

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΤΕΥΧΟΣ 42

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2015

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΤΕΥΧΟΣ 42

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2015

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ελευθ. Βενιζέλου 21
102 50 Αθήνα

www.bankofgreece.gr

Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών - Γραμματεία
Τηλ. +30 210 320 2393
Fax +30 210 323 3025

Τυπώθηκε στο
Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών
της Τράπεζας της Ελλάδος

ISSN 1105 - 8544

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΝΕΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ: ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008-2014)	7
---	----------

Ευαγγελία Κασσιμάτη
Δημήτριος Σιδέρης

ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	21
---	-----------

Αθανάσιος Ταγκαλάκης

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1995-2014	47
--	-----------

Αικατερίνη Χαιρέτη

ΔΟΚΙΜΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	113
(Ιούλιος - Δεκέμβριος 2015)	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΑΝ ΣΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΤΕΥΧΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ	121
--	------------

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΝΕΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ: ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008-2014)¹

Ευαγγελία Κασσιμάτη

Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών

Δημήτριος Σιδέρης

Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών

I ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σημαντική ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου της Ελλάδος τα τελευταία χρόνια ανέδειξε τη χώρα σε έναν από τους βασικούς τουριστικούς προορισμούς της ευρωπαϊκής αλλά και της παγκόσμιας αγοράς. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO, 2015), η Ελλάδα το 2014 καταλαμβάνει τη 15η θέση (από τη 16η θέση το 2013) σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και τη 19η θέση σε επίπεδο εσόδων μεταξύ 50 χωρών. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF, 2015), το 2014 η χώρα βρίσκεται στην 31η θέση σε ανταγωνιστικότητα (από την 32η θέση το 2013) μεταξύ 141 χωρών με βάση το δείκτη ταξιδιωτικής και τουριστικής ανταγωνιστικότητας,² ενώ βαθμολογείται 18η (από 22η το 2013) ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης. Επιπλέον, οι προοπτικές του τουρισμού στην οικονομία διαγράφονται ιδιαίτερα ευοίωνες: το Παγκόσμιο Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιών (WTTC, 2015) εκτιμά ότι μέχρι το 2025 η μέση ετήσια αύξηση των άμεσων εσόδων στη χώρα θα φθάσει στο επίπεδο του 3,6% (ενώ στην Ευρώπη στο 2,8%), με συνέπεια το 2025 ο τουρισμός να συμβάλει άμεσα κατά 7,9% στο ΑΕΠ (ενώ ο ευρωπαϊκός μέσος όρος θα φθάσει το 3,6%).

Λόγω της σπουδαιότητας του τομέα του τουρισμού για την ελληνική οικονομία, μια σειρά πρόσφατων μελετών αναλύουν τις συνιστώσες του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και της δυναμικής του. Οι Παρατσιώκας και Danchev (2012) χρησιμοποιούν πρωτογενή στοιχεία και πίνακες εισροών-εκροών της ελληνικής οικονομίας για το έτος 2010 και προσδιορίζουν τη συνολική (άμεση και έμμεση) συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ της χώρας στο 15,1%. Επίσης υπολογίζουν τα έμμεσα φορολογικά έσοδα που προέρχονται από τουριστικές δραστηριότητες στο 5% των συνολικών αντίστοιχων εσόδων της

χώρας. Η απασχόληση που σχετίζεται με την άμεση ή έμμεση τουριστική δραστηριότητα εκτιμάται σε 446 χιλιάδες εργαζομένους ή 9% της συνολικής απασχόλησης, ενώ φθάνει σε 741 χιλιάδες ή 16% της συνολικής απασχόλησης της χώρας όταν προστίθενται και οι εργαζόμενοι των επηρεαζόμενων κλάδων. Σε όρους μακροοικονομικών πολλαπλασιαστών, εκτιμούν ότι για κάθε 1.000 ευρώ που ξοδεύονται ως τουριστική δαπάνη, το ΑΕΠ αυξάνεται κατά 2.220 ευρώ. Και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι κλάδοι που επωφελούνται περισσότερο από την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος είναι το εμπόριο, οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, οι κατασκευές και η μεταποίηση.

Οι Μαρχάκη κ.ά. (2013) μελετούν απολογιστικά τις επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού για το έτος 2013. Στα συμπεράσματά τους, πέρα από τις θετικές εξελίξεις στα μεγέθη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια, υπογραμμίζουν την όξυνση της εποχικότητας στην τουριστική δραστηριότητα, γεγονός που συνδέεται και με την αύξηση του εισερχόμενου τουρισμού σε σχέση με τον εσωτερικό. Προτάσεις που παρατίθενται για τη βελτίωση των επιδόσεων του τουρισμού συμπεριλαμβάνουν την αναβάθμιση των ξενοδοχείων, τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και την ανάδειξη των ιστορικών και αρχαιολογικών μνημείων.

Όμως, οι Τσέκερης και Σκούλτσος (2015), χρησιμοποιώντας στοιχεία για το έτος 2014, υπολογίζουν ότι το 13,2% του εισοδήματος από τον εισερχόμενο τουρισμό επανεξάγεται

1 Οι απόψεις που παρουσιάζονται στο παρόν άρθρο είναι των συγγραφέων και δεν απηχούν απαραίτητα τις απόψεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Ευχαριστίες εκφράζονται στην κ. Heather Gibson και την κ. Χιόνα Μπαλφούσια για τα χρήσιμα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους.

2 Ο δείκτης αυτός κατασκευάζεται με βάση τις σταθμίσεις τριών τομέων: πρώτον, του νομικού πλαισίου κάθε χώρας, δεύτερον, του επιχειρησιακού περιβάλλοντος και της υποδομής και, τρίτον, του ανθρώπινου δυναμικού και των πολιτιστικών και φυσικών πόρων (WEF, 2015).

στο εξωτερικό. Στις προτάσεις πολιτικής για την περαιτέρω συρρίκνωση του ποσοστού που επανεξάγεται περιλαμβάνονται η ενθάρρυνση κατανάλωσης εγχώριων αγροτικών προϊόντων, η καλύτερη σχεδίαση και προώθηση των περιοχών ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και η αναπροσαρμογή των πακέτων “all inclusive” ώστε να προσφέρουν υψηλότερη προστιθέμενη αξία στην οικονομική δραστηριότητα της χώρας.

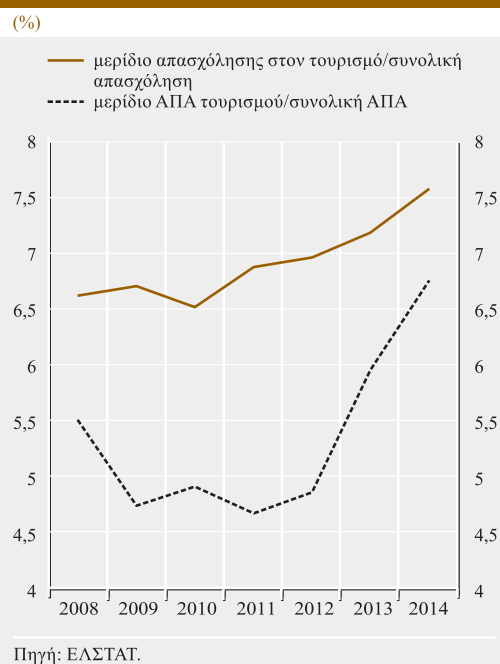
Η Gazopoulou (2012), χρησιμοποιώντας στοιχεία για την περίοδο 1980-2010, εξετάζει κατά πόσον οι μεταβολές στις τιμές βασικών υπηρεσιών του τουριστικού προϊόντος (των καταλυμάτων/εστιατορίων) ως αποτέλεσμα των αλλαγών στον ΦΠΑ επηρεάζουν τις τουριστικές αφίξεις. Καταλήγει ότι οι συγκεκριμένες μεταβολές στις τιμές έχουν αμελητέα επίπτωση στις αφίξεις των τουριστών και τάσσεται υπέρ πολιτικών οι οποίες θα μεταβάλλουν την υποδομή σε τουριστικές παροχές (όπως ο εκσυγχρονισμός των αεροδρομίων).

Η παρούσα εργασία χρησιμοποιεί στοιχεία για την περίοδο 2008-2014 και στοχεύει στην ανάλυση των ποιοτικών μεταβολών που παρατηρούνται στο τουριστικό προϊόν της Ελλάδας ως συνέπεια, σε ένα βαθμό, των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στον τομέα του τουρισμού. Η εργασία διαρθρώνεται ως εξής: Η ενότητα 2 παρουσιάζει τη συμβολή του τουρισμού στην οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας και τις πρόσφατες τάσεις των βασικών μεγεθών. Η ενότητα 3 περιγράφει τις βασικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα στον τομέα του τουρισμού την πρόσφατη περίοδο. Στην ενότητα 4 καταγράφονται οι ποιοτικές μεταβολές που παρατηρούνται στον τουρισμό. Η ανάλυση οδηγεί σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής που παρουσιάζονται στην ενότητα 5.

2 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικότερους τομείς υπηρεσιών στην ελληνική οικο-

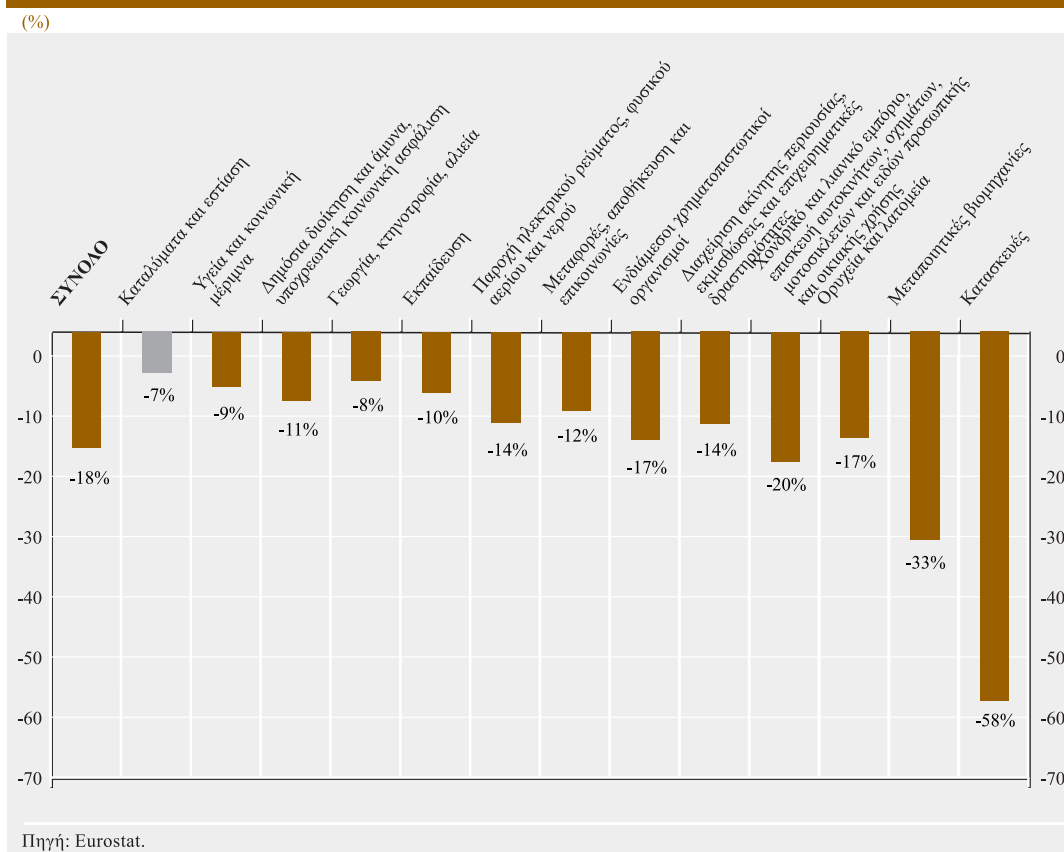
Διάγραμμα 1 Μερίδια του κλάδου «καταλύματα-εστίαση» στη συνολική απασχόληση και στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ)

νομία. Από την πλευρά της ζήτησης, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις – οι δαπάνες των ξένων επισκεπτών κατά την επίσκεψή τους στην Ελλάδα – συνεισφέρουν κατά 5% στο ονομαστικό ΑΕΠ (κατά μέσο όρο για την περίοδο 2008-2014), ενώ η συνεισφορά τους παρουσιάζει ελαφρά ανοδική πορεία τα τελευταία έτη (από 5% το 2008 σε 7% το 2014). Από την πλευρά της προσφοράς, το μερίδιο των κλάδων 55 και 56, που εμφανίζεται στους εθνικούς λογαριασμούς ως “καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης”, ανέρχεται στο 5,3% της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (μέσος όρος περιόδου 2008-2014), ενώ ενισχύεται αισθητά τα δύο τελευταία χρόνια, φθάνοντας περίπου στο 7% (βλ. Διάγραμμα 1). Ως προς τη συνολική απασχόληση, οι παραπάνω κλάδοι συνεισφέρουν κατά 6,9% (μέσος όρος ίδιας περιόδου).

Η συμβολή του τουρισμού εκτιμάται σε υψηλότερο επίπεδο αν συνεκτιμηθούν οι άμεσες και οι έμμεσες επιπτώσεις του (οι επιπτώσεις που έχει σε άλλους συγγενείς τομείς δραστη-

Διάγραμμα 2 Μεταβολή της απασχόλησης στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας (2008-2014)

ριότητας – όπως αυτοί ορίζονται στους δορυφορικούς λογαριασμούς τουρισμού³). Έτσι, η άμεση μαζί με την έμμεση συμβολή του τουρισμού για το 2014 εκτιμάται στο 17,3% του συνολικού ΑΕΠ και στο 19,4% της απασχόλησης (WTTC, 2015).⁴ Με βάση αυτές τις εκτιμήσεις, η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ και στην απασχόληση στην Ελλάδα είναι η υψηλότερη ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ (βλ. OECD, 2014).⁵

Τα τελευταία έτη (2013-2014) οι αφίξεις τουριστών και τα έσοδα από τουριστικές υπηρεσίες παρουσίασαν περαιτέρω άνοδο, με τις αφίξεις (εκτός της κρουαζιέρας) να φθάνουν το 2014 για δεύτερη συνεχή χρονιά σε ύψος ρεκόρ, καθώς άγγιξαν τα 22 εκατομμύρια. Πιο αναλυτικά, το 2014 οι αφίξεις (εκτός της κρουαζιέρας) αυξήθηκαν κατά 23%, ενώ οι ταξιδιωτικές εισπράξεις σε σταθερές τιμές κατά

12,4% σε σχέση με το 2013.⁶ Οι αφίξεις από την κρουαζιέρα αυξήθηκαν κατά 57% την

³ Η μεθοδολογία των δορυφορικών λογαριασμών τουρισμού είναι μια προσέγγιση που εκτιμά τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού σε σχέση με τους άλλους κλάδους της οικονομίας και επιτρέπει τις σχετικές συγκρίσεις σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, αφού μπορεί να συνδεθεί λειτουργικά με τους πινάκες εισροών-εκροών της οικονομίας και το μεθοδολογικό πλαίσιο της τουριστικής κατανάλωσης. Σε γενικές γραμμές, μετρά την αποδοτικότητα ενός παραγωγικού κλάδου μέσα σε μια οικονομία, την αξία των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται, καθώς και τις θέσεις εργασίας που δημιουργούνται. Σύμφωνα με τη μεθοδολογική προσέγγιση του ΟΟΣΑ, οι δορυφορικοί λογαριασμοί τουρισμού αποτελούνται από 14 αλληλοσυνδεδεμένους πίνακες. Οι σχετικοί πίνακες επιτρέπουν τη διασύνδεση της ζήτησης τουριστικών προϊόντων από τους καταναλωτές με την προσφορά των προϊόντων από τις τουριστικές βιομηχανίες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας μηχανισμός που αποδίδει την άμεση και έμμεση προστιθέμενη αξία του τουρισμού σε κάθε κλάδο.

⁴ Έρευνα των Δορυφορικών Λογαριασμών Τουρισμού του WTTC (2015) για την Ελλάδα.

⁵ Ο τουρισμός συνεισφέρει κατά 4,7% στο ΑΕΠ και 6% στην απασχόληση κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ (OECD, 2014).

⁶ Όσον αφορά τις εξαγωγικές επιδόσεις της οικονομίας, για το 2014 οι τουριστικές υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν το 43% των συνολικών εισπράξεων του ισοζυγίου υπηρεσιών, ενώ οι καθαρές τουριστικές εισπράξεις (εισπράξεις μείον πληρωμές) καλύπτουν το 58% του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών.

περίοδο 2012-2014. Η αύξηση των διεθνών αφίξεων και των ταξιδιωτικών εισπράξεων (εκτός της κρουαζιέρας) συνεχίστηκε και το έτος 2015, με την Ελλάδα να έχει δεχθεί 23,6 εκατ. ταξιδιώτες (αύξηση κατά 7,1% σε σχέση με το 2014) και να έχει εισπράξει 13 δισεκ. ευρώ σε σταθερές τιμές (αύξηση κατά 7,7%).

Η άνοδος του τουρισμού τα τελευταία έτη οδήγησε στην αύξηση των μεριδίων των κλάδων υπηρεσιών “καταλύματα και υπηρεσίες εστίασης” ως προς την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία και την απασχόληση (βλ. Διάγραμμα 1). Επίσης, όσον αφορά την απασχόληση, ο κλάδος του τουρισμού παρουσιάζει τις χαμηλότερες απώλειες (μείωση κατά 7%) σε σχέση με άλλους βασικούς κλάδους της οικονομίας κατά την περίοδο 2008-2014. Η μείωση της απασχόλησης στους κλάδους των κατασκευών, της μεταποίησης και του εμπορίου υπήρξε πολύ μεγαλύτερη: -58%, -33% και -20% αντίστοιχα (βλ. Διάγραμμα 2).

Παράγοντες που πιθανόν συνέβαλαν στην αύξηση των αφίξεων και των τουριστικών εσόδων και κατά συνέπεια των μεριδίων των κλάδων που συνδέονται με τον τουρισμό στο ΑΕΠ την πρόσφατη περίοδο είναι:

(1) Η βελτίωση της τιμολογιακής ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, λόγω της πτώσης των τιμών των τουριστικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών που σχετίζονται με αυτές. Σε αυτήν συνετέλεσαν: (α) Η ανταγωνιστικότερη τιμολόγηση των ξενοδοχειακών διανυκτερεύσεων, ως αντίδραση στη μείωση της τουριστικής ζήτησης που παρατηρήθηκε τα πρώτα έτη της κρίσης.⁷ (β) Η πτώση στις τιμές όλων των υπηρεσιών που σχετίζονται με τον τουρισμό (οι οποίες περιλαμβάνουν διαμονή, υπηρεσίες εστίασης, υπηρεσίες μεταφορών και πολιτιστικές-ψυχαγωγικές υπηρεσίες) κατά 2,5% για την περίοδο 2012-2014, ως αποτέλεσμα κυρίως της μείωσης του κόστους παραγωγής. Σε αυτή συνέβαλαν και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων (πτώση εργατικού κόστους, μείωση στις τιμές τουριστικών μεταφορών και στις τιμές ταξί). (γ) Η γενική πτώση των τιμών στην

οικονομία λόγω και της ύφεσης: ο ΕνΔΤΚ μειώθηκε κατά 2,2% την περίοδο 2012-2014.⁸

(2) Η στροφή προς ένα ποιοτικά διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν: Η ανάλυση των στοιχείων για τον ελληνικό τουρισμό τα τελευταία έτη αποκαλύπτει και μεταβολές ποιοτικού χαρακτήρα του τουριστικού προϊόντος, όπως π.χ. η καλύτερη ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών στοιχείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, η αλλαγή του εποχικού προτύπου, η στροφή σε “νέες” αγορές και η ανάδειξη “νέων” τουριστικών προορισμών. Οι μεταβολές αυτές συνηγορούν στο επιχείρημα ότι μέρος της αύξησης του τουρισμού τα πρόσφατα έτη οφείλεται στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στον τομέα του τουρισμού.

(3) Εξωγενείς εξελίξεις: Η αύξηση του τουρισμού ειδικά τα έτη 2013-2014 σχετίζεται και με συγκυριακούς παράγοντες, καθώς η Ελλάδα ωφελήθηκε λόγω της αστάθειας σε ανταγωνιστικούς τουριστικούς προορισμούς της Ανατολικής Μεσογείου.

Από τους παραπάνω παράγοντες, οι δύο πρώτοι μπορούν να επηρεαστούν από μέτρα πολιτικής, ενώ ο τρίτος είναι καθαρά εξωγενής, καθώς σχετίζεται με διεθνείς εξελίξεις.

3 ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σημαντική για την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος θεωρείται η από τον Ιούνιο του 2012 ίδρυση Υπουργείου Τουρισμού με διευρυμένες δικαιοδοσίες (OECD, 2014). Το Φεβρουάριο

⁷ Για παράδειγμα στην Αθήνα, που κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό αφίξεων πανελληνίως, η μέση ξενοδοχειακή τιμή παρουσίασε πτώση της τάξεως του 16% την περίοδο 2009-2014 (στοιχεία Trivago για τις 50 πιο δημοφιλείς πόλεις της Ευρώπης). Επιπλέον, η μείωση αυτή κατέστησε την Αθήνα περισσότερο ανταγωνιστική ως ευρωπαϊκό προορισμό, καθώς την ίδια περίοδο η μέση ξενοδοχειακή τιμή των 50 δημοφιλέστερων ευρωπαϊκών πόλεων ανήλθε κατά 6%. Σύμφωνα με στοιχεία της Trivago για το έτος 2014, από τις 50 πιο δημοφιλείς πόλεις της Ευρώπης η Αθήνα καταλαμβάνει τη 14η θέση ως προς τη χαμηλότερη μέση ξενοδοχειακή τιμή, από 24η το 2009.

⁸ Βέβαια, η Gazdopoulou (2012) δείχνει ότι οι αφίξεις των τουριστών δεν είναι τόσο ευαίσθητες στις αλλαγές των τιμών, αλλά κυρίως επηρεάζονται από τη βελτίωση των διαρθρωτικών υποδομών.

του 2015 το Υπουργείο υπήχθη στο ενιαίο Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού (το οποίο το Σεπτέμβριο του 2015 μετονομάστηκε σε Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού), συνεχίζοντας όμως να έχει διευρυμένες δικαιοδοσίες.

Κατά τη διάρκεια των ετών 2010-2013, υιοθετήθηκε μια σειρά από νομοθετικές πρωτοβουλίες που βελτίωσαν το πλαίσιο λειτουργίας της τουριστικής αγοράς και οι οποίες περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τα εξής:

(1) Απλοποίηση της διαδικασίας έκδοσης τουριστικής βίζας από αναδυόμενες αγορές, όπως η Ρωσία, η Τουρκία και η Κίνα, με στόχο να μειωθεί ο χρόνος έκδοσης της βίζας, αφού μεγάλες χρονικές καθυστερήσεις για την έκδοση αυτής στο παρελθόν οδηγούσαν, σύμφωνα με τους φορείς του τουρισμού, σε απώλεια τουριστών.

(2) Ρυθμίσεις που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του τουρισμού κρουαζιέρας και την άρση των δασμών καμποτάζ. Η άρση του καμποτάζ αναφέρεται στην άρση του καθεστώτος προστατευτισμού της εγχώριας ναυτιλίας, την άρση των περιοριστικών διατάξεων που επιβάλλουν τη ναυτολόγηση ελληνικών πληρωμάτων προκειμένου ένα πλοίο να εκτελέσει εσωτερικό δρομολόγιο εντός Ελλάδος, καθώς και στη χορήγηση του δικαιώματος σε ξένες εταιρίες ακτοπλοΐας να οργανώνουν κρουαζιέρες που θα ξεκινούν από ελληνικά λιμάνια και θα κάνουν στάσεις πιθανόν και σε λιμάνια γειτονικών χωρών.

(3) Ίδρυση ειδικής υπηρεσίας του ΕΟΤ για την προώθηση και αδειοδότηση μεγάλων τουριστικών επενδύσεων, που αποτελεί ένα “one-stop-shop” κέντρο για την ίδρυση τουριστικών επιχειρήσεων.⁹

(4) Απλοποίηση της διαδικασίας αδειοδότησης των τουριστικών επιχειρήσεων,¹⁰ με στόχο τη μείωση των διοικητικών δαπανών και του χρόνου αδειοδότησης και την επίσπευση των διαδικασιών για την έναρξη τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας (αφορά κάθε τύπο

άδειας όπως εγκατάστασης, λειτουργίας, ίδρυσης επιχείρησης και περιβαλλοντικές άδειες) και τη διεκπεραίωση αυτών ηλεκτρονικά και σε ορισμένες περιπτώσεις αυθημερόν.

(5) Δημιουργία νέας μορφής ολοκληρωμένων τουριστικών επιχειρήσεων, των σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων.¹¹ Ως σύνθετα τουριστικά καταλύματα χαρακτηρίζονται τα ξενοδοχειακά καταλύματα πέντε αστέρων που ανεγείρονται σε γήπεδα ίσα ή μεγαλύτερα των 150.000 τ.μ., σε συνδυασμό με α) τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες, οι οποίες έχουν ελάχιστη επιφάνεια 100 τ.μ. και μπορούν να αποτελούν αυτοτελείς ιδιοκτησίες, να μεταβιβάζονται κατά κυριότητα ή να αποτελούν αντικείμενο μακροχρόνιας εκμίσθωσης, και β) εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής, όπως γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα, μαρίνες, κέντρα θαλασσοθεραπείας, μονάδες ιαματικού τουρισμού και κέντρα αναζωογόνησης.

(6) Απελευθέρωση του επαγγέλματος των τουριστικών ξεναγών,¹² όπου δίνεται η δυνατότητα σε αρχαιολόγους και ιστορικούς να γίνουν ξεναγοί, κάτι το οποίο δεν ίσχυε στο παρελθόν.

(7) Απλοποίηση των διαδικασιών και κατάργηση των περιορισμών στη λειτουργία των τουριστικών πρακτορείων και των εταιριών ενοικίασης αυτοκινήτων.¹³

(8) Καθιέρωση διευρυμένου ωραρίου επισκέψεων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων κατά τη διάρκεια της εαρινής περιόδου.

Οι παραπάνω διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αποσκοπούν στο να καταστήσουν περισσότερο ευέλικτη την τουριστική αγορά και να ενισχύσουν τη μακροχρόνια δυνητική ανά-

⁹ Προβλέπεται με το άρθρο 12 του Ν. 4002/2011 και το άρθρο 148 του Ν. 4070/2012.

¹⁰ Ν. 4276/2014 (ΦΕΚ 155/Α/30.07.2014).

¹¹ Προβλέπεται με τους Ν. 4179/2013 (ΦΕΚ 175/Α/8.8.2013) και Ν. 4002/2011 (ΦΕΚ 180/Α/22.08.2011), καθώς και τις ΥΑ 177 (ΦΕΚ 319/Β/2012), ΚΥΑ Γ.Γ.Τ.Π.Υ. 278 (ΦΕΚ 615/Β/2012) και ΥΑ 125 (ΦΕΚ 195/Β/2012).

¹² Ν. 4093/2012 (ΦΕΚ 222/Α/12.11.2012) “Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 – Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016”.

¹³ Ν. 4093/2012 (ΦΕΚ 222/Α/12.11.2012) και Ν. 4276/2014 (ΦΕΚ 155/Α/30.07.2014).

πτυξη μέσα από την άρση υπαρχόντων περιορισμών και την αύξηση του ανταγωνισμού που θα οδηγήσει σε μείωση των τιμών των τουριστικών υπηρεσιών. Επιπλέον, αποσκοπούν σε επέκταση της τουριστικής ζήτησης σε όλη τη διάρκεια του έτους με την καλύτερη προβολή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

Βασικοί στόχοι για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού αποτελούν: α) η αύξηση του αριθμού των αγορών-στόχων μέσα από πρωτοβουλίες πολιτικών μάκετινγκ σε κάθε αγορά με εξειδικευμένη διαφημιστική καμπάνια (OECD, 2014) και β) η επέκταση της τουριστικής ζήτησης σε όλη τη διάρκεια του έτους, μέσω της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος και πέραν του παραδοσιακού προτύπου “ήλιος και θάλασσα”, με τη δημιουργία διαφοροποιημένων προϊόντων που θα επικεντρώνονται σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, ο θρησκευτικός και ο ιατρικός τουρισμός.

Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται για την επίτευξη αυτών των στόχων τείνουν να αξιοποιούν τα σύγχρονα εργαλεία πληροφορικής και επικοινωνιών καθώς και τα κοινωνικά δίκτυα. Πράγματι, έρευνες ικανοποίησης τουριστών (Ίκκος, 2009 και 2013) έδειξαν ότι το 2013 το 65% των ξενοδοχειακών κρατήσεων στην Αττική, που αφορούσαν ξενοδοχεία από δύο έως πέντε αστέρων, έγινε μέσω διαδικτύου, σε αντίθεση με το 2009 που οι αντίστοιχες κρατήσεις αποτελούσαν το 40%. Η χρήση και υιοθέτηση νέων τεχνολογιών που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου.¹⁴

4 ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

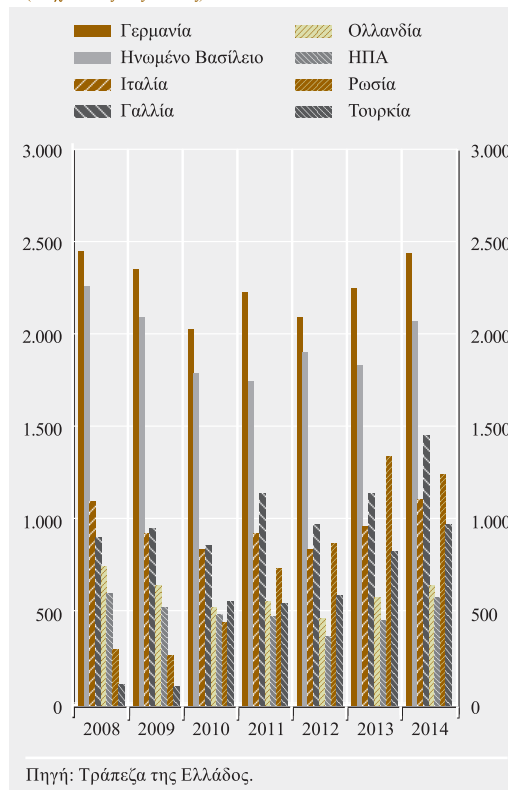
4.1 ΝΕΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

Άνοιγμα σε νέες αγορές (Ρωσία, Τουρκία)

Η ζήτηση για το ελληνικό τουριστικό προϊόν προέρχεται κυρίως από την ευρωπαϊκή

Διάγραμμα 3 Αφίξεις ταξιδιωτών ανά χώρα προέλευσης (2008-2014)

(σε χιλιάδες ταξιδιώτες)

ήπειρο, με το μερίδιο των τουριστών από την Ευρώπη να έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία (2005: 81%, 2014: 85%).¹⁵ Το 2014 οι αφίξεις από τις ευρωπαϊκές χώρες ανήλθαν σε 18,8 εκατομμύρια (μερίδιο 85%), εκ των οποίων το 74% προήλθε από χώρες της ΕΕ-28, ενώ το 44% αφορούσε επισκέπτες από χώρες-μέλη της ευρωζώνης.

Όμως, σε επίπεδο χωρών παρατηρείται διαφοροποίηση των μεριδίων, ειδικά την περίοδο μετά την απλοποίηση των διαδικασιών έκδοσης τουριστικής βίζας. Η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ) αποτελούν διαχρονικά τις παραδοσιακές αγορές από τις οποίες προέρχεται ο μεγαλύτερος αριθμός ξένων επισκεπτών. Την τελευταία πενταετία ωστόσο αναδείχθηκαν νέες χώρες-αγορές, από τις οποίες

¹⁴ Η χρήση του διαδικτύου έχει εκτιμηθεί ότι έχει θετικές επιπτώσεις στην παραγωγικότητα των υπηρεσιών (Duarte and Restuccia, 2010).

¹⁵ Στοιχεία της Έρευνας Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος.

η Ελλάδα προσελκύει σημαντικό αριθμό επισκεπτών. Οι χώρες αυτές είναι κυρίως η Ρωσία, η Τουρκία και οι γειτονικές βαλκανικές χώρες, με τις αφίξεις να υπεραντισταθμίζουν την κάμψη από κάποιες άλλες χώρες (π.χ. Ισπανία, Αυστρία, Κύπρος). Ιδιαίτερα οι αφίξεις από τη Ρωσία και την Τουρκία εμφανίζουν σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 32,3% για τη Ρωσία και 15,7% για την Τουρκία την περίοδο 2011-2014). Οι εξελίξεις αυτές διαφοροποίησαν την κατάταξη των αγορών από τις οποίες προέρχεται η ζήτηση για τον ελληνικό τουρισμό. Έτσι, ενώ οι έξι κύριες αγορές μέχρι και το 2009 (που αποτελούσαν και περίπου το 50% των αφίξεων) ήταν αυτές της Γερμανίας, του ΗΒ, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ολλανδίας και των ΗΠΑ, για το 2014 οι βασικές αγορές είναι αυτές της Γερμανίας, του ΗΒ, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Ιταλίας και της Τουρκίας (βλ. Διάγραμμα 3). Ουσιαστικά, στην ομάδα των βασικών τουριστικών αγορών για την Ελλάδα εντάσσονται η Ρωσία και η Τουρκία. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τη βελτίωση της οικονομικής δραστηριότητας και την αύξηση της ζήτησης στις χώρες αυτές, αλλά πιθανόν να ενισχύθηκε και από την απλοποίηση στις διαδικασίες έκδοσης τουριστικής βίζας μετά το 2010.

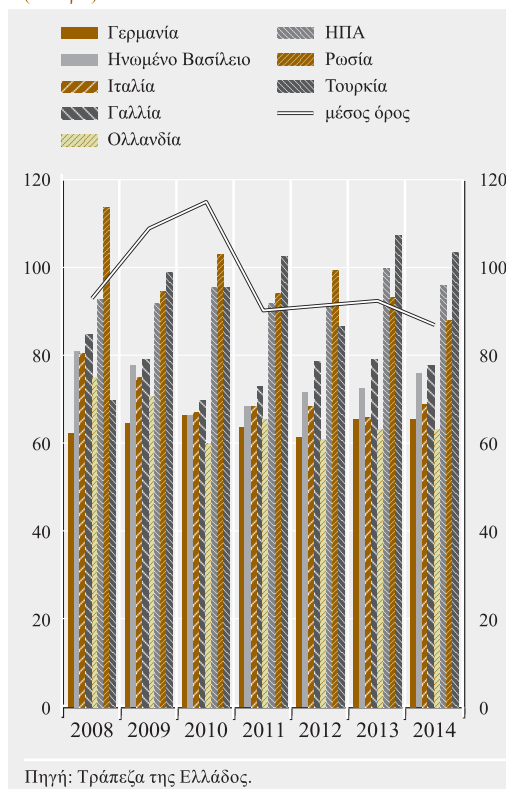
Επιπλέον, διψήφιοι ρυθμοί αύξησης της ζήτησης παρατηρούνται την τελευταία πενταετία και σε τουρίστες προερχόμενους από άλλες αναπτυσσόμενες αγορές, όπως η Ιαπωνία, η Κίνα, το Ισραήλ αλλά και από κάποιες αραβικές χώρες (Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν, Κατάρ), τα μερίδια των οποίων στις αφίξεις παραμένουν ακόμη χαμηλά. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ύπαρξη και εναλλακτικών αγορών, από τις οποίες η Ελλάδα θα μπορούσε να επωφεληθεί και να εξισορροπεί τις διακυμάνσεις της τουριστικής ζήτησης από την Ευρώπη.

Άνοιγμα σε νέες αγορές με υψηλό εισοδηματικό επίπεδο τουριστών

Εκτενέστερη ανάλυση των στοιχείων δαπανών από την Έρευνα Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος αναδεικνύει το γεγονός ότι οι ταξι-

Διάγραμμα 4 Δαπάνη ανά διανυκτέρευση (2008-2014)

(σε ευρώ)

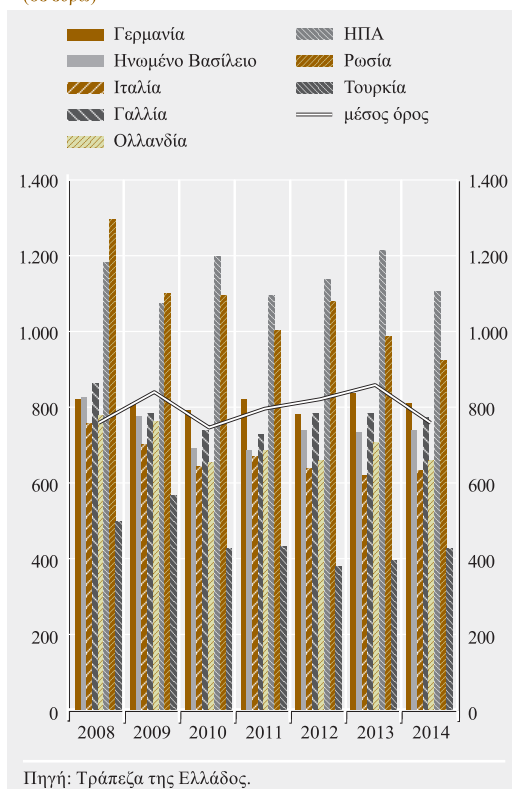
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

διώτες από τις δύο σημαντικές νέες αγορές (τη Ρωσία και την Τουρκία) αποτελούν ιδιαίτερα προσοδοφόρες πηγές τουριστικών εσόδων. Οι ταξιδιώτες από αυτές τις χώρες και τις ΗΠΑ παρουσιάζουν τις υψηλότερες δαπάνες ανά διανυκτέρευση (βλ. Διάγραμμα 4). Τα στοιχεία πιθανώς δείχνουν ότι οι ταξιδιώτες από τη Ρωσία και την Τουρκία ανήκουν σε υψηλές εισοδηματικές ομάδες.

Η εικόνα δεν αλλάζει σημαντικά εάν εξεταστούν η δαπάνη ανά ταξίδι (βλ. Διάγραμμα 5) και η μέση διάρκεια παραμονής/ταξιδιού (βλ. Διάγραμμα 6) των ταξιδιωτών από τις οκτώ βασικές χώρες προέλευσης, καθώς στις δύο πρώτες θέσεις παραμένουν οι ταξιδιώτες από τη Ρωσία και τις ΗΠΑ. Η χαμηλή δαπάνη ανά ταξίδι για τους Τούρκους ταξιδιώτες οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι έχουν χαμηλά κόστη μεταφοράς και μικρή διάρκεια παραμονής. Οι δαπάνες ανά ταξίδι και ανά

**Διάγραμμα 5 Δαπάνη ανά ταξίδι
(2008-2014)**

(σε ευρώ)

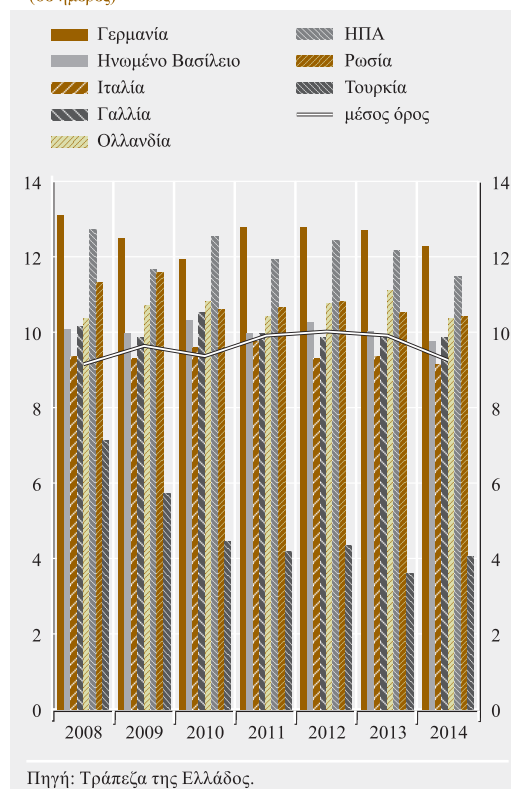
διανυκτέρευση των ταξιδιωτών από τη Ρωσία δείχνουν σημαντική πτώση σε σχέση με το 2008, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης στη Ρωσία τα τελευταία έτη. Όμως, συνεχίζουν να κατέχουν τη δεύτερη θέση από πλευράς δαπανών ανά διανυκτέρευση και ανά ταξίδι το 2014. Αυτό πιθανόν καταδεικνύει ότι οι ταξιδιώτες από τη Ρωσία ανήκουν σε υψηλή εισοδηματική ομάδα, υψηλότερη σε σχέση με τους ταξιδιώτες άλλων χωρών.

Η ελαφρά μείωση των δαπανών ανά ταξίδι και ανά διανυκτέρευση που παρατηρείται στην εξεταζόμενη περίοδο ερμηνεύεται σε μεγάλο βαθμό από την πτώση των τιμών του τουριστικού ελληνικού προϊόντος (των διανυκτερεύσεων και των υπηρεσιών που συνδέονται με τον τουρισμό στην Ελλάδα).

Όσον αφορά τη διάρκεια παραμονής, οι ταξιδιώτες από τη Γερμανία και τις ΗΠΑ παρου-

**Διάγραμμα 6 Μέση διάρκεια παραμονής
(2008-2014)**

(σε ημέρες)

σιάζουν τις περισσότερες διανυκτερεύσεις. Αντίθετα, οι γειτονικές χώρες — η Τουρκία και σε μικρότερο βαθμό η Ιταλία — καταγράφουν τη μικρότερη μέση διάρκεια παραμονής (βλ. Διάγραμμα 6). Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι το χαμηλό κόστος μεταφοράς από τα γειτονικά παράλια της Τουρκίας αλλά και η δυνατότητα χρήσης της σχετικά φθηνότερης ακτοπλοΐας από την Ιταλία καθιστούν εφικτή τη συντομότερη παραμονή τους. Επίσης, η μεγάλη διάρκεια του ταξιδιού και το υψηλότερο αεροπορικό κόστος (π.χ. από τις ΗΠΑ) δικαιολογεί μεγαλύτερης διάρκειας παραμονή στον τουριστικό προορισμό και όχι λίγων μόνο ημερών. Σε γενικές γραμμές, η μέση διάρκεια παραμονής δείχνει να είναι σταθερή στο διάστημα που εξετάζεται, με εξαίρεση την Τουρκία. Η μείωση της διάρκειας παραμονής των Τούρκων ταξιδιωτών από το 2010 και μετά πιθανόν να σχετίζεται με την απλοποίηση της έκδοσης τουριστικής βίζας, καθώς οι Τούρκοι

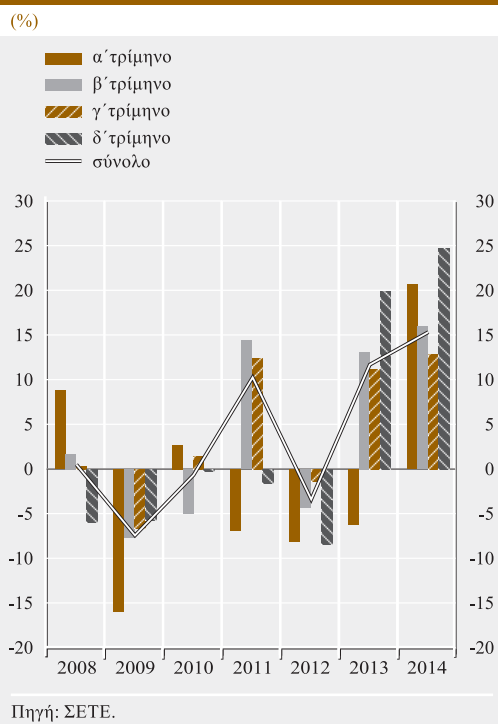
ταξιδιώτες μπορούν πλέον να επισκέπτονται την Ελλάδα και για 1-2 ημέρες.

4.2 ΕΠΙΜΗΚΥΝΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Η ανάλυση της κατανομής των αεροπορικών αφίξεων δίνει επιπλέον πληροφόρηση για την ποιοτική εξέλιξη του τουρισμού κατά την πρόσφατη περίοδο.¹⁶ Οι αεροπορικές συγκοινωνίες παραδοσιακά αποτελούν τον κύριο τρόπο μεταφοράς των τουριστών στην Ελλάδα. Από το σύνολο των 22 εκατ. μόνιμων κατοίκων άλλων χωρών που υποδέχθηκε η Ελλάδα το 2014, το 64% ήρθε αεροπορικώς, το 33% οδικώς και το 3% διά θαλάσσης, ενώ αμελητέα ήταν η χρήση των σιδηροδρόμων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, οι αεροπορικές αφίξεις αυξήθηκαν κατά 12% και 15% το 2013 και το 2014 αντίστοιχα (βλ. Διάγραμμα 7). Οι αυξήσεις αυτές για τα δύο τελευταία έτη στηρίζονται στις αυξήσεις στα τρίμηνα εκτός αιχμής (το α' και το δ' τρίμηνο). Το γεγονός υποδηλώνει επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου ή και αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά του υφιστάμενου προτύπου γύρω από “τον ήλιο και τη θάλασσα”. Σημειώνεται ότι η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου συντελεί στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας χωρίς να απαιτεί σημαντικές κεφαλαιακές επενδύσεις σε νέες κλίνες. Όμως, για μονιμότερη μετάβαση σε τουριστική περίοδο τεσσάρων τριμήνων, απαιτείται σημαντική επένδυση σε οργάνωση και εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, καθώς στην ποιότητα του τουριστικού προϊόντος συμβάλλουν οι προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, το ανθρώπινο δυναμικό που εργάζεται στο συγκεκριμένο τομέα αλλά και η συνολική τουριστική συνείδηση της κοινωνίας και ιδιαίτερα των εμπλεκόμενων στις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες ατόμων. Επομένως, η οργάνωση και εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού αποτελεί σημαντική συνιστώσα της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, καθώς οι τουριστικές υπηρεσίες βασίζονται πρωτίστως στον επαγγελματισμό και στην ανθρώπινη συμπεριφορά.

Διάγραμμα 7 Μεταβολή αφίξεων ταξιδιωτών ανά τρίμηνο (2008-2014)

4.3 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

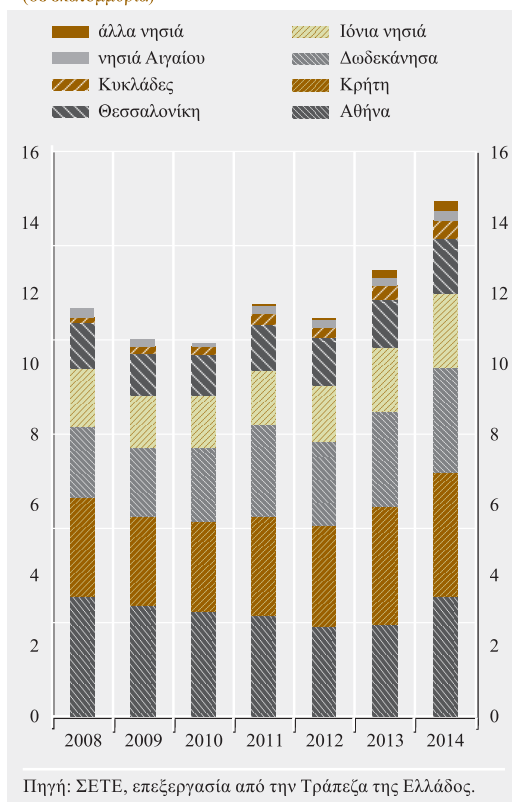
Η ανάλυση των αφίξεων κατά προορισμό δείχνει μικρές διαφοροποιήσεις στη γεωγραφική κατανομή του τουριστικού προϊόντος διαχρονικά (βλ. Διαγράμματα 8 και 9). Τη μερίδα του λέοντος, για την περίοδο 2008-2014, κατέχουν η Κρήτη και η Αθήνα, με την τελευταία όμως να μην αποτελεί απαραίτητα τελικό τουριστικό προορισμό. Ακολουθούν τα Δωδεκάνησα, τα Ιόνια νησιά και η Θεσσαλονίκη. Για το 2014, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε η Κρήτη (24%) και έπεται η Αθήνα (23%).

Όμως, η ανάλυση της εξέλιξης των αφίξεων των πέντε βασικότερων τουριστικών προορισμών προσφέρει μια διαφορετική εικόνα για την πρόσφατη αύξηση του τουρισμού (βλ. Διά-

¹⁶ Στοιχεία από το Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ).

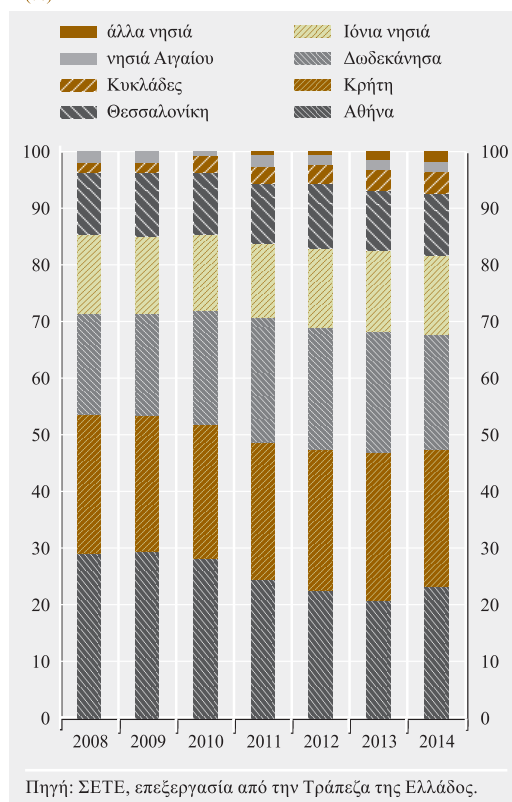
Διάγραμμα 8 Αριθμός ταξιδιωτών ανά προορισμό (2008-2014)

(σε εκατομμύρια)

Διάγραμμα 9 Μερίδια αφίξεων ταξιδιωτών ανά προορισμό (2008-2014)

(%)

γραμμά 10): παρατηρείται σημαντική αύξηση του τουρισμού πόλεων (city break). Η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα για το 2014 (27% και 16% αντίστοιχα), σε αντίθεση με το 2013, κατά το οποίο παρουσιάζουν τις χαμηλότερες αυξήσεις. Επιπλέον, έρευνες ικανοποίησης πελατών (Ίκκος, 2009 και 2013) έδειξαν ότι η μέση διάρκεια παραμονής στην Αθήνα αυξήθηκε από 3,92 ημέρες το 2009 σε 4,5 ημέρες το 2013. Βέβαια, τα πέντε προηγούμενα έτη (2008-2012) η Αθήνα είχε καταγράψει σταθερά πωτική πορεία στις τουριστικές αφίξεις, σε μεγάλο βαθμό και λόγω της κρίσης το 2008-2009 και της πολιτικής αβεβαιότητας που χαρακτήρισαν τα έτη 2010 και 2012.

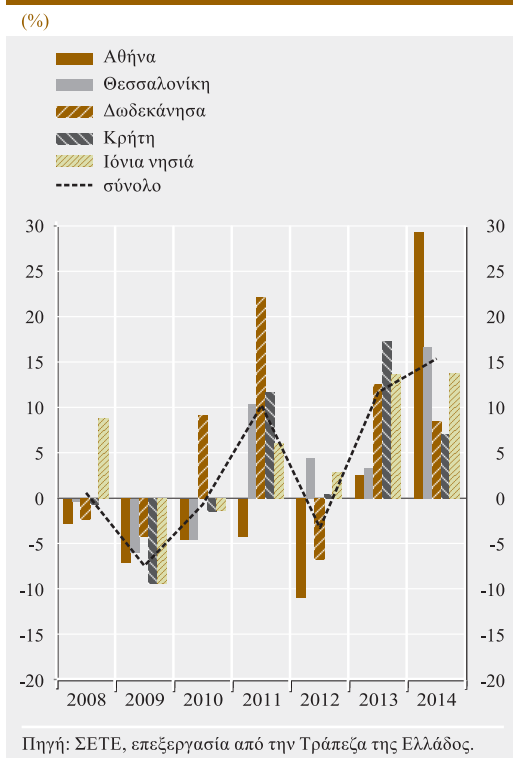
Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της αύξησης του τουρισμού πόλεων πιθανόν να διαδραμά-

τισαν και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν πρόσφατα, όπως η λειτουργία των καταστημάτων τις Κυριακές και η απελευθέρωση επαγγελματιών σχετικών με τον τουρισμό (π.χ. ξεναγοί). Η αύξηση των αφίξεων μπορεί επίσης να συνδέεται με την πιο ανταγωνιστική τιμολογιακή πολιτική στην Αθήνα (βλ. υποσημείωση 7), αλλά και με την προβολή σημαντικών στοιχείων (οθωμανικών και εβραϊκών) της πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης.

4.4 ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Αρχικά, εξετάζοντας τις ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά λόγο ταξιδιού, προκύπτει ότι το μερίδιο των εισπράξεων από τα ταξίδια αναψυχής αυξάνεται σε 84% το 2014, από 80% το 2008 (βλ. Διάγραμμα 11). Η αύξηση του μεριδίου

Διάγραμμα 10 Μεταβολή αφίξεων ταξιδιωτών ανά προορισμό (2008-2014)

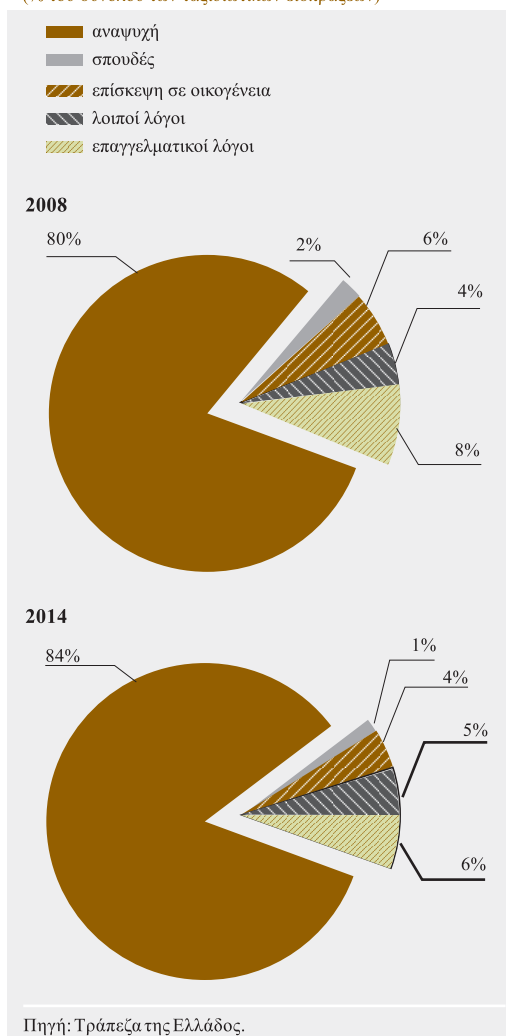

των εισπράξεων από τα ταξίδια αναψυχής αποτελεί ακόμη ένα δείκτη για την άνοδο του τουριστικού τομέα.

Από τους ταξιδιώτες οι οποίοι επισκέπτονται την Ελλάδα για αναψυχή, μεγάλο μερίδιο αναζητά τα στοιχεία της πολιτιστικής και ιστορικής της ταυτότητας. Με βάση πρόσφατη έρευνα (Ίγκος, 2013), οι αρχαιολογικοί χώροι και το πολιτιστικό ενδιαφέρον αποτελούν πρώτη προτεραιότητα επίσκεψης των ταξιδιωτών αναψυχής.¹⁷ Κατά την περίοδο 2008-2014 οι επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους παρουσίασαν αύξηση κατά 60% (από 6.217.302 επισκέπτες το 2008 σε 9.953.161 το 2014) με τη σημαντικότερη αύξηση να παρατηρείται την περίοδο 2010-2014, μετά την πραγματοποίηση των διαρθρωτικών μεταβολών στον τομέα του τουρισμού (βλ. Διάγραμμα 12). Ανάλογη αύξηση δεν αποτυπώθηκε όμως στις εισπράξεις, καθώς οι τελευταίες αυξήθηκαν κατά 6%. Αυτό είναι πιθανόν να αντα-

Διάγραμμα 11 Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά λόγο ταξιδιού

(% του συνόλου των ταξιδιωτικών εισπράξεων)

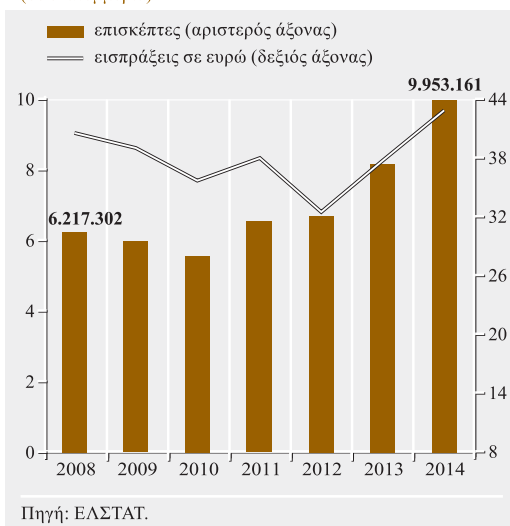
νακλά μεταβολές στην τιμολογιακή πολιτική των αρχαιολογικών χώρων (μειωμένες τιμές εισιτηρίων για ειδικές ομάδες, δωρεάν εισιτήρια κ.λπ.).

Η σημαντική αύξηση του τουρισμού πόλεων (city break) δικαιολογείται και από τις ροές επισκεπτών στους αρχαιολογικούς χώρους της

¹⁷ Έρευνα ικανοποίησης πελατών που πραγματοποιήθηκε σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη το 2013 (Ίγκος, 2013). Με βάση την έρευνα, οι αρχαιολογικοί χώροι και το πολιτιστικό ενδιαφέρον αποτελούν πρώτη προτεραιότητα επίσκεψης για το 70% των ταξιδιωτών αναψυχής στην Αθήνα και το 36% στη Θεσσαλονίκη.

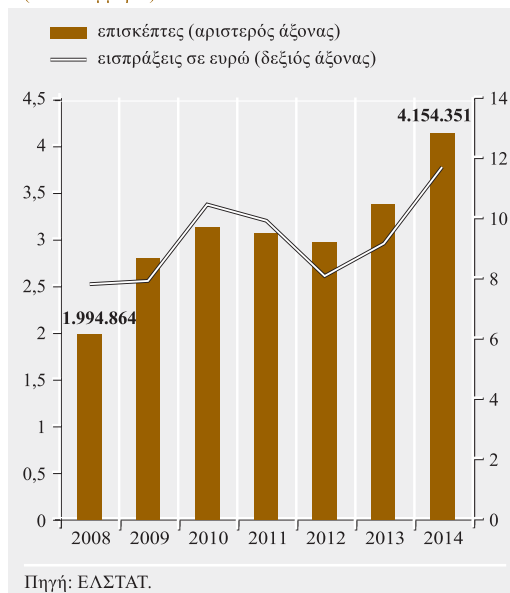
Διάγραμμα 12 Επισκέπτες και εισπράξεις στους αρχαιολογικούς χώρους (2008-2014)

(σε εκατομμύρια)

Διάγραμμα 13 Επισκέπτες και εισπράξεις στα μουσεία (2008-2014)

(σε εκατομμύρια)

Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Η αύξηση φθάνει στο 89% για την Αθήνα την περίοδο 2008-2014 και στο 51% για τη Θεσσαλονίκη την περίοδο 2013-2014 (δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία πριν από το 2013).

Αναφορικά με τα μουσεία της χώρας (βλ. Διάγραμμα 13), παρατηρείται υπερδιπλασιασμός στους επισκέπτες και πάνω από 50% αύξηση στις εισπράξεις. Σημαντικό ρόλο στην αύξηση των επισκεπτών των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων πιθανόν να διαδραμάτισαν και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν από το 2010 και μετά, όπως η απελευθέρωση επαγγελματιών σχετικών με τον πολιτιστικό τουρισμό (π.χ. ξεναγοί) και το διευρυμένο ωράριο των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων.

5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση των αφίξεων και των τουριστικών εσόδων. Ο τουρισμός αναδεικνύεται έτσι σε βασικό τομέα της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, συμβάλλοντας στο ΑΕΠ και στην απασχόληση. Με βάση πρόσφατες εκτιμήσεις, η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ και στην απασχόληση στην Ελλάδα είναι η υψηλότερη ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ. Η ανάπτυξη του τουρισμού την πρόσφατη περίοδο οφείλεται στους εξής παράγοντες: (1) στην πιο ανταγωνιστική τιμολόγηση των τουριστικών υπηρεσιών, (2) σε μεταβολές ποιοτικού χαρακτήρα του τουριστικού προϊόντος και (3) σε εξωγενείς παράγοντες που σχετίζονται με την πολιτική αστάθεια σε ανταγωνιστικούς προορισμούς της Ανατολικής Μεσογείου.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η ανάλυση της ποιοτικής διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος. Η ανάλυση δείχνει ότι τα πρόσφατα χρόνια παρατηρούνται: (1) ανάπτυξη νέων αγορών ζήτησης για το ελληνικό τουριστικό προϊόν: βασικές νέες αγορές αναδεικνύονται η Ρωσία και η Τουρκία, με τους ταξιδιώτες από αυτές τις χώρες να παρουσιάζουν την υψηλότερη δαπάνη ανά διανυκτέρευση, (2) καλύτερη προβολή και αξιοποίηση του πολιτιστικού προϊόντος της Ελλάδας (η οποία οδήγησε στο διπλασιασμό του αριθμού των επισκεπτών μουσείων την εξεταζόμενη περίοδο), η οποία οδηγεί και στην (3) προβολή και αξιοποίηση των πόλεων ως

τουριστικών προορισμών, και κατά συνέπεια (4) στη χρονική επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Οι μεταβολές αυτές οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια στον τομέα του τουρισμού.

Η προσπάθεια για την αλλαγή του αναπτυξιακού προτύπου της ελληνικής οικονομίας εδράζεται κυρίως στην αύξηση της εξωστρεφούς επιχειρηματικής δραστηριότητας, σημαντικό μέρος της οποίας αποτελεί και η εξαγωγή τουριστικών υπηρεσιών. Το περιβάλλον μέσα στο οποίο εξελίσσεται το ελληνικό τουριστικό προϊόν είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικό (χώρες της Μεσογείου), συνεχώς μεταβαλλόμενο — καθώς ενσωματώνει νέους αναδυόμενους προορισμούς — αλλά και πολιτικά και κοινωνικά ευαίσθητο. Το γεγονός ότι η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των σημαντικότερων τουριστικών προορισμών παγκοσμίως είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό, αλλά θα πρέπει να υποστηριχθεί και με τις κατάλληλες δημόσιες και επιχειρηματικές δράσεις. Στο πλαίσιο αυτό, το “Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής”, το “Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης” καθώς και το ειδικό χωροταξικό σχέδιο για τον τουρισμό συγκαταλέγονται μεταξύ των δημόσιων δράσεων που στοχεύουν στην προώθηση και περαιτέρω στήριξη του τουρισμού. Από την άλλη πλευρά, συντονισμένες ενέργειες των τοπικών φορέων και επιχειρήσεων που εμπλέκονται στον τουρισμό για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, για τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερομένων υπηρεσιών μέσα από την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού και,

τέλος, για το σεβασμό, την ανάδειξη και τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού μπορούν να εξασφαλίσουν τόσο τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων όσο και την αειφορία των τουριστικών προορισμών.

Το παρόν άρθρο καταδεικνύει ότι η προσήλωση στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που εκσυγχρονίζουν την τουριστική αγορά, όπως π.χ. τα διευρυμένα ωράρια μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, η προβολή του τουριστικού προϊόντος και σε νέες αγορές και το άνοιγμα των σχετικών με τον τουρισμό επαγγελματιών, μπορούν να τονώσουν την τουριστική ζήτηση στηρίζοντας ευρύτερα τις παραγωγικές δομές της οικονομίας και συμβάλλοντας στην περιφερειακή ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και η πρόσφατη ιδιωτικοποίηση των 14 περιφερειακών αεροδρομίων, με στόχο την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικής τους θέσης και κατ’επέκταση την αύξηση των διεθνών αφίξεων, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου του εισερχόμενου τουρισμού έρχεται στην Ελλάδα αεροπορικώς. Επιπλέον, η αναβάθμιση και η αξιοποίηση υποδομών όπως οι μαρίνες μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση του θαλάσσιου και ναυτικού τουρισμού, ενισχύοντας περαιτέρω την τουριστική κίνηση στην Ελλάδα. Τέλος, οι ανεπαρκείς λιμενικές υποδομές, αρχής γενομένης από τον Πειραιά, και η απουσία συγκροτημένου εθνικού σχεδίου ανάπτυξης της κρουαζιέρας — ειδικά της κρουαζιέρας με αφετηρία ελληνικό λιμένα (home porting) — αποστερούν από την Ελλάδα σημαντικά δυνητικά οφέλη, όπως συνάλλαγμα, καταναλωτική δαπάνη και θέσεις εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Ίγκκος, Α. (2009), “Έρευνα Ικανοποίησης Πελατών Ξενοδοχείων Αττικής και η Απόδοση των Ξενοδοχείων”, GBR Consulting, 27 Νοεμβρίου 2009.
- Ίγκκος, Α. (2013), “Έρευνα Ικανοποίησης Τουριστών και Απόδοση Ξενοδοχείων στην Αττική”, GBR Consulting, Νοέμβριος 2013.
- Μαρχάκη, Μ., Σ. Πανούση, Γ. Σώκλης, Α. Χριστίδου και Α. Ψάλτη (2014), “Εξελίξεις στον Τουρισμό και στην Ελληνική Ξενοδοχία 2013”, Αθήνα: ΙΤΕΠ.
- Παρατσιώκας, Ν. και S. Danchev (2012), “Η Επίδραση του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία”, Αθήνα: IOBE.
- Τσέκερης, Θ. και Σ. Σκούλτσος (2015), “Εκτίμηση της Κατανομής του Εισοδήματος από Εισερχόμενο Τουρισμό, ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό”, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Ξενόγλωσση

- Duarte, M. and D. Restuccia (2010), “The role of the structural transformation in aggregate productivity”, *Quarterly Journal of Economics*, 125 (1), 129-173.
- Gazopoulou, H. (2012), “A note on the effectiveness of price policy on tourist arrivals to Greece”, Working paper No. 144, Athens: Bank of Greece.
- OECD (2014), *OECD Tourism Trends and Policies 2014*, OECD Publishing.
- WEF (2015), *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015*, World Economic Forum.
- WTO (2015), *UNWTO World Tourism Barometer*, World Tourism Organisation, October 2015.
- WTTC (2015), *Travel and Tourism Economic Impact 2015 Greece*, World Travel and Tourism Council.

ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αθανάσιος Ταγκαλάκης¹

Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών

I ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρατηρούμενη επί σειρά ετών υψηλή ανεργία αναγνωρίζεται ως ένα από τα σημαντικότερα προς επίλυση οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της χώρας. Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα αυξήθηκε από περίπου 10% το 2009 σε 27,5% το 2013 και παραμένει, με διακυμάνσεις, σε πολύ υψηλό επίπεδο (β' τρίμηνο 2015: 25,2%). Σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission 2015), το ποσοστό ανεργίας εκτιμάται ότι, από 26,5% το 2014, θα διαμορφωθεί σε περίπου 25,7% το 2015, ενώ προβλέπεται οριακή αύξηση σε 25,8% το 2016. Μεταξύ των ηλικιακών ομάδων, εμφανώς δυσμενέστερη είναι η κατάσταση στους νέους εργαζομένους, στους οποίους τα ποσοστά ανεργίας προσεγγίζουν το 50%. Σημειώνεται δε ότι πάνω από τα 2/3 των ανέργων δηλώνουν πως παραμένουν σε κατάσταση ανεργίας περισσότερο από ένα χρόνο. Η μέχρι στιγμής αδυναμία αντιμετώπισης του προβλήματος έχει οδηγήσει σε περιθωριοποίηση τμημάτων του κοινωνικού συνόλου και ασφαλώς σε απώλεια ανθρώπινου κεφαλαίου. Όπως γίνεται αντιληπτό, η διατήρηση της ανεργίας σε αυτά τα επίπεδα υπονομεύει τις μεσομακροπρόθεσμες προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και επιβαρύνει σημαντικά το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και τα δημόσια οικονομικά της χώρας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναδείξει τους παράγοντες που επηρεάζουν τη δυναμική του ποσοστού ανεργίας. Ειδικότερα εξετάζονται οι προσδιοριστικοί παράγοντες της μεταβλητότητας της ανεργίας, δηλαδή ο ρόλος που παίζουν οι ροές εργαζομένων εντός και εκτός της ανεργίας. Επιπροσθέτως, η παρούσα μελέτη εξετάζει τη σχέση μεταξύ ποσοστού ανεργίας και ποσοστού κενών θέσεων (καμπύλη Beveridge) στην Ελλάδα, για να κατανοηθεί κατά πόσον η πρόσφατη αύξηση της ανεργίας αντα-

νακλά αποκλειστικά κυκλικές ή και διαρθρωτικές μεταβολές της ελληνικής οικονομίας.

Σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες των Shimer (2005) και Hall (2005), το μεγαλύτερο μέρος της μεταβλητότητας της ανεργίας αποδίδεται στο ρυθμό εύρεσης εργασίας. Ειδικότερα, ο Shimer (2012) υποστηρίζει ότι τα 3/4 της μεταβλητότητας της ανεργίας στις ΗΠΑ από το 1948 και έπειτα ερμηνεύονται από το ρυθμό εύρεσης εργασίας και μόλις το 1/4 από το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία. Όμως, από το 1990 και έπειτα η συμβολή του ρυθμού εύρεσης εργασίας ανέρχεται σε 90%, γεγονός που οδηγεί τον Shimer στο συμπέρασμα ότι ο ρυθμός μετάβασης στην ανεργία είναι ακυκλικός, δηλαδή δεν αυξάνεται σε περιόδους ύφεσης.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα των μελετών των Fujita and Ramey (2009) και Elsby, Michaels and Solon (2009) για τις ΗΠΑ και των Petrongolo and Pissarides (2008) και Smith (2011) για το Ηνωμένο Βασίλειο υποστηρίζουν ότι ο ρυθμός μετάβασης στην ανεργία ερμηνεύει περισσότερο τη μεταβλητότητα της ανεργίας, αντίθετα με ό,τι υποστήριζαν οι μελέτες του Shimer και άλλων ερευνητών για τις ΗΠΑ. Επίσης η Smith (2011), βασιζόμενη σε στοιχεία που αφορούν το Ηνωμένο Βασίλειο, δείχνει ότι ο ρυθμός μετάβασης στην ανεργία επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό τη μεταβλητότητα της ανεργίας σε περιόδους αύξησής της, ενώ σε περιόδους υποχώρησής της σημαίνοντα ρόλο έχει ο ρυθμός εύρεσης εργασίας.

Εξετάζοντας στοιχεία χωρών του ΟΟΣΑ, οι Elsby, Hobijn and Sahin (2013) έχουν δείξει ότι ο μηνιαίος ρυθμός μετάβασης εκτός ανεργ-

¹ Θερμές ευχαριστίες για συζητήσεις και σχόλια εκφράζονται στη Heather Gibson, τον Δημήτρη Μαλλιάρου, τον Φραγκίσκο Κουτεντάκη, τον Μανώλη Μαματζάκη, τον Κώστα Μίλα, τη Χιόνα Μπαλφούσια και τον Φραγκίσκο Αρχοντάκη. Επίσης θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στην ΕΛΣΤΑΤ και ειδικότερα στον Στέλιο Ζαχαρίου για την παροχή στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού. Το άρθρο απηχεί τις απόψεις του συγγραφέα και όχι κατ' ανάγκην της Τράπεζας της Ελλάδος. Πιθανά λάθη και παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τον συγγραφέα.

γίας βρίσκεται στο 20% σε μια ομάδα χωρών που ορίζονται ως “αγγλοσαξονικές και σκανδιναβικές”, ενώ υπολείπεται του 10% σε μια ομάδα χωρών που καλούνται “Ηπειρωτική Ευρώπη”. Αντίστοιχα, ο ρυθμός εισόδου στην ανεργία υπερβαίνει το 1,5% σε μηνιαία συχνότητα στην πρώτη ομάδα χωρών, ενώ στη δεύτερη κινείται μεταξύ 0,5% και 1%, επιβεβαιώνοντας ότι οι αγορές εργασίας στην Ηπειρωτική Ευρώπη είναι πιο δύσκαμπτες, γεγονός που δεν διευκολύνει την αναδιάρθρωση της εργασίας. Επίσης, σύμφωνα με την ίδια μελέτη, η συμβολή του συνολικού ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s, inflow rate) στην ερμηνεία των διακυμάνσεων της ανεργίας διαμορφώνεται μόλις σε 20% (και του συνολικού ρυθμού μετάβασης εκτός ανεργίας (f, outflow rate) σε 80%) σε αγγλοσαξονικές χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από πιο ευέλικτες μορφές απασχόλησης, έναντι 50% και 50% αντίστοιχα σε σκανδιναβικές χώρες και χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης όπου παρατηρούνται πιο συντηρητικές δομές στις εργασιακές σχέσεις.

Η μελέτη των Bonthuis, Jarvis and Vanhala (2013) εξετάζει τη σχέση ποσοστού ανεργίας και ποσοστού κενών θέσεων στο σύνολο της ευρωζώνης, καθώς και σε κάθε χώρα χωριστά, προκειμένου να κατανοήσουν αν η πρόσφατη αύξηση της ανεργίας οφείλεται σε κυκλικούς ή και διαρθρωτικούς παράγοντες. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, τα χρόνια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης παρατηρήθηκε στην ευρωζώνη μια μετατόπιση της καμπύλης Beveridge προς τα έξω. Ωστόσο, υπάρχει μεγάλη ετερογένεια στα αποτελέσματα για κάθε μεμονωμένη χώρα. Για παράδειγμα, η καμπύλη Beveridge μετατοπίστηκε προς τα έξω στην Ισπανία και τη Γαλλία και προς τα μέσα στη Γερμανία. Στην περίπτωση της Ελλάδος υπάρχει ασθενής ένδειξη μιας προς τα έξω μετατόπισης τα χρόνια της οικονομικής κρίσης.

Συνεπώς, με βάση την προηγούμενη εμπειρία, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προσδιοριστεί ποιος παράγοντας ωθεί την ανεργία. Ειδικότερα, αν ο βασικός προσδιοριστικός παράγο-

ντας της ανεργίας είναι οι ροές από την απασχόληση προς την ανεργία, τότε η σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας θα συμβάλει στη σταθεροποίηση και πτώση του ποσοστού ανεργίας. Αν παράλληλα εξίσου σημαντικός για τη διακύμανση της ανεργίας είναι ο ρόλος των ροών από την ανεργία στην απασχόληση, τότε η ανάκαμψη της οικονομίας αποτελεί συνθήκη αναγκαία, αλλά όχι ικανή να οδηγήσει σε πτώση της ανεργίας αν δεν συνοδευθεί από δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Επίσης, στο βαθμό που υπάρχει μια προς τα έξω μετατόπιση της καμπύλης Beveridge, τότε θα υφίστανται αποκλίσεις στην αποτελεσματική αντιστοίχιση ανέργων και κενών θέσεων, γεγονός που θα αντανακλάται στην αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας.

Προκειμένου να διερευνηθούν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της δυναμικής της ανεργίας στην Ελλάδα, αξιοποιούνται στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΛΣΤΑΤ για την περίοδο α' τρίμηνο 2001-β' τρίμηνο 2015. Στη συνέχεια της μελέτης υπολογίζονται οι ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, καθώς και η συμβολή των εν λόγω ρυθμών στη διακύμανση της ανεργίας. Έπειτα εξετάζεται η σχέση μεταξύ του ποσοστού ανεργίας και του ποσοστού κενών θέσεων (καμπύλη Beveridge) για να διαπιστωθεί κατά πόσον η αύξηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια αντανακλά την επίδραση του οικονομικού κύκλου ή υποδηλώνει και κάμψη της αποτελεσματικότητας της αγοράς εργασίας στην αντιστοίχιση (matching efficiency) κενών θέσεων και ανέργων, γεγονός που θα σηματοδοτούσε την ύπαρξη διαρθρωτικών αδυναμιών στην οικονομία. Ως επόμενο βήμα, εξετάζεται οικονομετρικά η επίδραση της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας στους ρυθμούς μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας και στο ποσοστό των κενών θέσεων, για να αξιολογηθεί η επίδραση στο ποσοστό ανεργίας, ενώ διερευνάται και ο ρόλος της υστέρησης της ανεργίας. Τέλος, αναλύεται η επίδραση που είχαν οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας στην εξέλιξη των ρυθμών μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας.

2 ΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Προκειμένου να υπολογιστούν οι ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, χρησιμοποιούνται συγκεντρωτικά στοιχεία από τα ερωτηματολόγια της ΕΕΔ που αφορούν την τρέχουσα και την προ έτους κατάσταση απασχόλησης των συμμετεχόντων στην έρευνα (απασχολούμενοι (E), άνεργοι (U), μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός (I)). Δεδομένου ότι η ανάλυση βασίζεται σε συγκεντρωτικά στοιχεία από τα ερωτηματολόγια, θεωρείται ως προσεγγιστική όσον αφορά τις πραγματικές ροές απασχόλησης και ανεργίας.

Επιπλέον, τα στοιχεία επηρεάζονται τόσο από σφάλμα ταξινόμησης, π.χ. είναι δυνατόν οι ερωτώμενοι να θεωρούν τον εαυτό τους άνεργο, ενώ κατατάσσονται ως εργαζόμενοι (classification error), όσο και από σφάλμα που συνδέεται με την αδυναμία των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο να θυμηθούν την κατάσταση απασχόλησής τους ένα χρόνο πριν (recall error). Παρά τα μειονεκτήματα που υπάρχουν, τα συγκεντρωτικά στοιχεία αξιολογούνται ως αξιόπιστα, καθώς η συσχέτιση μεταξύ του πραγματικού ποσοστού ανεργίας και του συγκεντρωτικού ποσοστού ανεργίας που προκύπτει με βάση το ερώτημα της ΕΕΔ για την κατάσταση απασχόλησης ένα χρόνο πριν είναι υψηλή (98,1%).

Με βάση τα εν λόγω στοιχεία, υπολογίζονται οι τριμηνιαίες ροές μεταξύ των τριών καταστάσεων απασχόλησης. Για παράδειγμα, η μετάβαση από την κατάσταση ανεργίας την περίοδο t-1 (U_{t-1}) στην κατάσταση απασχόλησης την περίοδο t (E_t) υποδηλώνεται ως $U_{t-1}E_t$. Διαιρώντας το μέγεθος αυτό με τον αριθμό των ανέργων την περίοδο t-1 (U_{t-1}), δηλαδή $U_{t-1}E_t/U_{t-1}$, προκύπτει η μέση τριμηνιαία πιθανότητα μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση.

Αντίστοιχα, κατόπιν εποχικής διόρθωσης των στοιχείων, υπολογίζονται οι υπόλοιπες ροές/πιθανότητες (από την απασχόληση στην ανεργία $E_{t-1}U_t/E_{t-1}$, από την ανεργία εκτός εργατικού δυναμικού $U_{t-1}I_t/U_{t-1}$ κ.λπ.).

Εν συνεχεία, ακολουθώντας την ανάλυση της Smith (2011), υπολογίζονται οι άμεσοι ρυθμοί μετάβασης (instantaneous transition rates), οι οποίοι καταγράφουν το μέσο αριθμό θέσεων που καλύπτονται ή χάνονται το εξεταζόμενο τρίμηνο.²

Αναλυτικότερα, το $\lambda_{t_{UE}} (\lambda_{t_{UE}}) = -\ln(1 - \frac{U_{t-1} * E_t}{U_{t-1}})$, αφορά το ρυθμό μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση (job finding rate) και το $\lambda_{t_{EU}}$ το ρυθμό μετάβασης από την απασχόληση στην ανεργία (job separation rate). Προκειμένου να υπολογιστεί ο συνολικός ρυθμός μετάβασης στην ανεργία s_t (inflow rate), λαμβάνονται υπόψη τόσο ο ρυθμός μετάβασης από την απασχόληση στην ανεργία ($\lambda_{t_{EU}}$) όσο και ο ρυθμός μετάβασης από την απασχόληση (E) σε εργασία (δηλαδή εκτός εργατικού δυναμικού, I) και εν συνεχεία στην ανεργία (U).

Συνεπώς:

$$s_t = \lambda_{t_{EU}} + \frac{\lambda_{t_{EI}} * \lambda_{t_{IU}}}{\lambda_{t_{IU}} + \lambda_{t_{IE}}} \quad (1)$$

όπου το δεύτερο μέλος της εξίσωσης (1) αφορά τη μετάβαση $E \rightarrow I \rightarrow U$. Αντίστοιχα, ο συνολικός ρυθμός μετάβασης εκτός ανεργίας ή εύρεσης εργασίας f_t (outflow rate) υπολογίζεται ως το άθροισμα του ρυθμού μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση ($\lambda_{t_{UE}}$) και του ρυθμού μετάβασης στην απασχόληση μέσω I (εκτός εργατικού δυναμικού). Δηλαδή:

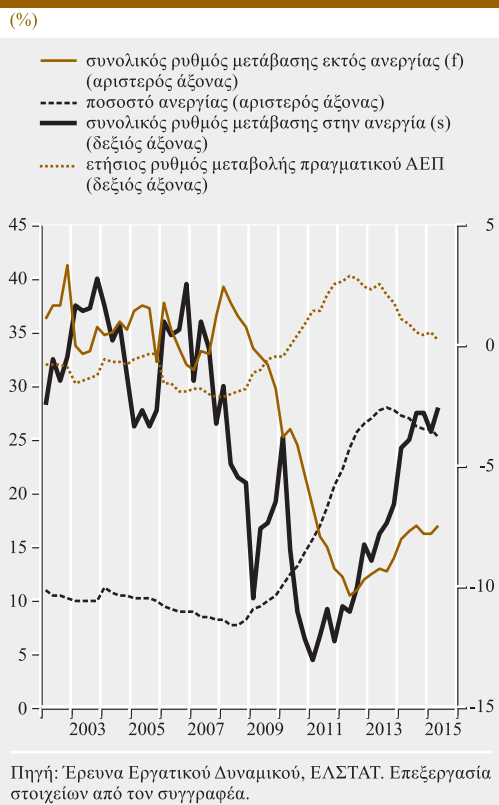
$$f_t = \lambda_{t_{UE}} + \frac{\lambda_{t_{UI}} * \lambda_{t_{IE}}}{\lambda_{t_{IU}} + \lambda_{t_{IE}}} \quad (2)$$

όπου το δεύτερο μέλος της εξίσωσης (2) αφορά τη μετάβαση $U \rightarrow I \rightarrow E$.

Όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1, έως το τέλος του 2008 ο συνολικός ρυθμός μετάβασης εκτός ανεργίας (f) διαμορφωνόταν κατά μέσο όρο σε 35%, ενώ ο συνολικός ρυθμός μετάβασης στην ανεργία (s) σε 3%. Ωστόσο, από το 2009 και έπειτα, οπότε άρχισε να αυξάνεται το ποσοστό ανεργίας και να υποχωρεί περαιτέρω η οικονομική δραστη-

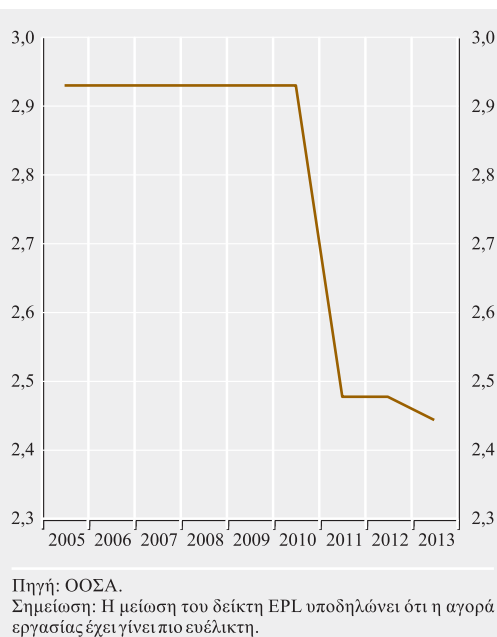
2 Βλ. Koutentakis (2012) για μια ανάλυση με βάση τη μελέτη των Elsby, Michaels and Solon (2009) που χρησιμοποιεί μηνιαία στοιχεία του ΟΑΕΔ για τις ροές απασχόλησης.

Διάγραμμα 1 Συνολικοί ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, ποσοστό ανεργίας και ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ

ριότητα, παρατηρήθηκε μια σημαντική κάμψη του συνολικού ρυθμού εύρεσης εργασίας (f) και μια αντίστοιχη αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s), με αποκορύφωμα το β' τρίμηνο του 2012 (περίοδο που χαρακτηρίστηκε από έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις και δύο εκλογικές αναμετρήσεις), όταν οι δύο ρυθμοί κατέγραψαν την ελάχιστη και μέγιστη τιμή τους αντίστοιχα (10% και 8% για το ρυθμό μετάβασης εκτός ανεργίας και το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία αντίστοιχα). Εν συνεχεία, παρά το γεγονός ότι το ποσοστό ανεργίας συνέχισε την ανοδική του πορεία (καταγράφοντας την ανώτατη τιμή του το γ' τρίμηνο του 2013), η εξέλιξη των δύο ρυθμών σκιαγραφεί ενδείξεις βελτίωσης, καθώς ο ρυθμός f αυξάνεται σε 17% και ο ρυθμός s υποχωρεί σε 5% το β' τρίμηνο του 2015 σε άμεση συνάρτηση με τη σταδιακή επιβράδυνση της ύφεσης.

Διάγραμμα 2 Ο δείκτης EPL του ΟΟΣΑ που καταγράφει την ευελιξία της αγοράς εργασίας όσον αφορά τις ατομικές και συλλογικές απολύσεις

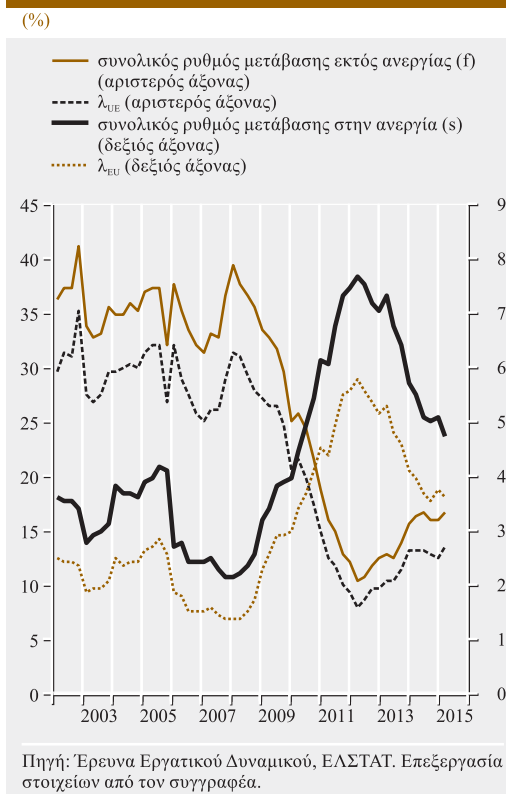
Όπως επισημαίνεται και στη *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2015* της Τράπεζας της Ελλάδος (Ειδικό θέμα IV.1, σελ. 74-80), η εξέλιξη των δύο ρυθμών (βλ. Διάγραμμα 1) αποδίδεται τόσο σε κυκλικούς όσο και σε διαρθρωτικούς παράγοντες. Η δραματική πτώση του ΑΕΠ τα πρώτα χρόνια της κρίσης (έως το τέλος του 2011) επηρέασε αρνητικά την αγορά εργασίας, αυξάνοντας το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία και μειώνοντας το ρυθμό εύρεσης εργασίας.³ Ο περιορισμός της αβεβαιότητας και η σταδιακή ομαλοποίηση της οικονομίας μετά τη διπλή εκλογική αναμέτρηση στα μέσα του 2012 οδήγησαν

³ Η δραματική πτώση του ΑΕΠ τα πρώτα χρόνια της κρίσης αποδίδεται και στο γεγονός ότι το πρώτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής χαρακτηρίστηκε από την έμφαση στη δημοσιονομική προσαρμογή και στον ταχύ περιορισμό του πρωτογενούς ελλείμματος. Σύμφωνα με το ΔΝΤ (IMF 2015), το πρωτογενές αποτέλεσμα ως ποσοστό του ΑΕΠ υποχώρησε από -10,3% το 2009 σε -3,0% το 2011 και εν συνεχεία διαμορφώθηκε σε -1,4% το 2012, 1,0% το 2013 και 0,0% το 2014. Συνεπώς το μεγαλύτερο μέρος της προσαρμογής υλοποιήθηκε την περίοδο 2010-2011, οπότε και παρατηρήθηκε η βαθύτερη ύφεση. Παρομοίως, το κυκλικό προσαρμοσμένο πρωτογενές αποτέλεσμα ως ποσοστό του δυνητικού ΑΕΠ διαμορφώθηκε από -13,2% το 2009 σε -1,6% το 2011, 1,8% το 2012, 4,6% το 2013 και 3,2% το 2014.

σε διαμόρφωση πιο ευνοϊκών προοπτικών για την εύρεση εργασίας, ενώ περιόρισαν και το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία. Την ίδια περίοδο υλοποιήθηκαν σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας, οι οποίες συνέβαλαν στην ενίσχυση της ευελιξίας της και πιθανότατα επηρέασαν τους ρυθμούς μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας. Η ενίσχυση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας αντικατοπτρίζεται στην υποχώρηση του δείκτη EPL (Employment Protection Legislation) του ΟΟΣΑ, ο οποίος αντανακλά τη δυσκαμψία της αγοράς εργασίας όσον αφορά τους περιορισμούς ατομικών και συλλογικών απολύσεων (βλ. Διάγραμμα 2). Ειδικότερα, η χαλάρωση των περιορισμών που επηρεάζουν τις απολύσεις και τις προσλήψεις που έλαβε χώρα το 2010-2011 συνοδεύθηκε από επιτάχυνση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s), ενώ παράλληλα η κάμψη των προσλήψεων και των διαθέσιμων κενών θέσεων εργασίας (job vacancies) περιόρισε το ρυθμό εύρεσης εργασίας (f). Αντίθετα, οι μεταγενέστερες μεταρρυθμίσεις – οι οποίες αφορούσαν π.χ. τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών το Νοέμβριο του 2012 και τον Ιούλιο του 2014, τον επανακαθορισμό των κατώτατων αποδοχών, μεταβολές στο πλαίσιο των συλλογικών διαπραγματεύσεων και αύξηση του ρόλου των επιχειρησιακών συμβάσεων και την προώθηση ενεργητικών προγραμμάτων απασχόλησης (active labour market programmes) – συνέβαλαν στην υποχώρηση του κόστους εργασίας και οδήγησαν σε κάμψη του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s) από το τέλος του 2012 και έπειτα. Επιπλέον, την ίδια περίοδο το νέο πιο ευέλικτο καθεστώς στην αγορά εργασίας⁴ έδωσε τη δυνατότητα να αρχίσει σταδιακά η αύξηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας (f).

Εξετάζοντας τους επιμέρους ρυθμούς μετάβασης (βλ. Διάγραμμα 3), προκύπτει το συμπέρασμα ότι κύρια συνιστώσα του συνολικού ρυθμού μετάβασης εκτός ανεργίας ή εύρεσης εργασίας f είναι ο ρυθμός μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση (λ_{UE}) και αντίστοιχα του συνολικού ρυθμού μετάβασης στην ανεργία s είναι η μετάβαση από την απασχόληση στην ανεργία (λ_{EU}). Ωστόσο, παρα-

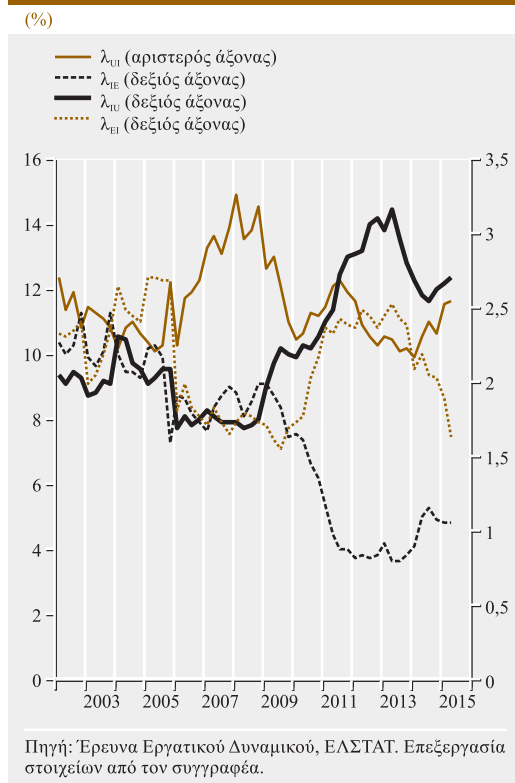
Διάγραμμα 3 Ρυθμοί μετάβασης εντός (λ_{EU}) και εκτός ανεργίας (λ_{UE}) και συνολικοί ρυθμοί μετάβασης εντός (s) και εκτός ανεργίας (f)

τηρείται ότι από το 2009 και έπειτα έχει αυξηθεί η σημασία του έμμεσου (μέσω της αργίας) ρυθμού μετάβασης στην ανεργία ($E \rightarrow I \rightarrow U$) στο συνολικό ρυθμό μετάβασης στην ανεργία s. Επίσης, έχει περιοριστεί η σημασία του έμμεσου ρυθμού μετάβασης στην απασχόληση ($U \rightarrow I \rightarrow E$) στο συνολικό ρυθμό μετάβασης στην απασχόληση f. Πράγματι, όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 4, παρατηρείται ότι οι ρυθμοί λ_{IU} και λ_{IE} μεταβλήθηκαν από περίπου 2% κατά μέσο όρο προ κρίσης σε περίπου 3% και 1% αντίστοιχα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Συνεπώς, λόγω της κρίσης, άτομα τα οποία στο παρελθόν δεν επιθυμούσαν να εργαστούν αναγκάστηκαν να αναζητήσουν εργασία, με αποτέλεσμα να καταγραφούν ως άνεργοι. Επιπλέον, η εξέλιξη του ρυθμού μετάβασης από την ανεργία εκτός

⁴ Καθώς πλέον οι νέοι εργαζόμενοι θα μπορούσαν να απασχοληθούν με χαμηλότερες αμοιβές και με λιγότερους ρυθμιστικούς περιορισμούς όσον αφορά τη δυνατότητα απόλυσής τους.

Διάγραμμα 4 Ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός εργατικού δυναμικού

εργατικού δυναμικού (λ_{UI}) υποδηλώνει ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερο αποτέλεσμα αποθάρρυνσης εργασίας (discouraged worker effect) κατά την περίοδο της κρίσης. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται ελαφρά άνοδος του λ_{UI} από το α' τρίμηνο του 2014 έως το τέλος του δείγματος.

3 Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Ακολουθώντας την ανάλυση των Petrongolo and Pissarides (2008) και Smith (2011), περιγράφονται εν συντομία οι παράγοντες που προσδιορίζουν τη δυναμική της ανεργίας. Υποθέτοντας ότι υπάρχουν δύο καταστάσεις απασχόλησης, δηλαδή εργαζόμενος ή άνεργος, και χρησιμοποιώντας τους άμεσους ρυθμούς μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, το ποσοστό ανεργίας $u_t = \frac{U_t}{U_t + E_t}$ μεταβάλλεται σε συνεχή χρόνο (continuous time) ως ακολούθως:

$$\dot{u}_t = s_t * e_t - f_t * u_t = s_t * (1 - u_t) - f_t * u_t \quad (3)$$

όπου e_t είναι το ποσοστό απασχόλησης. Σε κατάσταση ισορροπίας ισχύει ότι $\dot{u}_t = 0$ και οι ροές εντός και εκτός ανεργίας είναι ίσες. Ακολουθώντας το ποσοστό ισορροπίας της ανεργίας ισούται με:

$$u_{t_{ss}} = \frac{s_t}{s_t + f_t} \quad (4)$$

Στην περίπτωση που προστεθεί και η δυνατότητα αργίας (εκτός εργατικού δυναμικού, I), τότε η δυναμική της κάθε κατάστασης απασχόλησης περιγράφεται ως ακολούθως:

$$\dot{U}_t = \lambda_t^{EU} * E_t + \lambda_t^{IU} * I_t - (\lambda_t^{UE} + \lambda_t^{UI}) * U_t \quad (5)$$

$$\dot{E}_t = \lambda_t^{UE} * U_t + \lambda_t^{IE} * I_t - (\lambda_t^{EU} + \lambda_t^{EI}) * E_t \quad (6)$$

$$\dot{I}_t = \lambda_t^{UI} * U_t + \lambda_t^{EI} * E_t - (\lambda_t^{IU} + \lambda_t^{IE}) * I_t \quad (7)$$

Σε κατάσταση ισορροπίας, όπου $\dot{U}_t = \dot{E}_t = 0$, οι σχέσεις (5)-(7) μπορούν να εκφραστούν ως $u_{t_{ss}} \equiv \frac{U_{t_{ss}}}{U_{t_{ss}} + E_{t_{ss}}}$, δηλαδή το ποσοστό ανεργίας σε κατάσταση ισορροπίας $u_{t_{ss}}$ εκφράζεται ως συνάρτηση των άμεσων ρυθμών μετάβασης λ . Με βάση την ανάλυση των Petrongolo and Pissarides (2008) και Smith (2011), η σχέση (4) μπορεί να γραφεί ως ακολούθως:

$$\frac{\Delta u_{t_{ss}}}{u_{t-1_{ss}}} \approx C_{t_{ss}}^s + C_{t_{ss}}^f = (1 - u_{t-1_{ss}}) * \frac{\Delta s_t}{s_{t-1}} - (1 - u_{t-1_{ss}}) * \frac{\Delta s_t}{s_{t-1}} \quad (8)$$

Δηλαδή η ποσοστιαία μεταβολή στην ανεργία σε κατάσταση ισορροπίας επιμερίζεται στη συμβολή των ρυθμών μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, ήτοι:

$$\frac{\Delta s_t}{s_{t-1}} \equiv \frac{1}{s_{t-1}} [\Delta \lambda_t^{EU} + \Delta \left(\frac{\lambda_t^{EI} * \lambda_t^{IU}}{\lambda_t^{IU} * \lambda_t^{IE}} \right)] \quad (9)$$

Με άλλα λόγια, η συμβολή του συνολικού ρυθμού μετάβασης στην ανεργία σε κατάσταση ισορροπίας μπορεί να επιμεριστεί στην άμεση μετάβαση από την απασχόληση στην ανεργία ($\Delta \lambda_t^{EU}$) και στην έμμεση μέσω της αργίας ($\left(\frac{\lambda_t^{EI} * \lambda_t^{IU}}{\lambda_t^{IU} * \lambda_t^{IE}} \right)$). Αντίστοιχα υπολογίζεται η συμβολή του συνολικού ρυθμού μετάβασης εκτός της ανεργίας σε κατάσταση ισορροπίας (f_t).

4 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΡΥΘΜΩΝ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ (COVARIANCE CONTRIBUTIONS) ΣΤΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η σχέση (4) αποτελεί τη βάση για την εξέταση του ρόλου των ρυθμών μετάβασης εκτός και εντός ανεργίας ως προσδιοριστικών παραγόντων των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας σε επίπεδο ισορροπίας. Συγκεκριμένα, ακολουθώντας τις μελέτες των Smith (2011), Fujita and Ramey (2009) και Elsby, Hobijn and Sahin (2013), υπολογίζεται η συμβολή (β, covariance contribution) των επιμέρους ρυθμών μετάβασης (s, f, $\lambda_{t,EU}$ κ.λπ.) στη διακύμανση (variance) της μεταβολής της ανεργίας σε επίπεδο ισορροπίας. Ειδικότερα υπολογίζονται οι παρακάτω σχέσεις:

$$\beta_s = \frac{\text{Covar}\left(\frac{\Delta u_{t,ss}}{u_{t-1,ss}}, \frac{(1-u_{t-1,ss}) * \Delta s_t}{s_{t-1}}\right)}{\text{Var}\left(\frac{\Delta u_{t,ss}}{u_{t-1,ss}}\right)} \quad (10)$$

$$\text{και} \quad \beta_f = \frac{\text{Covar}\left(\frac{\Delta u_{t,ss}}{u_{t-1,ss}}, \frac{(1-u_{t-1,ss}) * \Delta f_t}{f_{t-1}}\right)}{\text{Var}\left(\frac{\Delta u_{t,ss}}{u_{t-1,ss}}\right)} \quad (11)$$

Σύμφωνα με την ανάλυση των Smith (2011) και Elsby, Hobijn and Sahin (2013), η πραγματική υφιστάμενη ανεργία και η ανεργία στο επίπεδο ισορροπίας μπορεί να αποκλίνουν όταν η πραγματική ανεργία μεταβάλλεται με ταχύ ρυθμό, όπως στην περίπτωση της Ελλάδος στα χρόνια της κρίσης.⁵ Λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο των χρονικών υστερήσεων στην εξέλιξη της ανεργίας (persistence effect), επαναλαμβάνεται η προηγούμενη ανάλυση υπολογίζοντας τη συμβολή (β) των επιμέρους ρυθμών μετάβασης (s, f, $\lambda_{t,EU}$ κ.λπ.) στη διακύμανση της μεταβολής της πραγματικής ανεργίας.

Ειδικότερα, από την επίλυση της εξίσωσης (3) ως προς το ποσοστό της υφιστάμενης ανεργίας προκύπτει ότι

$$u_t = \frac{s_t}{s_t + f_t} - \frac{\dot{u}_t}{s_t + f_t} \quad (12)$$

Δηλαδή η σημασία του ρυθμού μεταβολής της ανεργίας (ο δεύτερος όρος στο δεξιό σκέλος

της εξίσωσης (12)) για την εξέλιξη του ποσοστού της υφιστάμενης ανεργίας θα μειώνεται όσο αυξάνεται το άθροισμα των ρυθμών μετάβασης (job turnover). Σύμφωνα με την ανάλυση της Smith (2011), η μεταβολή του ποσοστού της υφιστάμενης ανεργίας μπορεί να γραφεί ως ακολούθως:⁶

$$\Delta u_t = \frac{\Delta u_{t,ss}}{u_{t-1,ss}} * \frac{\omega_t * s_{t-1}}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} + \Delta u_{t-1} * \frac{\omega_t}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} \quad (13)$$

όπου $\omega_t = s_t + f_t$. Δηλαδή η μεταβολή της υφιστάμενης ανεργίας είναι συνάρτηση της μεταβολής της ανεργίας ισορροπίας και της χρονικής υστέρησης της υφιστάμενης ανεργίας. Συνεπώς, όσο μεγαλύτεροι είναι οι ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας, τόσο πιο κοντά θα είναι οι μεταβολές της υφιστάμενης ανεργίας και της ανεργίας ισορροπίας. Σε διαφορετική περίπτωση αυξάνεται η σημασία των παρελθουσών μεταβολών στην υφιστάμενη ανεργία και στους ρυθμούς μετάβασης.

Οι συμβολές των ρυθμών μετάβασης s και f στην πραγματική ανεργία υπολογίζονται ως ακολούθως:

$$C_t^s = C_{t,ss}^s * \frac{\omega_t * s_{t-1}}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} + C_{t-1}^s * \frac{\omega_t}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} \quad (14)$$

$$C_t^f = C_{t,ss}^f * \frac{\omega_t * s_{t-1}}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} + C_{t-1}^f * \frac{\omega_t}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} \quad (15)$$

όπου $C_{t,ss}^s$ και $C_{t,ss}^f$ έχουν οριστεί στη σχέση (8) ενώ εξ ορισμού $C_0^s = C_0^f = 0$. Επίσης η συμβολή της αρχικής κατάστασης την περίοδο $t=0$ διατυπώνεται ως εξής:

$$C_t^0 = C_{t-1}^0 * \frac{\omega_t}{\omega_t^2 + \omega_{t-1}} \quad (16)$$

ενώ $C_0^0 = \Delta u_0 - \alpha \Delta u_{0,ss} = u_0 - u_{0,ss}$. Αξιοποιώντας τις σχέσεις είναι δυνατόν να υπολογιστούν οι

⁵ Το υφιστάμενο ποσοστό ανεργίας διαφέρει από το ποσοστό ανεργίας σε επίπεδο ισορροπίας, ωστόσο οι δύο σειρές έχουν αρκετά υψηλή συσχέτιση (90,4%).

⁶ Λαμβάνοντας υπόψη ότι $\dot{u}_t = \frac{du_t}{dt}$, διαφοροποιούμε (differentiate) την εξίσωση (12), με αποτέλεσμα να προκύψει μια διαφορική εξίσωση β' βαθμού ($\frac{d^2 u}{dt^2}$). Έπειτα η εξίσωση αυτή εκφράζεται ως πρωτοβάθμια διαφορική εξίσωση ως προς το $\frac{du}{dt}$ και εν συνεχεία ως εξίσωση πρώτων διαφορών (βλ. Smith 2011).

συμβολές (β) των επιμέρους ρυθμών μετάβασης (s, f, λ_{t_EU} κ.λπ.) στη διακύμανση της μεταβολής της πραγματικής ανεργίας.⁷

5 ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ (Β) ΤΩΝ ΡΥΘΜΩΝ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Από την ανάλυση προκύπτει ότι το 58% των μεταβολών στο επίπεδο ισορροπίας της ανεργίας και το 52% στην περίπτωση της πραγματικής ανεργίας οφείλεται σε μεταβολές του συνολικού ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s , inflow rate, βλ. Πίνακα 1).⁸ Επιπλέον, οι μεταβολές στο ρυθμό μετάβασης από την απασχόληση στην ανεργία (λ_{t_EU} , separation rate) ερμηνεύουν περίπου το 39-40% των μεταβολών της ανεργίας. Αντίθετα, ο συνολικός ρυθμός μετάβασης εκτός ανεργίας (f , outflow rate) ερμηνεύει περίπου το 41% των μεταβολών της ανεργίας ισορροπίας και το 48% των μεταβολών της υφιστάμενης ανεργίας. Ο ρυθμός μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση (λ_{t_UE} , job finding rate) ερμηνεύει το 35% και το 39% των μεταβολών της ανεργίας ισορροπίας και της υφιστάμενης ανεργίας αντίστοιχα.

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν από την ανάλυση της Smith (2011) για το Ηνωμένο Βασίλειο για την περίοδο 1988-2008, από την

ανάλυση των Hairault, Le Barbanchon and Sopraseuth (2015) για τη Γαλλία για την περίοδο 1990-2002 και από την ανάλυση των Daouli, Demoussis, Giannakopoulos and Lampropoulou (2015) για την Ελλάδα για την περίοδο 1998-2013. Δηλαδή, σε αντιδιαστολή με τα ευρήματα του Shimer (2005, 2012) για τις ΗΠΑ, ο ρυθμός μετάβασης στην ανεργία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη μεταβλητότητα της ανεργίας στην Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία.⁹

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα συμπεράσματα που απορρέουν από τον Πίνακα 1 ισχύουν για όλη την υπό εξέταση περίοδο, υπολογίστηκαν κυλιόμενες, για μια περίοδο 4 ετών, συμβολές κάθε επιμέρους ρυθμού μετάβασης (β_s, β_f κ.λπ. – rolling 4 year betas) στη μεταβλητότητα της ανεργίας ισορροπίας.

Από την αρχή της υπό εξέταση περιόδου έως και το τέλος του 2012 ο συνολικός ρυθμός μετάβασης στην ανεργία (s , inflow rate) είχε τον πρωταρχικό ρόλο στην μεταβλητότητα της

⁷ Όπως αναφέρει η Smith (2011), το άθροισμα των συμβολών μπορεί να διαφέρει από τη μονάδα λόγω προσεγγιστικών αποκλίσεων (approximation error).

⁸ Όπως και στην ανάλυση της Smith (2011), στην περίπτωση της υφιστάμενης ανεργίας αναλύονται οι ετήσιες μεταβολές της ανεργίας προκειμένου να περιοριστεί η μεγάλη μεταβλητότητα που χαρακτηρίζει τις τριμηνιαίες μεταβολές των ρυθμών μετάβασης.

⁹ Σύμφωνα με τους Hairault, Le Barbanchon and Sopraseuth (2015), ο ρυθμός εύρεσης εργασίας επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό τη μεταβλητότητα της ανεργίας στη Γαλλία την περίοδο 2004-2010.

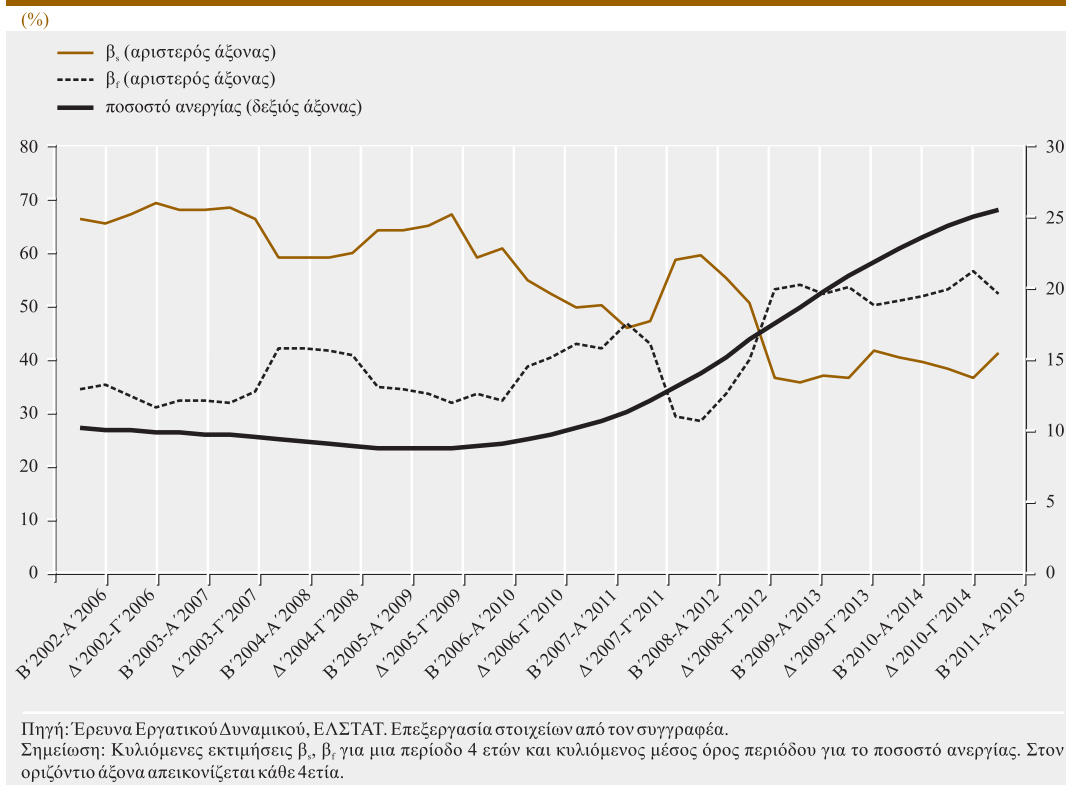
Πίνακας 1 Η συμβολή των ρυθμών μετάβασης στην ανεργία και την απασχόληση (β , covariance contributions) στη διακύμανση της ανεργίας

β	Ρυθμός μετάβασης	Ανεργία στο επίπεδο ισορροπίας	Πραγματικό ποσοστό ανεργίας
β_s	στην ανεργία	0,58	0,52
β_f	εκτός ανεργίας	0,41	0,48
β_{EU}	από την απασχόληση στην ανεργία	0,39	0,40
β_{UE}	από την ανεργία στην απασχόληση	0,35	0,39
β_{EU}	από την απασχόληση εκτός εργατικού δυναμικού και έπειτα στην ανεργία	0,19	0,12
β_{UE}	από την ανεργία εκτός εργατικού δυναμικού και έπειτα στην απασχόληση	0,06	0,09

Σημειώσεις: Τα β_s ($= \beta_{EU} + \beta_{UE}$) και β_f ($= \beta_{UE} + \beta_{UE}$) δεν αθροίζονται στη μονάδα λόγω προσεγγιστικών αποκλίσεων (approximation error). Οι ρυθμοί μετάβασης έχουν υπολογιστεί με βάση τη μεθοδολογία της Smith (2011).

Το επίπεδο ισορροπίας της ανεργίας υπολογίζεται ως $s/(s+f)$. Περίοδος α' τρίμηνο 2001-β' τρίμηνο 2015.

Διάγραμμα 5 Κυλιόμενες εκτιμήσεις των β_t και β_i και κυλιόμενος μέσος όρος ποσοστού ανεργίας

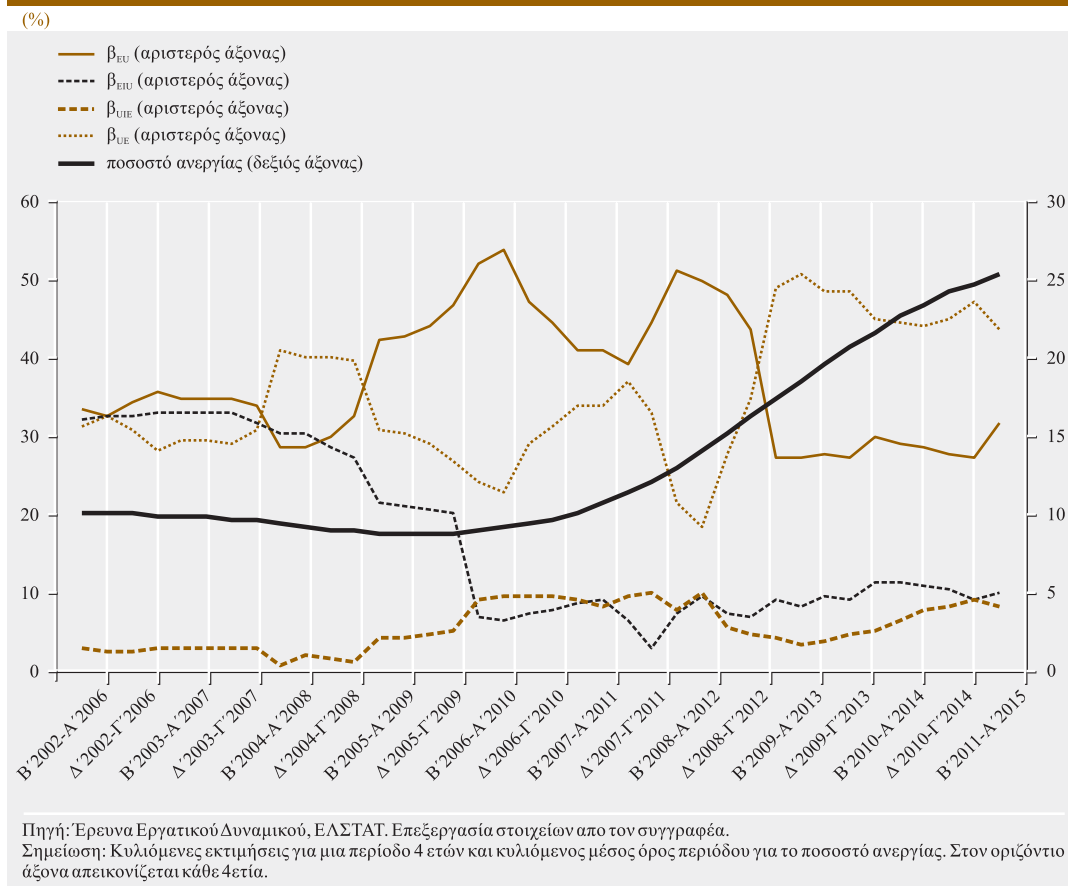

ανεργίας, όπως ακριβώς προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 1 (βλ. Διάγραμμα 5). Όμως από την περίοδο β' τρίμηνο 2009-α' τρίμηνο 2013, κατά την οποία το ποσοστό ανεργίας συνέχιζε τη ραγδαία αύξησή του παρά τη σταδιακή επιβράδυνση της ύφεσης και ταυτόχρονα άρχισαν να αποδίδουν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, ενισχύθηκε η ερμηνευτική ικανότητα του συνολικού ρυθμού μετάβασης εκτός ανεργίας (f , outflow rate) στις διακυμάνσεις της ανεργίας.

Σημειώνεται ότι έως τις αρχές του 2009 οι ρυθμοί μετάβασης από την απασχόληση στην ανεργία και το αντίστροφο είχαν περίπου την ίδια επίπτωση στη μεταβλητότητα της ανεργίας (βλ. Διάγραμμα 6). Εν συνεχεία και έως τα τέλη του 2012, περίοδο κατά την οποία το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε πάνω από 15 ποσοστιαίες μονάδες, η μεγαλύτερη επίπτωση στη μεταβλητότητα της ανεργίας προήλθε από

το ρυθμό μετάβασης από την απασχόληση στην ανεργία (λ_{EU} , separation rate). Η παραπάνω εξέλιξη αντανάκλα αφενός την επίδραση της ύφεσης και αφετέρου τη μεγαλύτερη ευελιξία στις απολύσεις ως αποτέλεσμα των διαρθρωτικών αλλαγών. Από το α' τρίμηνο του 2013 και έπειτα η μεγαλύτερη επίπτωση στη μεταβλητότητα της ανεργίας προήλθε, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, από το ρυθμό μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση (λ_{UE} , job finding rate). Ο περιορισμός της αβεβαιότητας για τις προοπτικές της χώρας και η ομαλοποίηση των οικονομικών συνθηκών συνέβαλαν σε σταδιακή αύξηση της ζήτησης εργασίας (αύξηση κενών θέσεων, προσλήψεων κ.λπ.). Η εξέλιξη υποβοηθήθηκε από την υιοθέτηση ενός πιο ευέλικτου νομοθετικού πλαισίου στο εργατικό δίκαιο, καθώς και από τον αναβαθμισμένο ρόλο των επιχειρησιακών συμβάσεων που οδήγησαν σε υποχώρηση των ονομαστικών αποδοχών.

Διάγραμμα 6 Κυλιόμενες εκτιμήσεις των β_{EU} και β_{UE} , β_{EU} και β_{UE} και κυλιόμενος μέσος όρος ποσοστού ανεργίας

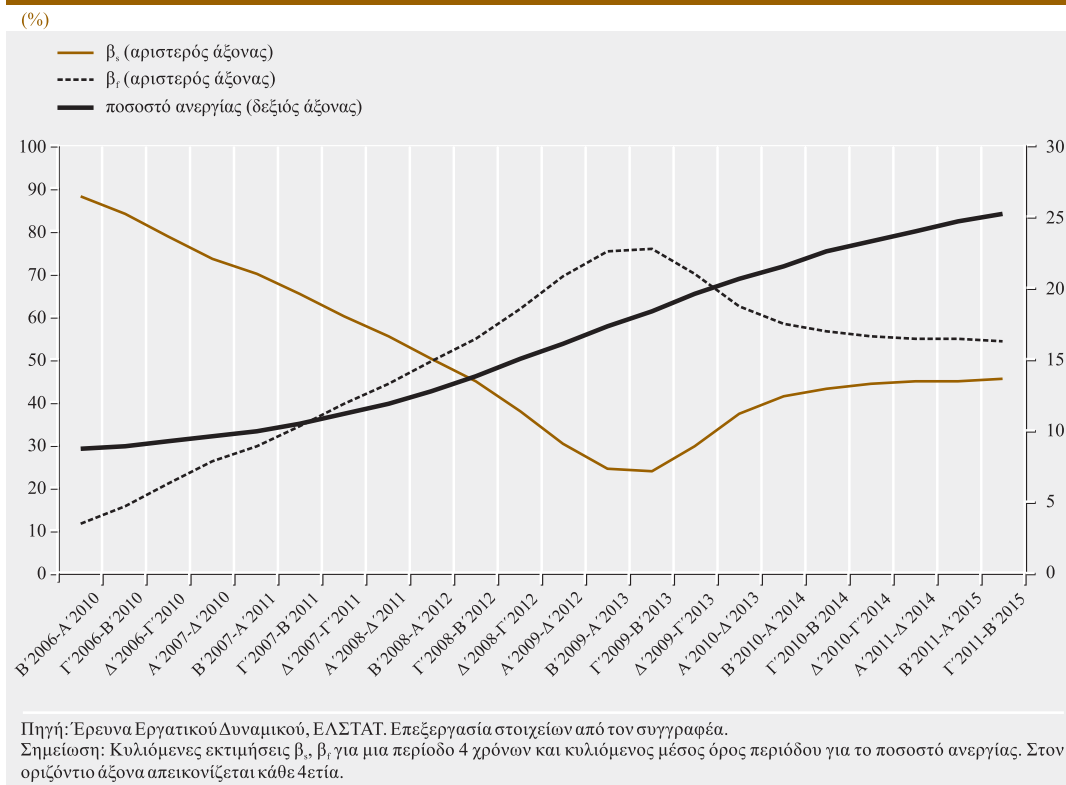
Στη συνέχεια υπολογίστηκαν κυλιόμενες, για μια περίοδο 4 ετών, συμβολές κάθε επιμέρους ρυθμού μετάβασης (β_s , β_f , κ.λπ. – rolling 4 year betas) στη μεταβλητότητα της υφιστάμενης ανεργίας (βλ. Διάγραμμα 7). Τα συμπεράσματα επιβεβαιώνουν την εικόνα που προκύπτει από την ανάλυση με βάση την ανεργία ισορροπίας. Ειδικότερα, ο ρυθμός εισόδου στην ανεργία επηρέαζε κατά πρώτο λόγο τη μεταβλητότητα της ανεργίας στις αρχές της κρίσης, όμως στη συνέχεια η εικόνα έχει αντιστραφεί, με το ρυθμό εύρεσης εργασίας να αποκτά τη μεγαλύτερη βαρύτητα. Τα στοιχεία που αφορούν την υφιστάμενη ανεργία υποδηλώνουν ότι το σημείο καμπής όσον αφορά τη βαρύτητα των δύο ρυθμών μετάβασης s και f έλαβε χώρα την περίοδο γ' τρίμηνο 2008-β' τρίμηνο 2012, δηλαδή 3 τρίμηνα νωρίτερα από ό,τι προκύπτει από την ανάλυση με βάση την

ανεργία ισορροπίας (β' τρίμηνο 2009-α' τρίμηνο 2013). Ωστόσο, και οι δύο περίοδοι καλύπτουν τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας κατά περίπου 15 ποσοστιαίες μονάδες.

Συμπερασματικά, από τα έως τώρα ευρήματα της μελέτης καταδεικνύεται ότι σε περιόδους ύφεσης και αύξησης της ανεργίας η έξοδος από την απασχόληση προς την ανεργία είναι η κύρια ερμηνευτική συνιστώσα της μεταβολής της ανεργίας, η οποία ενισχύεται περισσότερο όταν παρατηρούνται ευέλικτες εργασιακές σχέσεις. Αντίθετα, σε περιόδους οικονομικής ανάκαμψης και πτώσης της ανεργίας ενισχύεται ο ρόλος της εύρεσης εργασίας (ο οποίος επίσης διευκολύνεται από τις ευέλικτες εργασιακές σχέσεις).

Γίνεται κατανοητό ότι δεν επαρκεί ο περιορισμός του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία

Διάγραμμα 7 Κυλιόμενες εκτιμήσεις των β_t και β_i από την υφιστάμενη ανεργία και κυλιόμενος μέσος όρος ποσοστού ανεργίας

προκειμένου να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας, αλλά πλέον απαιτείται η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, η οποία θα επιταχύνει την υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας. Σε διαφορετική περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος, ακόμη και σε συνθήκες ανάκαμψης όπου παρατηρείται υποχώρηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία, να διατηρηθούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας επί σειρά ετών, με αρνητικές συνέπειες στις τρέχουσες και μελλοντικές παραγωγικές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας (κατάσταση που περιγράφεται ως ανάκαμψη χωρίς νέες θέσεις εργασίας – jobless recovery).

6 Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΚΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ (JOB VACANCY RATE) ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΑΝΕΡΓΙΑΣ (UNEMPLOYMENT RATE)

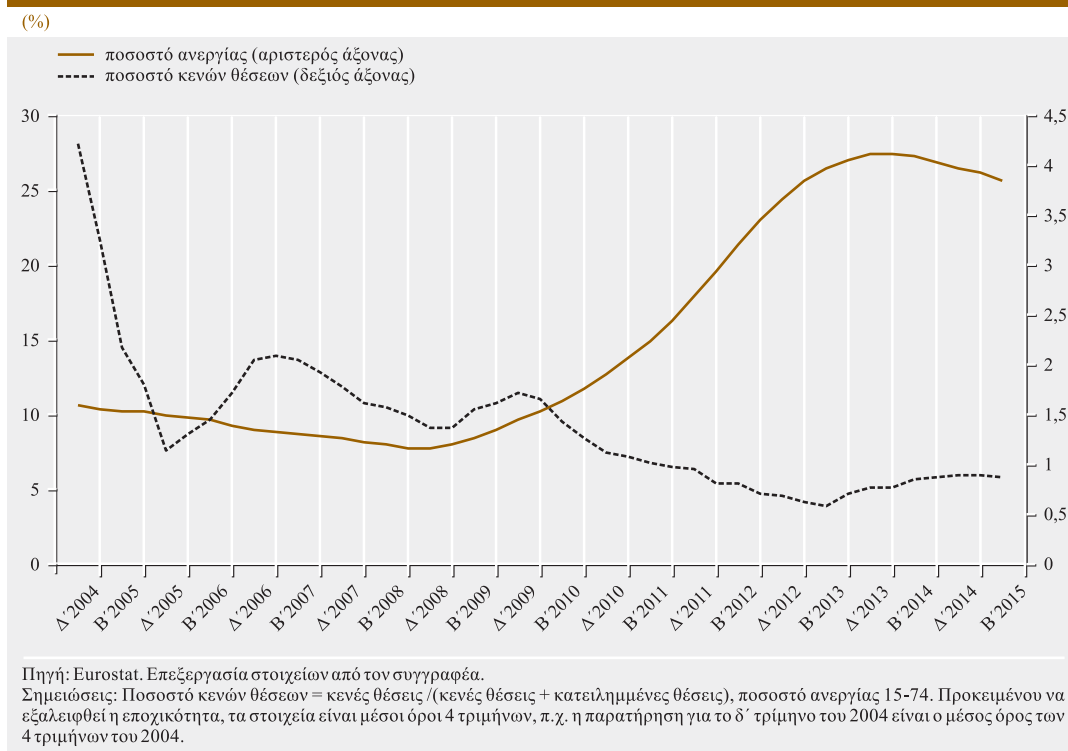
Η σημασία του ρυθμού εύρεσης εργασίας αντανακλάται στην εξέλιξη του ποσοστού των

κενών θέσεων,¹⁰ που αποτελεί ένα δείκτη ζήτησης εργασίας από την πλευρά των επιχειρήσεων. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 8, ταυτόχρονα με την αύξηση της ανεργίας την περίοδο της κρίσης παρατηρείται συνεχής υποχώρηση του ποσοστού των κενών θέσεων (η οποία όμως είχε ήδη αρχίσει από τα τέλη του 2006), το οποίο ελαχιστοποιείται το β' τρίμηνο του 2013. Στη συνέχεια, ταυτόχρονα με την ελαφρά κάμψη του ποσοστού ανεργίας, το ποσοστό των κενών θέσεων αυξάνεται σταδιακά, παραμένοντας ωστόσο σε επίπεδο χαμηλότερο από κάθε παρατήρηση της περιόδου 2005-2010.¹¹

¹⁰ Ποσοστό κενών θέσεων = κενές θέσεις / (κενές θέσεις + κατειλημμένες θέσεις).

¹¹ Τα υψηλά ποσοστά κενών θέσεων της περιόδου 2004-2005 συνδέονται και με την οικονομική άνθηση εξαιτίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Προκειμένου να εξαλειφθεί η εποχικότητα, τα στοιχεία είναι μέσοι όροι 4 τριμήνων, π.χ. η παρατήρηση για το δ' τρίμηνο του 2004 είναι ο μέσος όρος των τεσσάρων τριμήνων του 2004.

Διάγραμμα 8 Η σχέση μεταξύ κενών θέσεων και ανεργίας

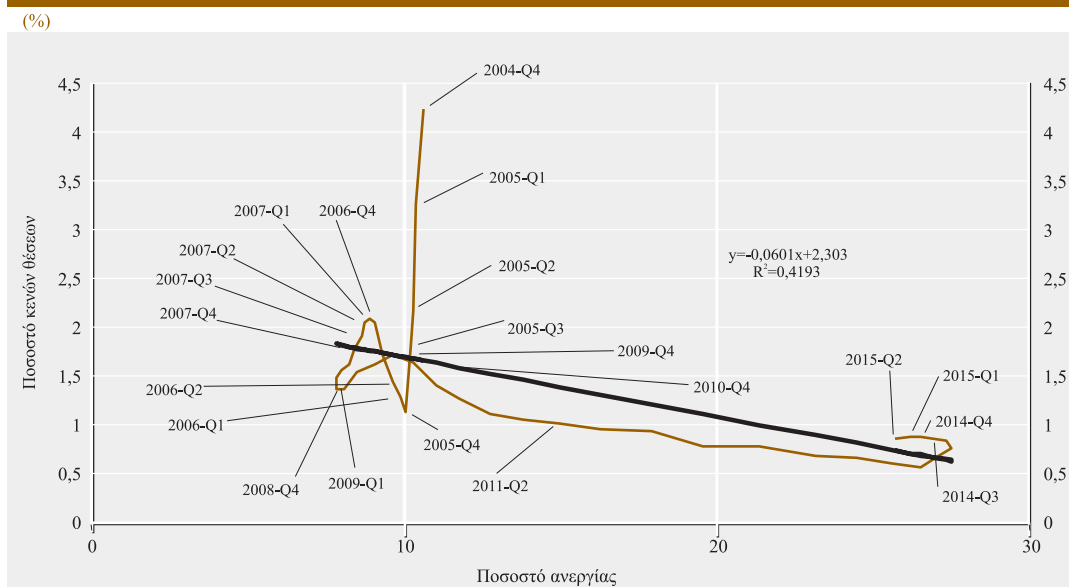

Η σχέση μεταξύ κενών θέσεων και ανεργίας παρουσιάζεται με τη μορφή της καμπύλης Beveridge (βλ. Διαγράμματα 9 και 10), η οποία περιγράφει τις κυκλικές συνθήκες στην αγορά εργασίας και την αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας να αντιστοιχίζει (match) ανέργους με κενές θέσεις εργασίας. Την περίοδο από την αρχή του δείγματος έως τα τέλη του 2009 η εικόνα που διαμορφώνεται είναι συγκεχυμένη. Για παράδειγμα, την περίοδο 2004-2005 η ανεργία παρέμεινε αμετάβλητη παρά το υψηλό ποσοστό κενών θέσεων. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την ύπαρξη διαρθρωτικής ανεργίας, η οποία δεν συνδέεται με τις κυκλικές συνθήκες της οικονομίας αλλά ενδεχομένως με την αδυναμία κάλυψης των κενών θέσεων με τις διαθέσιμες δεξιότητες των ανέργων.

Την περίοδο 2006-2008 καταγράφεται ελαφρά υποχώρηση της ανεργίας, με το ποσοστό των κενών θέσεων να παραμένει στα επίπεδα του 1,5-2%. Δηλαδή παρατηρείται μια ελαφρά

τάση παράλληλης προς τα μέσα μετατόπισης της καμπύλης Beveridge. Ωστόσο, από το τέλος του 2009 και έπειτα, εξαιτίας της επιδείνωσης των οικονομικών συνθηκών, το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται και το ποσοστό των κενών θέσεων μειώνεται. Παρατηρείται αφενός μια προς τα έξω μετατόπιση της καμπύλης Beveridge (καθώς για ποσοστό κενών θέσεων 1,1% αντιστοιχεί πλέον ανεργία πολύ πάνω του 10%, εν αντιθέσει π.χ. με το α' τρίμηνο του 2006 που η ανεργία ήταν λίγο κάτω από 10%) και αφετέρου μια ελαφρά υποχώρηση της κλίσης της καμπύλης (όπως προκύπτει και από τις γραμμές τάσης που απεικονίζονται στα Διαγράμματα 9 και 10). Επιπλέον, όσο βαθαίνει η ύφεση η οικονομία κινείται κατά μήκος της καμπύλης Beveridge. Από το 2013 και έπειτα η σταδιακή κάμψη του ρυθμού ανόδου του ποσοστού ανεργίας και εν συνεχεία η σταδιακή αποκλιμάκωσή του συνοδεύθηκαν από αύξηση του ποσοστού κενών θέσεων. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει κατ' αρχάς ότι η επίπτωση της ύφεσης σταδιακά υποχωρεί.

Διάγραμμα 9 Η καμπύλη Beveridge (δ' τρίμηνο 2004-β' τρίμηνο 2015)

Προκύπτει όμως η εικόνα μιας παράλληλης προς τα έξω μετατόπισης της καμπύλης Beveridge από το τέλος του 2013 και έπειτα. Δηλαδή, ενώ στο τέλος του 2011 ένα ποσοστό κενών θέσεων ύψους 0,9% ήταν συμβατό με ποσοστό ανεργίας της τάξεως του 17%, τώρα είναι συμβατό με ποσοστό ανεργίας 25-26%. Παρά το γεγονός ότι οι μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν από το 2010-2011 και έπειτα στην αγορά εργασίας ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της αντιστοίχισης (matching efficiency) κενών θέσεων και ανέργων, η παραγωγική αναδιάρθρωση της οικονομίας που έλαβε χώρα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ύφεσης (π.χ. αναδιάρθρωση ως προς τις απαιτούμενες δεξιότητες, τομεακή και κλαδική αναδιάρθρωση κ.λπ.) οδηγεί στη δημιουργία διαρθρωτικής ανεργίας. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι άνω των 2/3 των ανέργων δηλώνουν πως παραμένουν σε κατάσταση ανεργίας πάνω από ένα χρόνο.

Συνεπώς, απαιτούνται παρεμβάσεις πολιτικής με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων, προκειμένου να αυξηθεί ο ρυθμός δημιουργίας

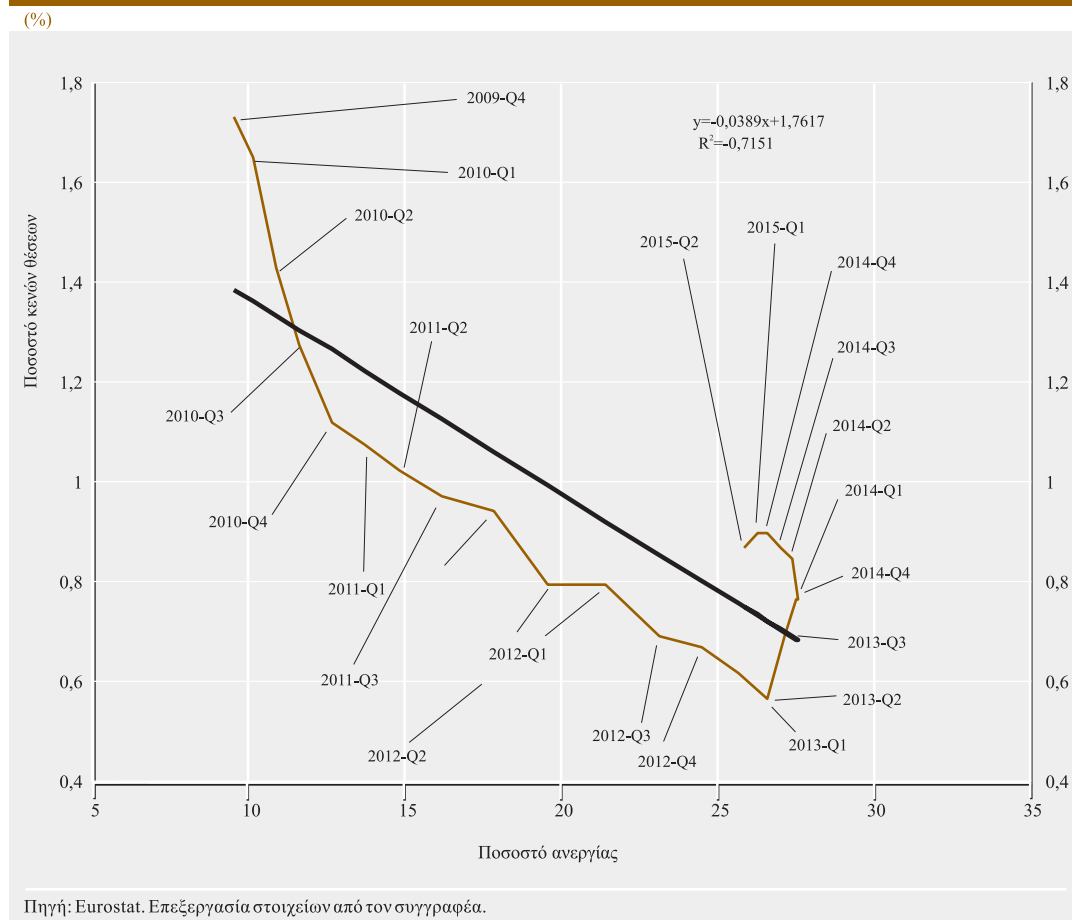
νέων θέσεων εργασίας. Παράλληλα, απαιτείται αναβάθμιση των δεξιοτήτων των ανέργων με ενεργητικές πολιτικές εκπαίδευσης και απασχόλησης, προκειμένου να βελτιωθεί η δυνατότητα απορρόφησής τους στους νέους τομείς οικονομικής δραστηριότητας που αναδείχθηκαν μέσα από την κρίση.

6.1 ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Στη συνέχεια, ακολουθώντας προγενέστερες μελέτες όπως των Bonthuis, Jarvis and Vanhala (2013), εξετάζεται βάσει οικονομετρικής ανάλυσης η σχέση μεταξύ ποσοστού ανεργίας και ποσοστού κενών θέσεων, δηλαδή η καμπύλη Beveridge. Ειδικότερα, αξιοποιούνται εποχικώς διορθωμένα στοιχεία που αφορούν την περίοδο α' τρίμηνο 2004-β' τρίμηνο 2015.

Η εξαρτημένη μεταβλητή είναι το ποσοστό ανεργίας. Οι βασικές ερμηνευτικές μεταβλητές είναι οι ακόλουθες: η πρώτη χρονική υστέρηση του ποσοστού ανεργίας, το ποσοστό των κενών θέσεων, το τετράγωνο του ποσοστού

Διάγραμμα 10 Η καμπύλη Beveridge (δ' τρίμηνο 2009-β' τρίμηνο 2015)

των κενών θέσεων, μια ψευδομεταβλητή (dummy variable) που ονομάζεται “υποχώρηση του πραγματικού ΑΕΠ” και λαμβάνει την τιμή 1 στις χρονικές περιόδους που η ετήσια μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ είναι αρνητική (αντανακλώντας τις περιόδους κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας) και 0 διαφορετικά. Επίσης χρησιμοποιείται μια ψευδομεταβλητή που ονομάζεται “διαρθρωτικές αλλαγές” και αντικατοπτρίζει τις διαρθρωτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην αγορά εργασίας, όπως αυτές αντανακλώνται στο δείκτη EPL του ΟΟΣΑ (βλ. Διάγραμμα 2). Η ανωτέρω ψευδομεταβλητή λαμβάνει την τιμή 1 από το 2004 έως το 2010, την τιμή 2 από το α' τρίμηνο του 2011 έως το δ' τρίμηνο του 2012 και την τιμή 3 από το α' τρίμηνο του 2013 έως το β' τρίμηνο του 2015.¹² Συνεπώς, υψη-

λότερες τιμές της ψευδομεταβλητής “διαρθρωτικές αλλαγές” ερμηνεύονται ως καθιέρωση πιο ευέλικτων συνθηκών στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα: α) Υπάρχει σημαντική χρονική υστέρηση στην εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας (persistence), όπως προκύπτει από το στατιστικά σημαντικό συντελεστή χρονικής υστέρησης του ποσοστού ανεργίας (βλ. στήλες 1-5). β) Το ποσοστό

¹² Ο ΟΟΣΑ παρέχει ετήσια στοιχεία για το δείκτη EPL έως και το 2013. Στην παραπάνω ανάλυση θεωρούμε ότι όσες μεταβολές έχουν γίνει έως το τέλος του 2013 και οι οποίες αντανακλώνται στο δείκτη EPL εξακολουθούν να ισχύουν έως και το τέλος του διαθέσιμου δείγματος (β' τρίμηνο 2015), δηλαδή θεωρούμε ότι δεν έλαβαν χώρα επιπλέον βελτιώσεις στο δείκτη EPL.

Πίνακας 2 Εκτιμήσεις της καμπύλης Beveridge στην Ελλάδα

Εξαρτημένη μεταβλητή:	1	2	3	4	5
	Ποσοστό ανεργίας				
Ποσοστό ανεργίας _{t-1}	0,967 (39,94)***	0,894 (25,58)***	0,895 (28,15)***	0,8857 (27,74)***	0,892 (27,07)***
Ποσοστό κενών θέσεων _t	-1,342 (-2,24)**	-0,586 (-1,31)	-0,093 (-0,23)	-0,3623 (-0,76)	-0,068 (-0,16)
Ποσοστό κενών θέσεων _t ²	19,878 (2,031)**	10,469 -1,41	2,588 -0,4	6,913 (0,91)	2,188 -0,33
Υποχώρηση του πραγματικού ΑΕΠ _t		0,007 (3,91)***	0,017 (3,96)***	0,007 (3,54)***	0,0163 (3,17)***
Διαρθρωτικές αλλαγές _t		0,061 (2,54)***	0,0567 (2,74)***	0,107 (2,56)**	0,071 (1,76)*
Ποσοστό κενών θέσεων*Υποχώρηση του πραγματικού ΑΕΠ _t			-0,8459 (-2,64)**		-0,767 (-2,12)**
Ποσοστό κενών θέσεων *Διαρθρωτικές αλλαγές _t				-4,381 (-1,86)*	-1,392 (-0,57)
Σταθερός όρος	0,0217 (2,31)**	0,0152 (2,20)**	0,01 -1,47	0,0137 (2,12)**	0,01 -1,49
Αριθμός παρατηρήσεων	46	46	46	46	46
F-test	F(3,42) = 1371.26 (0.000)	F(5,40) = 1447.78	F(6,39) = 1525.63	F(6,39) = 1445.03	F(7,38) = 1291.98
(p-value)		(0,000)	(0,000)	(0,0000)	(0,000)
R ²	0,9921	0,9954	0,9959	0,9956	0,9959

Σημειώσεις: Παλινδρομήσεις OLS με τυπικά σφάλματα διορθωμένα για ετεροσκεδαστικότητα και αυτοσυσχέτιση με 1 χρονική υστέρηση με βάση τη διαδικασία Newey-West.

***, **, * στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο εμπιστοσύνης 1%, 5% και 10% αντίστοιχα.

κενών θέσεων έχει αρνητική επίπτωση στο ποσοστό ανεργίας (βλ. στήλη 1), επιβεβαιώνοντας την αρνητική σχέση μεταξύ ποσοστού κενών θέσεων και ποσοστού ανεργίας. γ) Ο θετικός και στατιστικά σημαντικός συντελεστής του τετραγώνου του ποσοστού κενών θέσεων υποδηλώνει την ύπαρξη μη γραμμικής σχέσης μεταξύ ποσοστού κενών θέσεων και ποσοστού ανεργίας (βλ. στήλη 1). Δηλαδή η αντίδραση του ποσοστού ανεργίας είναι ήπια όταν το ποσοστό κενών θέσεων είναι υψηλό (όπως την περίοδο 2004-2005), ενώ είναι πιο έντονη σε περιόδους υποτονικής ζήτησης εργασίας και περιορισμένων κενών θέσεων (όπως την περίοδο της πρόσφατης κρίσης). δ) Ο θετικός και στατιστικά σημαντικός συντελεστής της ψευδομεταβλητής που καταγράφει την περίοδο υποχώρησης του πραγματικού ΑΕΠ υποδηλώνει ότι την περίοδο της κρίσης η καμπύλη Beveridge μετατοπίστηκε προς τα δεξιά (βλ. στήλες 2-5). ε) Η αλληλεπίδραση της ψευδομεταβλητής που αφορά την περίοδο

υποχώρησης του πραγματικού ΑΕΠ με το ποσοστό των κενών θέσεων έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή, γεγονός που υποδηλώνει ότι η καμπύλη Beveridge οφείλει την αρνητική της κλίση στην πλέον πρόσφατη περίοδο της κρίσης (βλ. στήλες 3 και 5).¹³ στ) Ο θετικός και στατιστικά σημαντικός συντελεστής της ψευδομεταβλητής που καταγράφει τις διαρθρωτικές μεταβολές στην αγορά εργασίας υποδηλώνει ότι η μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας συνέβαλε σε αύξηση της ανεργίας και σε μετατόπιση της καμπύλης Beveridge προς τα δεξιά (βλ. στήλες 2-5). ζ) Η αλληλεπίδραση της ψευδομεταβλητής που αφορά την περίοδο των διαρθρωτικών αλλαγών με το ποσοστό των κενών θέσεων έχει αρνητικό πρόσημο, γεγονός που ερμηνεύεται ως βελτίωση της αποτε-

¹³ Η εικόνα είναι αντίστοιχη με αυτή που προκύπτει από τα Διαγράμματα 9 και 10 αν αντιστραφούν οι άξονες y και x, δηλαδή αν το ποσοστό ανεργίας τοποθετηθεί στον άξονα y και το ποσοστό κενών θέσεων στον άξονα x.

λεσματικότητας της διαδικασίας αντιστοίχισης (matching process) την περίοδο που έλαβαν χώρα διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας (βλ. στήλες 4-5). Δηλαδή μια αύξηση του ποσοστού κενών θέσεων οδηγεί σε εντονότερη υποχώρηση της ανεργίας υπό καθεστώς ευέλικτων εργασιακών σχέσεων. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το εύρημα στη στήλη 5 δεν είναι στατιστικά σημαντικό όταν λαμβάνεται υπόψη και η αλληλεπίδραση της υποχώρησης του πραγματικού ΑΕΠ με το ποσοστό κενών θέσεων, ωστόσο το πρόσημο παραμένει αρνητικό.

Συμπερασματικά, τα ευρήματα του Πίνακα 2 είναι ανάλογα των ευρημάτων των Bonthuis, Jarvis and Vanhala (2013) και επιβεβαιώνουν την ύπαρξη αρνητικής σχέσης μεταξύ ποσοστού ανεργίας και ποσοστού κενών θέσεων, η οποία ωστόσο παρατηρείται κατά κύριο λόγο την περίοδο μετά το 2008 και την έναρξη της οικονομικής ύφεσης. Επιπλέον, η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και η μεγαλύτερη ευελιξία της αγοράς εργασίας συνέβαλαν στη μετατόπιση της καμπύλης Beveridge προς τα έξω. Παράλληλα, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές έχουν βελτιώσει την αντιστοίχιση κενών θέσεων και ανέργων.

7 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΑΜΨΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΥΣ ΡΥΘΜΟΥΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΕΝΤΟΣ (S) ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ (F) ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η επίδραση της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας (ως αποτέλεσμα μιας εξωγενούς διαταραχής) στο ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s), στο ρυθμό μετάβασης εκτός ανεργίας ή εύρεσης εργασίας (f), καθώς και στο ποσοστό των κενών θέσεων (v).¹⁴ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας διαρκεί για περίπου 1,5 έτος και οδηγεί (βλ. Διαγράμματα 11Α-14Δ): α) σε πτώση του ποσοστού των κενών θέσεων για περίπου 2 έτη (8 τρίμηνα), β) σε σημαντική υποχώρηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας για περίπου 3 έτη και γ) σε αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην

ανεργία για περίπου 2,5 έτη. Τα παραπάνω έχουν ως συνέπεια την αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Δηλαδή, η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας συνεπάγεται μια προς τα κάτω κίνηση πάνω στην καμπύλη Beveridge, καθώς οδηγεί σε πτώση των κενών θέσεων και αύξηση της ανεργίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η υποχώρηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας διαρκεί περίπου μισό έτος παραπάνω από την αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία, γεγονός που υποδηλώνει αύξηση της ανεργίας ακόμη και εάν παύσουν οι ροές από την απασχόληση προς την ανεργία.

Η εκτιμώμενη επίδραση στο ποσοστό ανεργίας (σε κατάσταση ισορροπίας) από την πτώση του ΑΕΠ βασίζεται στις μεταβολές των ρυθμών s και f που απεικονίζονται στα Διαγράμματα 11Α-11Β, στη σχέση (3) και στις εναλλακτικές παραδοχές για τις μέσες τιμές των s και f προκειμένου να υπολογιστούν οι συμβολές των μεταβολών των s και f στο ποσοστό ανεργίας (χρησιμοποιούνται τρεις εναλλακτικές παραδοχές – βλ. Διαγράμματα 12Α-12Γ).¹⁵ Τα βασικά συμπεράσματα είναι τα ακόλουθα:

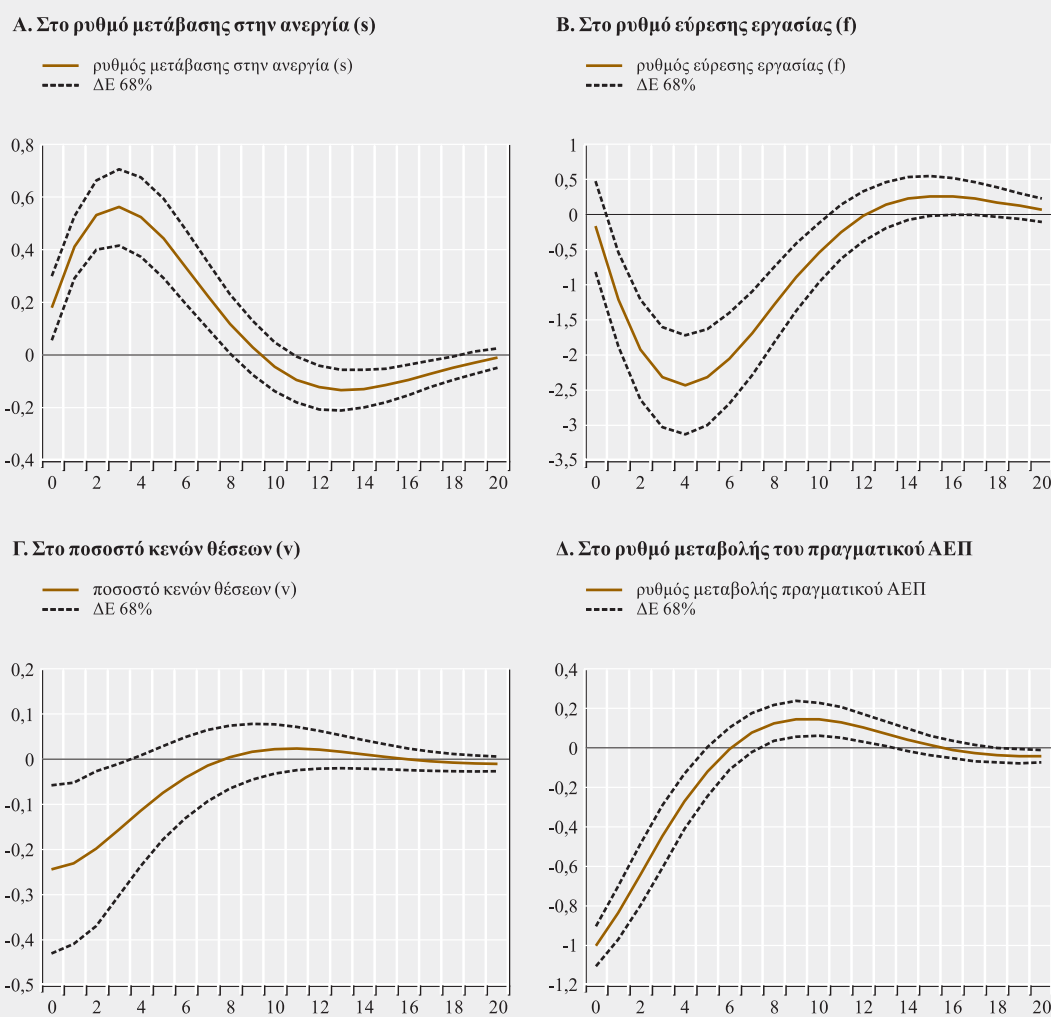
- Η αύξηση του ποσοστού ανεργίας διαρκεί περίπου 2,5 χρόνια και είναι σημαντικά μεγαλύτερη στην περίπτωση που οι σταθμίσεις των μεταβολών των s και f βασιστούν στις μέσες τιμές των s και f κατά την περίοδο της κρίσης (βλ. Διαγράμματα 12Α-12Β).

¹⁴ Η ανάλυση βασίζεται σε ένα διαρθρωτικό αυτοπαλίνδρομο διάγραμμα (SVAR) με μία χρονική υστερήση, μία ψευδομεταβλητή που λαμβάνει τιμή ίση με τη μονάδα μετά το β' τρίμηνο του 2010 και τις εξής εποχικά διορθωμένες μεταβλητές: τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ, το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s), το ρυθμό εύρεσης εργασίας (f) και το ποσοστό των κενών θέσεων (v) (βλ. Tagkalakis 2015). Οι εκτιμώμενες επιδράσεις που παρουσιάζονται βασίζονται στην υπόθεση μίας εξωγενούς πτώσης του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ κατά 1%. Τα διαστήματα εμπιστοσύνης (ΔΕ) 68% στις εκτιμώμενες επιδράσεις (impulse responses) των υπό εξέταση μεταβλητών βασίζονται στη μέθοδο bootstrap (με 1.000 επαναλήψεις).

¹⁵ Η εκτιμώμενη επίδραση (impulse response) στο ποσοστό ανεργίας (σε κατάσταση ισορροπίας) από τη μεταβολή του ΑΕΠ υπολογίζεται ως ακολούθως: $du(y)/dy = (du/ds) \cdot ds/dy + (du/df) \cdot df/dy$, όπου ds/dy και df/dy είναι οι εκτιμώμενες επιδράσεις (impulse responses) των ρυθμών s και f που παρουσιάζονται στα Διαγράμματα 11Α-11Β. Για τον υπολογισμό των du/ds , du/df χρησιμοποιήθηκαν τρία σενάρια: α) οι μέσοι όροι των s, f για το σύνολο των δείγματος (βλ. Διάγραμμα 12Α), β) οι μέσοι όροι των s, f για την περίοδο πριν από το β' τρίμηνο του 2010 (βλ. Διάγραμμα 12Β) και γ) οι μέσοι όροι των s, f για την περίοδο από το β' τρίμηνο του 2010 και έπειτα (βλ. Διάγραμμα 12Γ).

Διάγραμμα 11 Εκτιμώμενη επίδραση από την πτώση του ΑΕΠ

(ποσοστιαίες μονάδες)

Πηγές: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ. Επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

- Η συμβολή του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s) αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα αύξησης της ανεργίας στο σύνολο της υπό εξέταση περιόδου καθώς και στην προ κρίσης περίοδο (βλ. Διαγράμματα 12Α-12Β).
- Η συμβολή του ρυθμού εύρεσης εργασίας (f) αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα αύξησης της ανεργίας την περίοδο της κρίσης (β' τρίμ. 2010-β' τρίμ. 2015), ενώ οδηγεί σε αύξηση του ποσοστού

ανεργίας για 3 έτη (βλ. Διάγραμμα 12Γ).¹⁶ Το ανωτέρω είναι συνεπές με αντίστοιχα ευρήματα των Hairault, Le Barbanchon and Sopraseduth (2015) για τη Γαλλία.

Αξιοποιώντας τις έμμεσες εκτιμώμενες αντιδράσεις του ποσοστού ανεργίας (σε κατά-

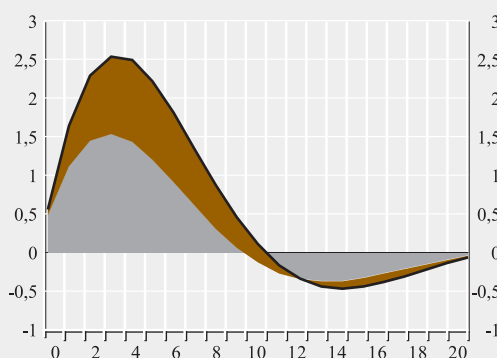
¹⁶ Η ανάλυση βασίζεται στην (απλουστευτική) υπόθεση ότι οι εκτιμήσεις των ds/dy και df/dy που αφορούν το σύνολο του δείγματος παραμένουν εν ισχύ την περίοδο της κρίσης. Συνεπώς, η διαφορετική επίδραση στο ποσοστό ανεργίας προκύπτει εμμέσως από τη χρήση διαφορετικών σταθμίσεων, οι οποίες βασίζονται στις τιμές των s, f την περίοδο της κρίσης.

Διάγραμμα 12 Εκτιμώμενη επίδραση στο ποσοστό ανεργίας (σε κατάσταση ισορροπίας) από την πτώση του ΑΕΠ και συμβολές f , s με βάση τις μέσες τιμές f , s

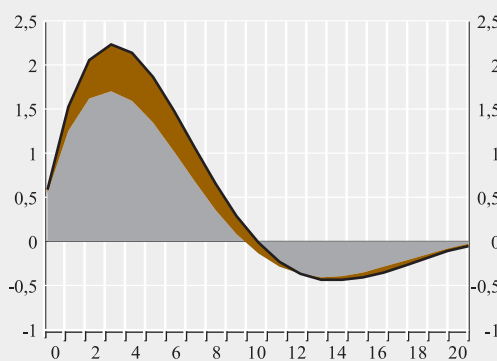
(%)

■ συμβολή του ρυθμού εύρεσης εργασίας (f)
■ συμβολή του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s)
— εκτιμώμενη επίδραση στο ποσοστό ανεργίας

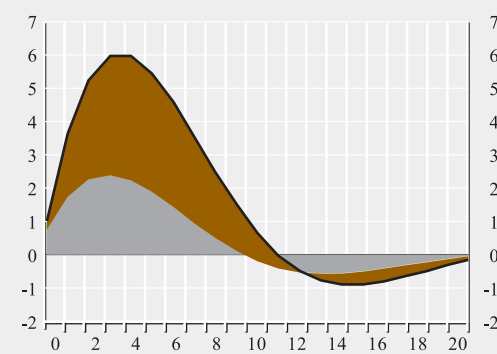
Α. Για το σύνολο του δείγματος (α' τρίμ. 2004-β' τρίμ. 2015)

Β. Για την περίοδο πριν από το β' τρίμηνο του 2010 (α' τρίμ. 2004-α' τρίμ. 2010)

Γ. Για την περίοδο από το β' τρίμηνο του 2010 και έπειτα (β' τρίμ. 2010-β' τρίμ. 2015)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ. Επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Πίνακας 3 Η συμβολή των ρυθμών μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας στη διακύμανση της ανεργίας (έμμεση εκτιμώμενη επίδραση)

β	α' τρίμ. 2004-β' τρίμ. 2015	α' τρίμ. 2004-α' τρίμ. 2010	β' τρίμ. 2010-β' τρίμ. 2015
β_s	0,58	0,74	0,39
β_f	0,37	0,21	0,57

σταση ισορροπίας) και τις συμβολές των ρυθμών μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας που απεικονίζονται στα Διαγράμματα 12Α-12Γ, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο ρυθμός εύρεσης εργασίας ερμηνεύει το 57% της διακύμανσης του ποσοστού ανεργίας στο τελευταίο σενάριο που αφορά την περίοδο της κρίσης, έναντι 21% την περίοδο πριν από το 2010 (βλ. Πίνακα 3).

8 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΥΣΤΕΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

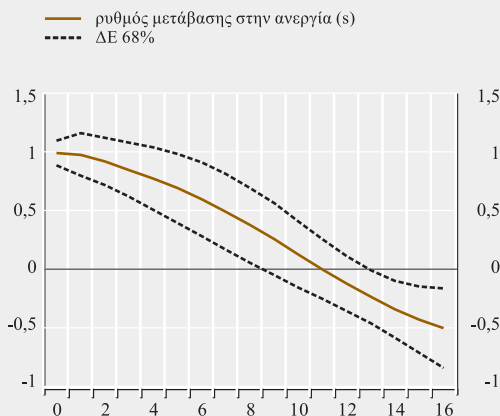
Στην παρούσα ενότητα, ακολουθώντας την ανάλυση των Barnichon and Garda (2015), εξετάζεται ο ρόλος του αποτελέσματος υστέρησης (hysteresis effect) στη μεταβολή του ποσοστού ανεργίας έπειτα από μια εξωγενή αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s) η οποία θα μπορούσε να οφείλεται σε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας.¹⁷ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία διαρκεί 11 τρίμηνα, ενώ η κάμψη του ρυθμού εύρεσης εργασίας διαρκεί 12 τρίμηνα (βλ. Διαγράμματα 13Α-13Γ). Δηλαδή η υποχώρηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας αυξάνει σε σημαντικότερο βαθμό και για οριακά μεγαλύτερο διάστημα (1 τρίμηνο) το ποσοστό ανεργίας. Ωστόσο, όπως προκύπτει

¹⁷ Η ανάλυση βασίζεται σε ένα διαρθρωτικό αυτοπαλινδρόμο διάλυμα (SVAR) με μία χρονική υστέρηση, μία ψευδομεταβλητή που λαμβάνει τιμή ίση με τη μονάδα μετά το β' τρίμηνο του 2010 και τις εξής εποχικά διορθωμένες μεταβλητές: το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s), το ρυθμό εύρεσης εργασίας (f) και το ποσοστό της ανεργίας (u) (βλ. Tagkalakis 2013). Οι εκτιμώμενες επιδράσεις που παρουσιάζονται βασίζονται στην υπόθεση μίας εξωγενούς αύξησης του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s) κατά μία ποσοστιαία μονάδα. Τα διαστήματα εμπιστοσύνης (ΔΕ) 68% στις εκτιμώμενες επιδράσεις (impulse responses) των υπό εξέταση μεταβλητών βασίζονται στη μέθοδο bootstrap (με 1.000 επαναλήψεις).

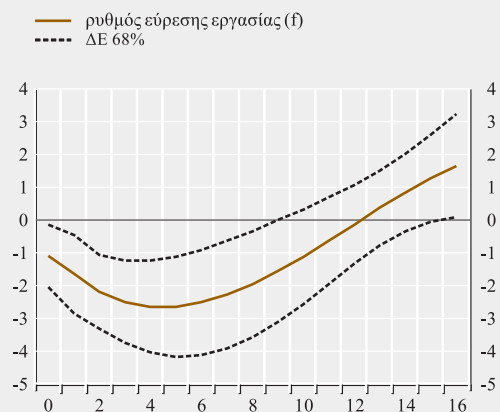
Διάγραμμα 13 Εκτιμώμενη επίδραση από την εξωγενή αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία

(ποσοστιαίες μονάδες)

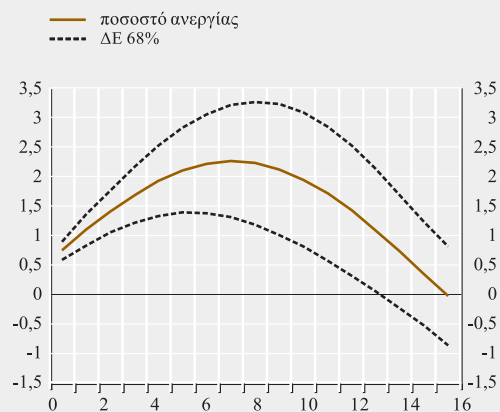
A. Στο ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s)

B. Στο ρυθμό εύρεσης εργασίας (f)

Γ. Στο ποσοστό ανεργίας

Πηγές: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ. Επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

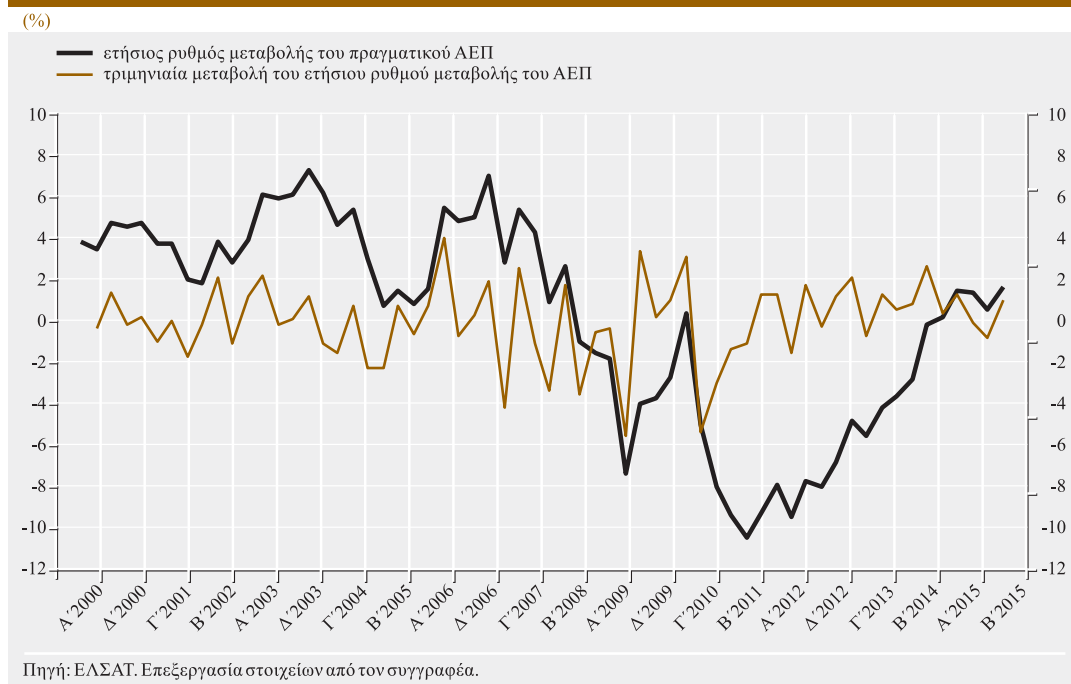
από το Διάγραμμα 13Γ, το ποσοστό ανεργίας επηρεάζεται αυξητικά από την εξωγενή άνοδο του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία s για διάστημα 15 τριμήνων, δηλαδή περίπου 1 έτος παραπάνω από ό,τι υποδηλώνουν οι μεταβολές των ρυθμών s και f . Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό της επιμονής που χαρακτηρίζει τη μεταβολή του υφιστάμενου ποσοστού ανεργίας (persistence effects), πέρα και πάνω από τις μεταβολές στους εκτιμώμενους ρυθμούς μετάβασης εντός και εκτός εργασίας.

9 ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΡΥΘΜΟΥΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, οι ρυθμοί μετάβασης εντός και εκτός ανεργίας επηρεάστηκαν σε σημαντικό βαθμό τα τελευταία έτη τόσο από κυκλικούς όσο και από διαρθρωτικούς παράγοντες. Η δραματική υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας τα πρώτα χρόνια της κρίσης επιτάχυνε το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία και επιβράδυνε το ρυθμό εύρεσης εργασίας (βλ. ενότητα 7). Η σταδιακή βελτίωση των οικονομικών συνθηκών από τις αρχές του 2014 και έπειτα εκτιμάται ότι είχε το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Ωστόσο, την ίδια περίοδο έλαβαν χώρα ποικίλες διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, οι οποίες την κατέστησαν πιο ευέλικτη. Ορισμένες από αυτές ενσωματώνονται στην εξέλιξη του δείκτη EPL του ΟΟΣΑ (βλ. Διάγραμμα 2).

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η επίδραση των διαρθρωτικών μεταβολών στην αγορά εργασίας στο ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s) και στο ρυθμό μετάβασης εκτός ανεργίας ή εύρεσης εργασίας (f). Η ανάλυση βασίζεται σε ένα αυτοπαλίνδρομο διάνυσμα (VAR) με μία χρονική υστέρηση και τις εξής εποχικά διορθωμένες μεταβλητές: τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ, το ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s) και το ρυθμό εύρεσης εργασίας (f). Επίσης χρησιμοποιείται η ψευδομεταβλητή “διαρθρωτικές αλλαγές”

Διάγραμμα 14 Η εξέλιξη του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ και η τριμηνιαία μεταβολή του

που ορίστηκε στην ενότητα 6.1 και αντικατοπτρίζει τις διαρθρωτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην αγορά εργασίας, όπως αυτές αντανακλώνται στο δείκτη EPL του ΟΟΣΑ.

Η επίδραση των διαρθρωτικών αλλαγών στην εξέλιξη των ρυθμών s και f είναι δυνατόν να διαφέρει ανάλογα με τη φάση του οικονομικού κύκλου. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η υπό εξέταση περίοδος α' τρίμηνο 2000-β' τρίμηνο 2015 διακρίνεται σε τρεις υποπεριόδους, για καθεμία από τις οποίες κατασκευάζεται μια ψευδομεταβλητή με τιμή 1 την περίοδο αναφοράς και τιμή 0 για την υπόλοιπη περίοδο. Συγκεκριμένα, κατασκευάζονται οι ακόλουθες τρεις ψευδομεταβλητές που αντικατοπτρίζουν: α) την περίοδο επιταχυνόμενης ύφεσης, δηλαδή όταν ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του τριμηνιαίου πραγματικού ΑΕΠ είναι αρνητικός με επιταχυνόμενο ρυθμό από τρίμηνο σε τρίμηνο, β) την περίοδο ήπιας ανάκαμψης, δηλαδή όταν ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του τριμηνιαίου πραγματικού ΑΕΠ είναι αρνητικός αλλά επιβραδύνεται από τρίμηνο σε τρίμηνο και γ) την

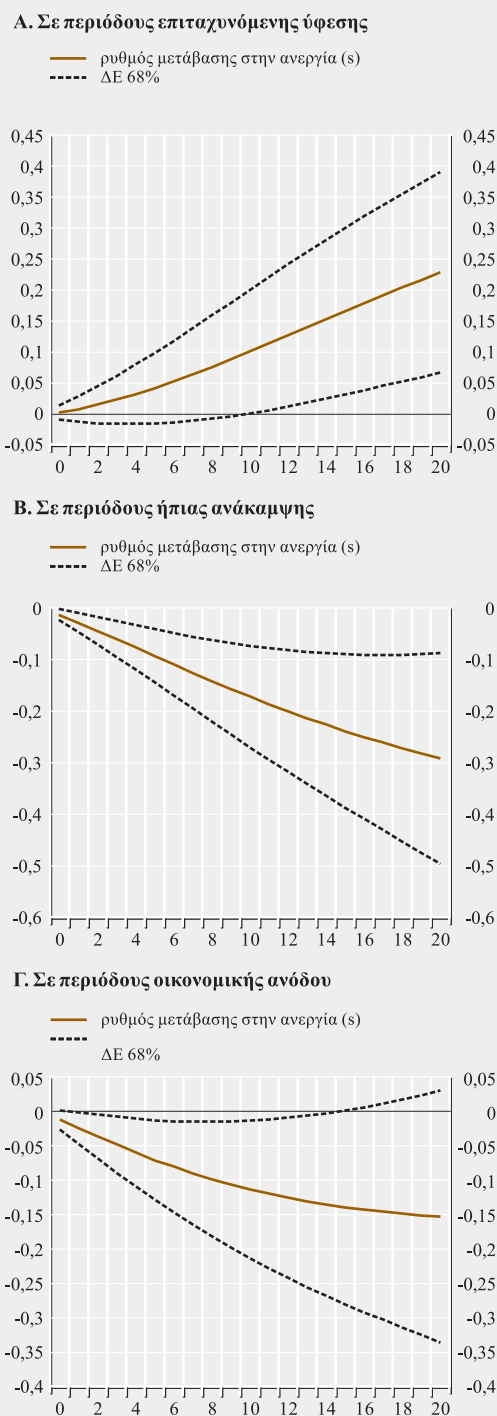
περίοδο οικονομικής ανόδου, όταν ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του τριμηνιαίου πραγματικού ΑΕΠ είναι θετικός.

Το Διάγραμμα 14 απεικονίζει την εξέλιξη του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ και την τριμηνιαία μεταβολή του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ. Συνεπώς, όταν οι δύο στατιστικές σειρές που απεικονίζονται στο Διάγραμμα 14 λαμβάνουν αρνητικές τιμές, τότε η οικονομία βρίσκεται σε περίοδο επιταχυνόμενης ύφεσης. Όταν όμως ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ είναι αρνητικός, αλλά η τριμηνιαία μεταβολή του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ είναι θετική, τότε η οικονομία βρίσκεται σε περίοδο ήπιας ανάκαμψης (ή εναλλακτικά σε περίοδο επιβράδυνσης της ύφεσης).

Στη συνέχεια, η ψευδομεταβλητή “διαρθρωτικές αλλαγές” πολλαπλασιάζεται με τις τρεις ψευδομεταβλητές που αφορούν τις περιόδους επιταχυνόμενης ύφεσης, ήπιας ανάκαμψης και οικονομικής ανόδου και οι τρεις νέες ψευδο-

Διάγραμμα 15 Η σωρευτική επίδραση των διαρθρωτικών αλλαγών στο ρυθμό μετάβασης στην ανεργία (s)

(ποσοστιαίες μονάδες)

Πηγές: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ. Επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

μεταβλητές που προκύπτουν εισέρχονται στο VAR ως εξωγενείς μεταβλητές. Οι τρεις νέες ψευδομεταβλητές ερμηνεύονται ως διαρθρωτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα σε περιόδους επιταχυνόμενης ύφεσης, ήπιας ανάκαμψης και οικονομικής ανόδου. Συνεπώς, η τιμή 1 υποδηλώνει έλλειψη προόδου στις διαρθρωτικές μεταβολές, η τιμή 2 υποδηλώνει υλοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών και η τιμή 3 την επιτάχυνση των διαρθρωτικών αλλαγών στην αγορά εργασίας.

Έπειτα, ακολουθώντας την ανάλυση του Lutkepohl (2005), εξετάζονται οι σωρευτικές συναρτήσεις δυναμικών πολλαπλασιαστών (cumulative dynamic multiplier functions), οι οποίες παρουσιάζουν τη μεταβολή των ενδογενών μεταβλητών του VAR σε μια μοναδιαία μεταβολή της κάθε εξωγενούς μεταβλητής. Τα αποτελέσματα της άσκησης παρουσιάζονται στα Διαγράμματα 15Α-15Γ και 16Α-16Γ.¹⁸

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι διαρθρωτικές αλλαγές σε περιόδους επιταχυνόμενης ύφεσης αυξάνουν το ρυθμό μετάβασης εκτός εργασίας (s) χωρίς να βελτιώνουν το ρυθμό εύρεσης εργασίας (βλ. Διαγράμματα 15Α και 16Α). Αντίθετα, σε περιόδους που αρχίζει μια ήπια ανάκαμψη της οικονομίας (ή επιβραδύνεται η ύφεση) οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας ενισχύουν το ρυθμό εύρεσης εργασίας (f) χωρίς να οδηγούν σε αύξηση του ρυθμού μετάβασης εκτός εργασίας (βλ. Διαγράμματα 15Β και 16Β). Τέλος, σε περιόδους οικονομικής ανόδου οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας έχουν περιορισμένες επιδράσεις, οι οποίες μετά από μια περίοδο 5 ετών (20 τριμήνων) οδηγούν σε ελαφρά υποχώρηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία και σε ήπια αύξηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας (βλ. Διαγράμματα 15Γ και 16Γ).

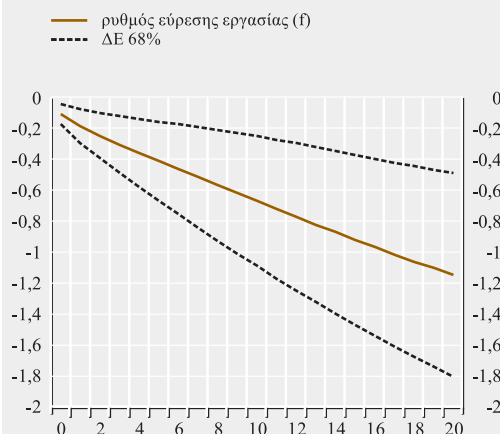
Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας σε περιόδους βαθιάς και επιταχυνόμενης ύφεσης

¹⁸ Τα διαστήματα εμπιστοσύνης (ΔΕ) 68% στις εκτιμώμενες επιδράσεις (impulse responses) των υπό εξέταση μεταβλητών βασίζονται στη μέθοδο bootstrap (με 1.000 επαναλήψεις).

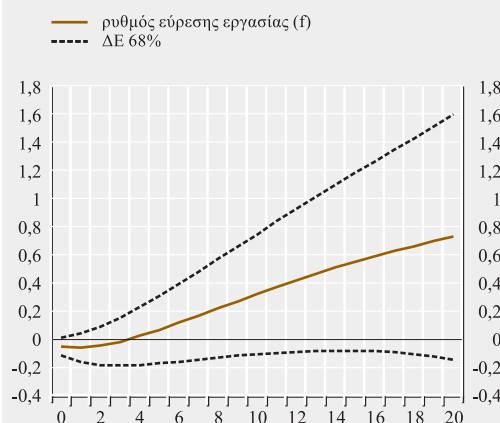
Διάγραμμα 16 Η σωρευτική επίδραση των διαρθρωτικών αλλαγών στο ρυθμό μετάβασης εκτός ανεργίας (f)

(ποσοστιαίες μονάδες)

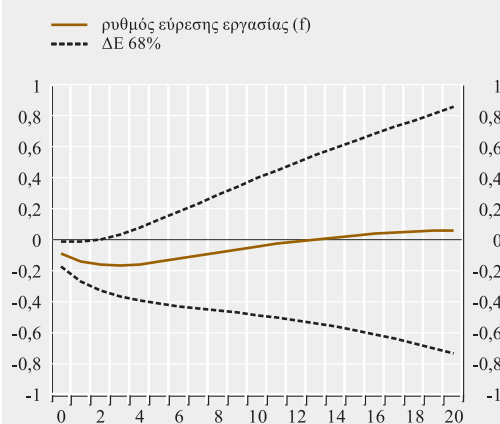
Α. Σε περιόδους επιταχυνόμενης ύφεσης

Β. Σε περιόδους ήπιας ανάκαμψης

Γ. Σε περιόδους οικονομικής ανόδου

Πηγές: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ. Επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

συνέβαλαν σε αύξηση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία (s), ενώ οι αλλαγές που έλαβαν χώρα την περίοδο της ανάκαμψης (όταν άρχισε να υποχωρεί η ύφεση) άσκησαν θετική επίδραση στο ρυθμό εύρεσης εργασίας (f).

Σε κάθε περίπτωση, τα αποτελέσματα αντιπροσωπεύουν μια πρώτη προσπάθεια αξιολόγησης των μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν και θα πρέπει να θεωρηθούν ως προκαταρκτικά, καθώς η παρούσα ανάλυση και οι ψευδομεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή δεν είναι δυνατόν να συμπεριλάβουν όλες τις διαρθρωτικές παρεμβάσεις που έλαβαν χώρα από το 2010 και έπειτα. Οι εν λόγω διαρθρωτικές μεταβολές περιλαμβάνουν την καθιέρωση πιο ευέλικτων εργασιακών σχέσεων, τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών, τον καθορισμό των κατώτατων αποδοχών, τις μεταβολές του πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων, την αύξηση του ρόλου των επιχειρησιακών συμβάσεων, τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, καθώς και πιο πρόσφατα (από το 2013 και έπειτα) τις μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών.

10 ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αξιοποιώντας στοιχεία από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΛΣΤΑΤ και σύμφωνα με τη μεθοδολογία των Smith (2011) και Petrongolo and Pissarides (2008), επιχειρήθηκε να διερευνηθούν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της δυναμικής της ανεργίας. Από τα αποτελέσματα της μελέτης προκύπτει το συμπέρασμα ότι από την έναρξη της κρίσης παρατηρήθηκε επιτάχυνση του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία. Η εξέλιξη αυτή αντανάκλα την επίδραση της ύφεσης καθώς και την καθιέρωση πιο ευέλικτων εργασιακών σχέσεων από το 2010 και έπειτα, γεγονός που διευκόλυνε τις απολύσεις. Η κάμψη των προσλήψεων και των κενών διαθέσιμων θέσεων εργασίας περιόρισαν το ρυθμό εύρεσης εργασίας και ακολούθως οδήγησαν σε αύξηση του ποσοστού ανεργίας.

Ο περιορισμός της αβεβαιότητας για τις προοπτικές της χώρας και η ομαλοποίηση των οικονομικών συνθηκών από τα μέσα του 2012 και έπειτα συνέβαλαν σε σταδιακή αύξηση της ζήτησης εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι διαρθρωτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα από το 2012 και έπειτα, οι οποίες αφορούσαν μεταξύ άλλων τον καθορισμό του κατώτατου μισθού, την αναμόρφωση του πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων και την προώθηση των επιχειρησιακών συμβάσεων και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, κατέστησαν δυνατή την υποχώρηση των ονομαστικών αμοιβών και συνέβαλαν στην κάμψη του ρυθμού μετάβασης εντός ανεργίας (από το τέλος του 2012 και έπειτα). Ταυτόχρονα, το νέο πιο ευέλικτο καθεστώς στην αγορά εργασίας έδωσε τη δυνατότητα να αρχίσει σταδιακά η αύξηση του ρυθμού εύρεσης εργασίας, καθώς πλέον οι νέοι εργαζόμενοι μπορούσαν να απασχοληθούν από τις επιχειρήσεις με χαμηλότερο κόστος εργασίας και με λιγότερους ρυθμιστικούς περιορισμούς.

Συνεπώς, σε περιόδους κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας η έξοδος από την απασχόληση προς την ανεργία αποτελεί την κύρια συνιστώσα της ανόδου του ποσοστού ανεργίας, ενώ σε περιόδους οικονομικής ανάκαμψης αυξάνεται η σημασία του παράγοντα “εύρεση εργασίας”. Ωστόσο, καθίσταται σαφές ότι ο περιορισμός του ρυθμού μετάβασης στην ανεργία δεν επαρκεί προκειμένου να περιοριστεί το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας, καθώς η αρνητική επίδραση του ρυθμού εύρεσης εργασίας εξαιτίας της υποχώρησης της οικονομικής δραστηριότητας διαρκεί περισσότερο. Υπογραμμίζεται λοιπόν η σημασία της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σε διαφορετική περίπτωση, υπάρχει ο κίνδυνος να διατηρηθούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας ακόμη και σε συνθήκες οικονομικής ανάκαμψης, με αρνητικές επιπτώσεις για τις παραγωγικές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας (κατάσταση που περιγράφεται ως ανάκαμψη χωρίς δημιουργία νέων θέσεων εργασίας – jobless recovery).

Επίσης, η προς τα έξω μετατόπιση της καμπύλης Beveridge την περίοδο της κρίσης και η αύξηση της ανεργίας είναι επακόλουθα της παραγωγικής αναδιάρθρωσης της οικονομίας τα χρόνια της ύφεσης από μη διεθνώς εμπορεύσιμους (π.χ. κατασκευές) προς διεθνώς εμπορεύσιμους κλάδους. Οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα από το 2010 και έπειτα στην αγορά εργασίας υποβοηθούν την αποτελεσματική αντιστοίχιση (matching efficiency) κενών θέσεων και ανέργων, καθώς αυξάνουν την μεταβολή του ποσοστού ανεργίας έπειτα από μια μεταβολή στο ποσοστό κενών θέσεων. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι σε μια περίοδο άνθησης της οικονομίας και αύξησης της ζήτησης εργασίας θα καταστεί πλέον πιο εύκολη η πρόσληψη νέων εργαζομένων, με αποτέλεσμα την ταχύτερη αποκλιμάκωση της ανεργίας.

Συνεπώς, περαιτέρω παρεμβάσεις πολιτικής κρίνονται αναγκαίες, τόσο για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας εκ μέρους των επιχειρήσεων όσο και για τη βελτίωση της ποιότητας της προσφερόμενης εργασίας εκ μέρους των ανέργων.

Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας θα καταστεί δυνατή μόνο με την αύξηση των εγχώριων και ξένων ιδιωτικών επενδύσεων. Προκειμένου να διευκολυνθεί η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, θα μπορούσαν, παραδείγματος χάριν, να επιταχυνθούν μεταρρυθμίσεις όπως η αναβάθμιση του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου, η βελτίωση της αποδοτικότητας των δημόσιων υπηρεσιών, η υιοθέτηση ενός σταθερού φορολογικού πλαισίου, η άρση των περιορισμών στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και γενικότερα η δημιουργία ενός περιβάλλοντος φιλικού προς την επιχειρηματικότητα.¹⁹ Ύψιστης σημασίας κρίνονται η άρση των κεφαλαιακών περιορισμών (capital controls) και η αποκατάσταση των συνθηκών χρηματοδότησης της οικονομίας.

¹⁹ Η απελευθέρωση των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών εκτιμάται ότι θα επιφέρει κάμψη των τιμών (λόγω περιορισμού του περιθωρίου κέρδους εξαιτίας της αύξησης του ανταγωνισμού) και θα ενισχύσει με αυτό τον τρόπο το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το οποίο πλήγη τα προηγούμενα χρόνια από τη μείωση των αποδοχών και την αύξηση της φορολογίας.

Τέλος, έμφαση θα πρέπει επίσης να δοθεί στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και στη μαθητεία και επανεκπαίδευση των ανέργων. Κάτι τέτοιο θα βελτιώσει και θα ανανεώσει τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους, προκειμένου

να αυξηθεί η πιθανότητα απορρόφησής τους στους νέους εξωστρεφείς τομείς οικονομικής δραστηριότητας οι οποίοι αναδείχθηκαν την περίοδο της κρίσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barnichon, R. and P. Garda (2015), “Forecasting unemployment across countries: The ins and outs”, *CEPR Discussion Paper Series*, No. 10910.
- Bonthuis, B., V. Jarvis and J. Vanhala (2013), “What’s going on behind the euro area Beveridge curve(s)?”, ECB Working Paper No. 1586.
- Daouli, J., M. Demoussis, N. Giannakopoulos and N. Lampropoulou (2015), “The ins and outs of unemployment in the current Greek economic crisis”, *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 2, 177-196.
- Elsby, M.W.L., B. Hobijn and A. Sahin (2013), “Unemployment dynamics in the OECD”, *Review of Economics and Statistics*, 95(2), 530-548.
- Elsby, M.W.L., R. Michaels and G. Solon (2009), “The ins and outs of cyclical unemployment”, *American Economic Journal: Macroeconomics*, 1(1), 84-110.
- European Commission (2015), *European Economic Forecast, Autumn 2015*, Brussels.
- Fujita, S. and G. Ramey (2009), “The cyclicalities of separation and job finding rates”, *International Economic Review*, 50(2), 415-430.
- Hairault, J.O., T. Le Barbanchon and T. Sopraseuth (2015), “The cyclicalities of the separation and job finding rates in France”, *European Economic Review*, 76, 60-84.
- Hall, R. (2005), “Employment efficiency and sticky wages: evidence from flows in the labor market”, *Review of Economics and Statistics*, 87(3), 397-407.
- IMF (2015), *Fiscal Monitor*, October, Washington.
- Koutentakis, F. (2012), “Unemployment dynamics in the Greek crisis”. Διαθέσιμο στο: www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/unemployment_dynamics_presentation.pdf.
- Lutkepohl, H. (2005), *New Introduction to Multiple Time Series Analysis*, New York: Springer.
- Petrongolo, B. and C. Pissarides (2008), “The ins and outs of European unemployment”, *American Economic Review*, 98(2), 256-262.
- Shimer, R. (2005), “The cyclical behavior of equilibrium unemployment and vacancies”, *American Economic Review*, 95(1), 25-49.
- Shimer, R. (2012), “Reassessing the ins and outs of unemployment”, *Review of Economic Dynamics*, 15, 127-148.
- Smith, J. (2011), “The ins and outs of UK unemployment”, *Economic Journal*, 121, 402-444.
- Tagkalakis, A. (2013), “The unemployment effects of fiscal policy: recent evidence from Greece”, *IZA Journal of European Labor Studies*, 2:11.
- Tagkalakis, A. (2015), “Fiscal policy, net exports and the sectoral composition of output in Greece”, *International Economics and Economic Policy*, 12(4), 521-539.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2015), *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2015*, Ειδικό θέμα IV.1: “Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της δυναμικής της ανεργίας και η καμπύλη Beveridge στην Ελλάδα”, σελ. 74-80.

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1995-2014

Αικατερίνη Χαιρέτη*

Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών

1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με την πορεία του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1995-2014 σε επίπεδο ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ακαθάριστων επενδύσεων και απασχόλησης, καθώς και με την πορεία των αντίστοιχων μεγεθών του συνόλου της οικονομίας, έτσι ώστε να είναι δυνατή η μεταξύ τους σύγκριση.¹

Το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα χωρίζεται σε τρεις περιόδους: 1995-2000, 2001-2007 και 2008-2014. Κριτήριο για τη διάκριση των συγκεκριμένων περιόδων είναι το ότι το αρχικό έτος καθεμιάς είναι το έτος κατά το οποίο επήλθε μια σημαντική μεταβολή στην οικονομική πορεία της χώρας. Συγκεκριμένα, το 1995 είναι το έτος κατά το οποίο ξεκίνησε η προσπάθεια προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας στις προϋποθέσεις της συνθήκης του Μάαστριχτ για ένταξη στη ζώνη του ευρώ (με αποτέλεσμα το 1996 να εμφανιστεί υψηλός ρυθμός ανάπτυξης της), το 2001 είναι το έτος ένταξης της χώρας στην ευρωζώνη, ενώ το 2008 είναι το έτος απαρχής της οικονομικής κρίσης.

Τα στοιχεία συγκρίνονται με το μέσο όρο επιλεγμένων χωρών της Ευρώπης, της ευρωζώνης και της Μεσογείου, οι οποίες έχουν επιλεγεί με κριτήριο το ότι παρέχουν πλήρη στοιχεία και για τα τρία προαναφερόμενα οικονομικά μεγέθη και για τις τρεις εξεταζόμενες περιόδους.

Η μελέτη ασχολείται επιπλέον με την εξέλιξη της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής το ίδιο χρονικό διάστημα και διερευνά πώς έχουν επιδράσει στα εξεταζόμενα μεγέθη οι αποφάσεις που έχουν ληφθεί και τα μέτρα που έχουν εφαρμοστεί στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής.

Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η πορεία της Κοινής

Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) σε επίπεδο βασικών σημείων. Η ΚΑΠ καθόρισε την εξέλιξη της ελληνικής γεωργίας από την ένταξη της στην ΕΟΚ και έπειτα. Στο δεύτερο μέρος απεικονίζονται τα οικονομικά μεγέθη. Συγκεκριμένα, απεικονίζονται οι απόλυτοι αριθμοί, οι μεταβολές έναντι του προηγούμενου έτους, οι ετήσιοι μέσοι ρυθμοί μεταβολής και η ποσοστιαία συμμετοχή στα αντίστοιχα συνολικά μεγέθη της οικονομίας, ενώ παράλληλα εξετάζονται η παραγωγικότητα της εργασίας και η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής, τόσο σε επίπεδο πρωτογενούς τομέα όσο και σε επίπεδο συνόλου οικονομίας.

2 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (ΚΑΠ)

2.1 ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΑΠ: ΙΔΡΥΣΗ, ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Η ΚΑΠ άρχισε να τίθεται ως ζήτημα και να συζητείται μεταξύ των τότε έξι κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) στα τέλη της δεκαετίας του '60. Άρχισε να εφαρμόζεται το έτος 1962.

Δημιουργήθηκε διότι τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου καταστράφηκαν γεωργικές εκτάσεις και υποδομές στον αγροτικό τομέα, με αποτέλεσμα οι Ευρωπαίοι πολίτες να αποστερηθούν βασικά είδη διατροφής, λόγω των μεγάλων καταστροφών που είχαν επέλθει στον πρωτογενή τομέα. Αυτός ο συγκυριακός λόγος

* Οι απόψεις της συγγραφέως δεν απηχούν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Τυχόν λάθη και παραλείψεις βαρύνουν τη συγγραφέα. Η συγγραφέας ευχαριστεί πολύ την Προϊσταμένη του Τμήματος Ειδικών Μελετών Διευθύντρια κα Heather Gibson και την Αναπληρώτρια Προϊσταμένη του Τμήματος Ειδικών Μελετών κα Χιόνα Μπαλφούσια για τις υποδείξεις τους. Ευχαριστεί πολύ, επίσης, τη συνάδελφο κα Γεωργία Παύλου για τα στοιχεία παραγωγικότητας συνόλου συντελεστών παραγωγής σε επίπεδο πρωτογενούς τομέα.

¹ Η μελέτη βασίζεται σε στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) σε ό,τι αφορά την Ελλάδα και της Eurostat σε ό,τι αφορά τις χώρες της ΕΕ.

έγινε αιτία να συνειδητοποιηθεί από τους ιδρυτές της (τότε) ΕΟΚ η αναγκαιότητα δημιουργίας μιας κοινής αγροτικής πολιτικής, καθώς ο αγροτικός τομέας είναι μόνιμα εκτεινόμενος:

- στις καιρικές μεταβολές
- σε ασθένειες φυτών και ζώων
- σε πιέσεις, λόγω του ανταγωνισμού από τις εκτός Κοινότητας χώρες.

Βασική συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η αστάθεια των τιμών, η οποία επιδρά αρνητικά στο σύνολο της οικονομίας: όταν οι τιμές αυξάνονται υπέρμετρα, επιβαρύνεται ο καταναλωτής, ενώ, όταν μειώνονται, μειώνεται και το εισόδημα των παραγωγών, οι οποίοι ενδέχεται να εγκαταλείψουν το επάγγελμα του αγρότη και να αναζητήσουν εργασία με σταθερό εισόδημα.

Παράλληλα, υπάρχει το πρόβλημα της διαφοροποίησης της παραγωγής ανά χώρα, ανάλογα με το κλίμα και τη μορφολογία του εδάφους, που έχει ως συνέπεια τη διαφοροποίηση και των πολιτικών και οικονομικών εργαλείων που χρησιμοποιούν τα κράτη στο συγκεκριμένο τομέα.

Έτσι, μέσα από τη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας δημιουργίας κοινής πολιτικής για τον αγροτικό τομέα, διαμορφώθηκαν οι δύο βασικοί στόχοι της συγκεκριμένης πολιτικής²:

- οι Ευρωπαίοι πολίτες να διατρέφονται καλά τόσο σε ποιότητα όσο και σε ποσότητα και παράλληλα να αγοράζουν τα διατροφικά προϊόντα σε καλές τιμές,
- οι Ευρωπαίοι παραγωγοί να απολαμβάνουν ένα καλό βιοτικό επίπεδο, έτσι ώστε να έχουν κίνητρο να παραμείνουν στο επάγγελμα του αγρότη.

Η συνέχεια θα δείξει ότι για πολλά χρόνια η ΚΑΠ εστίαζε περισσότερο στο δεύτερο στόχο και λιγότερο στον πρώτο και αυτό ήταν απο-

τέλεσμα του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών.

Οι δύο βασικοί στόχοι με τη σειρά τους οδήγησαν στη διαμόρφωση των τεσσάρων βασικών αρχών της ΚΑΠ:

- *Ενότητα της αγοράς*: ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων εντός της ΕΟΚ, χωρίς δασμούς και ποσοτικούς περιορισμούς και με την ίδια τιμή ανά προϊόν.
- *Κοινοτική προτίμηση*: στήριξη της αγοράς των προϊόντων που παράγονται εντός της ΕΟΚ εις βάρος των εισαγομένων από τρίτες χώρες. Οι εισαγωγές επιβαρύνονται με αντισταθμιστικές εισφορές, ενώ οι εξαγωγές επιδοτούνται.
- *Χρηματοδοτική αλληλεγγύη*: όλες οι δαπάνες που προκύπτουν από την εφαρμογή της ΚΑΠ καλύπτονται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό στον οποίο τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να καταθέτουν τα έσοδα από δασμούς και αντισταθμιστικές εισφορές.
- *Συνυπευθυνότητα*: συνίσταται στη συμμετοχή των παραγωγών στις χρηματοοικονομικές δαπάνες, οι οποίες προκαλούνται λόγω των πλεονασμάτων των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Ορισμένα προϊόντα, όπως το γάλα, τα δημητριακά και το λάδι, παράγονται συνήθως σε ποσότητες που δεν μπορούν να απορροφηθούν ολόκληρες στις υψηλές τιμές που καθορίζονται ετησίως. Η πλεονάζουσα ποσότητα απορροφάται, αλλά σε τιμή χαμηλότερη της καθορισμένης. Οι παραγωγοί συμμετέχουν έτσι έμμεσα στις δαπάνες που προκύπτουν λόγω των πλεονασμάτων των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, υποχρεούμενοι να αποδεχθούν μικρότερες τιμές εγγύησης, όταν η παραγόμενη ποσότητα ενός προϊόντος υπερβαίνει ένα ορισμένο όριο.

² Άρθρο 39 της Ενοποιημένης Απόδοσης της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 26.10.12.

Το όργανο που μέχρι σήμερα εισηγείται τις μεταβολές στην ΚΑΠ είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή που, μετά από δημόσια διαβούλευση, αποστέλλει τις προτάσεις της στο Συμβούλιο Υπουργών Γεωργίας και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο³ καθώς ο ισότιμος ρόλος του έχει κατοχυρωθεί με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας⁴. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο οποίο εκπροσωπούνται οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έγινε μέρος της διαδικασίας αλλαγής πολύ πρόσφατα, μόλις το 2013. Η εμπλοκή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προσδίδει τη δέουσα δημοκρατική νομιμοποίηση στις μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ, ωστόσο, πέρα από τις προθέσεις των Βρυξελλών, υπάρχει η δύναμη του αγροτικού λόμπυ που είναι καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της αγροτικής πολιτικής. Τα τελευταία χρόνια οι αλλαγές συναντούν μικρότερες αντιστάσεις, καθώς ασκούνται πιέσεις και από άλλες κοινωνικές ομάδες πέραν των αγροτών, όπως είναι οι ομάδες των καταναλωτών και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Η ΚΑΠ χρηματοδοτούνταν από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων, το οποίο ιδρύθηκε το 1962 και αποτελούνταν από το Τμήμα Εγγυήσεων και το Τμήμα Προσανατολισμού.

Το πρώτο χρηματοδοτούσε τις δαπάνες των κοινών αγορών, δηλαδή δαπάνες αγοράς προϊόντων, επιδοτήσεων, πριμοδοτήσεων, αποθήκευσης και απόσυρσης. Το δεύτερο είχε αναλάβει τη χρηματοδότηση της διαρθρωτικής πολιτικής. Η διαρθρωτική πολιτική συνίσταται στη μέριμνα για τον αριθμό των αγροτών και των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, τον εξοπλισμό τους, την κατάρτιση των αγροτών, τη μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων και γενικώς για το πλαίσιο υποδομών εντός του οποίου ασκείται η γεωργία. Από το 1993 η χρηματοδότηση της διαρθρωτικής πολιτικής έχει ενταχθεί στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, που έχουν πλέον μετεξελιχθεί στο Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης.

Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων καταργήθηκε το

2004 και στη θέση του ιδρύθηκαν δύο νέα ταμεία, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων, που χρηματοδοτεί τα μέτρα στήριξης της αγοράς, και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, που χρηματοδοτεί τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης, τα οποία στοχεύουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στον αγροτικό τομέα, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές. Η ίδρυση των δύο νέων ταμείων που έγινε στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του 2004 σηματοδότησε τη στροφή της ΚΑΠ προς έναν περισσότερο ανταγωνιστικό και λιγότερο προστατευόμενο από τα κοινοτικά κονδύλια αγροτικό τομέα.

2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΠ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Πρώτο μέτρο για την κοινή αγορά αγροτικών προϊόντων, το 1962, ήταν η άρση των δασμών επί αυτών των προϊόντων. Δεύτερο μέτρο ήταν η καθιέρωση ενδεικτικής τιμής, δηλαδή τιμής στην οποία επιδιώκεται να πωλείται ένα προϊόν εντός της ΕΟΚ, ενώ τρίτο μέτρο ήταν η εισαγωγή τιμής παρέμβασης/ελάχιστης τιμής εισαγωγής (χαμηλότερης της ενδεικτικής τιμής) για τα αγροτικά προϊόντα, η οποία δεν επιτρέπει στις εσωτερικές/εγχώριες τιμές (τιμές εντός της ΕΟΚ) να πέσουν κάτω από ένα ελάχιστο επίπεδο. Η τιμή αυτή συνοδευόταν από τις αντισταθμιστικές εισφορές εισαγωγών, που είναι ίσες με τη διαφορά ανάμεσα στην ελάχιστη τιμή εισαγωγής και τη χαμηλότερη τιμή που προσφέρεται από ξένους παραγωγούς στα σύνορα της ΕΟΚ. Η ελάχιστη τιμή εισαγωγής οριζόταν, τουλάχιστον για τα κυριότερα προϊόντα, σε επίπεδο υψηλότερο από τη διεθνή τιμή στην οποία ήταν διαθεσίμες οι εισαγωγές.

Τέταρτο μέτρο ήταν η εισαγωγή τιμής απόσυρσης για τις πλεονασματικές ποσότητες

³ Άρθρο 43 της Ενοποιημένης Απόδοσης της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 26.10.2012.

⁴ Άρθρο 48 της Συνθήκης της Λισσαβώνας, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 17.12.2007.

προϊόντων που δεν μπορούν να αποθηκευθούν. Είναι η τιμή κάτω από την οποία οι παραγωγοί σταματούν να πωλούν και είτε προσφέρουν την πλεονάζουσα ποσότητα σε φιλανθρωπικά ιδρύματα είτε τη θάβουν, έτσι ώστε η μειωμένη πλέον προσφερόμενη ποσότητα να πωληθεί στην αρχική τιμή αγοράς.

Πέμπτο μέτρο ήταν η καθιέρωση *τιμής κατωφλίου/ανάσχεσης*. Είναι η ελάχιστη τιμή πάνω από την οποία οι εισαγωγές προϊόντων από τρίτες χώρες δεν υφίστανται κανένα περιορισμό ή επιβάρυνση, καθώς αυτή η – χαμηλότερη της ενδεικτικής – τιμή, ενισχυόμενη με τα μεταφορικά έξοδα, εξισώνεται με την ενδεικτική τιμή.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω αναφερόμενα μέτρα, με την πίεση των αγροτών, είχε καταστεί βασικό συστατικό της ΚΑΠ η επίτευξη καλών τιμών για τους παραγωγούς, οι οποίοι μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '80 παρήγαν όλο και περισσότερο, με αποτέλεσμα τα καταστήματα τροφίμων να είναι γεμάτα και να πωλούν σε προσιτές τιμές. Όμως τα πλεονάσματα που συσσωρεύονταν ήταν τεράστια και καθίστατο αναγκαίο να ληφθούν μέτρα εναρμόνισης της παραγωγής με τις διατροφικές ανάγκες, καθώς η υπερπαραγωγή που συνυπήρχε με την πολιτική στήριξης των τιμών υπέρ των παραγωγών, έξω από τους νόμους της αγοράς, είχε γίνει αιτία τα κοινοτικά κονδύλια για τη στήριξη των παραγωγών να φθάσουν σε πολύ υψηλό επίπεδο, καθώς η Κοινότητα αγόραζε τις πλεονάζουσες ποσότητες των παραγωγών στις υψηλές εσωτερικές (κοινοτικές) τιμές, αλλά τις πωλούσε στο εξωτερικό στις χαμηλές διεθνείς τιμές.

Η πρώτη απόπειρα μεταρρύθμισης έγινε το 1972. Ήδη από το 1968, ο Sicco Mansholt, Επίτροπος Αγροτικής Πολιτικής της ΕΟΚ, είχε αντιληφθεί τα όρια της πολιτικής της στήριξης των τιμών και σε υπόμνημά του προς το Συμβούλιο των αρμόδιων Υπουργών της Κοινότητας επισήμανε την αναγκαιότητα περιορισμού της καλλιεργήσιμης γης κατά τουλάχιστον 5 εκατομμύρια εκτάρια. Επίσης, ανέφερε ότι, παρά την αύξηση της παραγωγής και

των κοινοτικών κονδυλίων για τους αγρότες, η ποιότητα ζωής των παραγωγών δεν είχε βελτιωθεί. Πρότεινε αλλαγή και εκσυγχρονισμό των μεθόδων παραγωγής, καθώς και τη μεγέθυνση των μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων με τον περιορισμό των αγροτών κατά 5 εκατομμύρια. Τέλος, κάλεσε τα κράτη-μέλη να σταματήσουν τις άμεσες ενισχύσεις στις μη κερδοφόρες αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Η οργανωμένη αντίδραση των παραγωγών περιόρισε τα σχέδια του Mansholt σε τρεις Κοινοτικές Οδηγίες που αφορούσαν τον εκσυγχρονισμό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, την παύση ορισμένων δραστηριοτήτων και την εκπαίδευση των αγροτών.

Η δεύτερη μεταρρύθμιση ξεκίνησε το 1984 με την επιβολή ποσοστώσεων στην παραγωγή των γαλακτοκομικών προϊόντων και ολοκληρώθηκε το 1988 με την επιβολή ανώτατου ορίου στην κοινοτική δαπάνη για τους παραγωγούς. Για την ολοκλήρωσή της βοήθησαν ο περιορισμός της δύναμης των παραγωγών και η αύξηση της επιρροής των περιβαλλοντιστών. Όμως ο καθοριστικός παράγοντας ήταν ο οικονομικός, καθώς λόγω της υπερπαραγωγής, η ΚΑΠ είχε καταστεί ιδιαίτερα δαπανηρή.

Η τρίτη μεταρρύθμιση έγινε το 1992 και ονομάστηκε “Μεταρρύθμιση MacSharry” (από το όνομα του τότε Επιτρόπου Γεωργίας της Κοινότητας). Αποτέλεσε την πρώτη σοβαρή μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Με αυτήν περιορίστηκε το επίπεδο στήριξης των τιμών κατά 29% για τα σιτηρά και κατά 15% για το βόειο κρέας. Επίσης, δόθηκαν κίνητρα για απόσυρση γης από την παραγωγή, τον περιορισμό του επιπέδου αποθεμάτων, τη συνταξιοδότηση παραγωγών και την αναδάσωση. Η μείωση που θα επερχόταν στο εισόδημα των παραγωγών θα αντισταθμιζόταν με ενισχύσεις ανεξάρτητες του όγκου παραγωγής. Επίσης, συμφωνήθηκαν η αντικατάσταση των αντισταθμιστικών εισφορών στις εισαγωγές με σταθερούς δασμούς και ο περιορισμός των επιδοτήσεων στις εξαγωγές.

Αυτή η τρίτη μεταρρύθμιση έφερε τις τιμές των σιτηρών πιο κοντά στο επίπεδο ισορροπίας,

επέφερε μεγαλύτερη διαφάνεια στα κόστη της στήριξης και έθεσε τις βάσεις για την αποσύνδεση των εισοδηματικών ενισχύσεων από τις ενισχύσεις επί της παραγόμενης ποσότητας.

Η τέταρτη μεταρρύθμιση, γνωστή ως “Agenda 2000”, έγινε το 1999. Βασικό της συστατικό ήταν ο διαχωρισμός της ΚΑΠ σε δύο πυλώνες: 1ος πυλώνας η στήριξη της παραγωγής και 2ος πυλώνας η ανάπτυξη της υπαίθρου.

Εφαρμόστηκε σύστημα σταδιακής υποκατάστασης της πολιτικής στήριξης των τιμών στα σιτηρά, το γάλα, τα γαλακτοκομικά προϊόντα και το βόειο κρέας με την απευθείας ενίσχυση των παραγωγών. Παράλληλα οι πληρωμές για μεγάλες αροτραίες καλλιέργειες, όπως σιτηρών και ελαιούχων σπόρων, εναρμονίστηκαν.

Η “Agenda 2000” ήταν ένα γενικότερο πλαίσιο, στο οποίο εντάχθηκε η ΚΑΠ. Αφορούσε τα δημοσιονομικά μεγέθη της Κοινότητας και προέκυψε λόγω της επικείμενης υιοθέτησης του κοινού νομίσματος και της ένταξης στην ΕΕ χωρών της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, πολλές από τις οποίες είχαν αγροτικό τομέα με σημαντικό μέγεθος.

Έτσι, ενώ με τη μεταρρύθμιση του 1992 τέθηκαν οι βάσεις για την αποσύνδεση των εισοδηματικών ενισχύσεων από τις ενισχύσεις επί της παραγόμενης ποσότητας, με τη μεταρρύθμιση του 1999 άρχισαν να υλοποιούνται. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση ήταν σε μεγάλο βαθμό προϊόν της διαπραγμάτευσης μεταξύ της ΕΕ και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, ο οποίος προσπάθησε και σε μεγάλο βαθμό επέτυχε τον περιορισμό των επιδοτήσεων επί των εξαγωγών της ΕΕ υπέρ των εξαγωγών των εκτός ΕΕ χωρών.

Βασικό μέτρο της πέμπτης μεταρρύθμισης, που έγινε το 2003, ήταν η ενοποίηση σημαντικού τμήματος διαφόρων επιδομάτων που εισέπραττε ο παραγωγός από διάφορες δραστηριότητες σε μια ενιαία ενίσχυση ανά εκμετάλλευση, αποσυνδεδεμένη τόσο από συγκεκριμένα είδη καλλιέργειας όσο και από την παραγόμενη ποσότητα.

Κύριο χαρακτηριστικό της ενιαίας ενίσχυσης, που υπολογιζόταν με βάση το μέσο όρο ενισχύσεων ανά τριετία, είναι ότι ισοδυναμούσε με μια σχετικά σταθερή εισοδηματική βάση. Καθώς βάση υπολογισμού της ενιαίας ενίσχυσης για το έτος 2003 ήταν η προηγούμενη τριετία, δηλαδή η περίοδος 2000-2002, ο μέσος όρος της οποίας καθόρισε το ποσό που έλαβε ο κάθε αγρότης το 2003, άρχισε ένα καθεστώς διαρκούς αναπαραγωγής “ιστορικών δικαιωμάτων”, που για κάποιους ήταν ιδιαίτερα υψηλά (καθώς κάποιες καλλιέργειες επιδοτούνταν με πολύ υψηλά ποσά), ενώ για κάποιους άλλους ιδιαίτερα χαμηλά.

Ειδικότερα στις χώρες που εντάχθηκαν στην ΕΕ το 2004 και το 2007 δόθηκε η δυνατότητα να επιλέξουν το καθεστώς ενιαίας στρεμματικής ενίσχυσης, βάσει του οποίου το ύψος της ενίσχυσης υπολογιζόταν με διαίρεση της ετήσιας χρηματοδότησης που λάμβανε η χώρα διά της αντίστοιχης χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασής της.

Την περίοδο 2005-2006 έγινε η μεταρρύθμιση του καθεστώτος για τη ζάχαρη. Η παραγωγή ζάχαρης από ζαχαρότευτλα αποτελεί μία από τις επιδοτούμενες καλλιέργειες στο πλαίσιο της ΚΑΠ. Η ΕΕ είναι η μεγαλύτερη παραγωγός ζαχαροτευτλών στον κόσμο με ετήσια παραγωγή 17 εκατομμύρια μετρικούς τόνους. Αυτή η ποσότητα ανταγωνίζεται τα επίπεδα παραγωγής της Βραζιλίας και της Ινδίας, των δύο μεγαλύτερων παραγωγών χωρών ζάχαρης από ζαχαροκάλαμο.

Στις αρχές του 2006, η ΕΕ αποφάσισε να περιορίσει την τιμή εγγύησης για τη ζάχαρη κατά 36%, μέσα σε τέσσερα χρόνια, αρχής γενομένης από το 2006, με συνέπεια την κατακόρυφη πτώση της ευρωπαϊκής παραγωγής προς όφελος της παραγωγής των αναπτυσσόμενων χωρών.

Οι προσπάθειες να περιοριστεί το κόστος της ΚΑΠ συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια. Το 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέτασε πρόταση για την επιβολή ανώτατου ορίου των επιδοτήσεων στις 300.000 λίρες στεργλίνες. Μερι-

κές μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις θίγονταν στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς κάπου 20 από αυτές λάμβαναν 500.000 λίρες από την ΕΕ. Ανάλογες απόπειρες στο παρελθόν είχαν συναντήσει αντιρρήσεις και πάλι από δύο ισχυρές ενώσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο και από την Εθνική Ένωση Αγροτών στη Γερμανία. Έτσι, η προσπάθεια περιορισμού των κοινοτικών κονδυλίων για τον αγροτικό τομέα απέτυχε.

2.3 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 2013

2.3.1 Τα βασικά σημεία της μεταρρύθμισης

Η τελευταία μέχρι σήμερα μεταρρύθμιση έγινε το 2013, υπό την εποπτεία του αρμόδιου Επιτρόπου της ΕΕ Dacian Ciolos. Ως περίοδος εφαρμογής της έχει οριστεί το χρονικό διάστημα 2014-2020.

Τα βασικότερα σημεία της είναι τα εξής:

1) Αντικαθίσταται η ενιαία ενίσχυση από τρεις νέες άμεσες ενισχύσεις:

- τη βασική ενίσχυση,
- την πράσινη ενίσχυση και
- την ενίσχυση για τους γεωργούς νεαρής ηλικίας, δηλαδή για όσους είναι κάτω των 40 ετών και έχουν εισέλθει στον πρωτογενή τομέα από το 2013 και μετά.

Δικαίωμα στην πράσινη ενίσχυση έχουν οι γεωργοί όταν διασφαλίζουν:

- τη διαφοροποίηση των καλλιεργειών τους. Πρέπει να υπάρχουν δύο διαφορετικές καλλιεργείες όταν η αρόσιμη γη υπερβαίνει τα 10 εκτάρια και τουλάχιστον τρεις καλλιεργείες όταν η αρόσιμη γη υπερβαίνει τα 30 εκτάρια. Η κύρια καλλιέργεια μπορεί να καλύπτει το πολύ το 75% της αρόσιμης γης και οι δύο κύριες καλλιεργείες το πολύ το 95% της αρόσιμης γης.

- τη διατήρηση των υφιστάμενων μόνιμων χορτολιβαδικών εκτάσεων.

- τη διατήρηση μιας περιοχής οικολογικής εστίασης που να αντιστοιχεί στο 5% της αρόσιμης γης της εκμετάλλευσης, για τις εκμεταλλεύσεις που υπερβαίνουν τα 15 εκτάρια (μη συμπεριλαμβανομένων μόνιμων χορτολιβαδικών εκτάσεων και πολυετών καλλιεργειών), όπως π.χ. παρυφές αγρών, θαμνοστοιχίες, δέντρα, εκτάσεις σε αγρανάπαυση, χαρακτηριστικά τοπίου, βιότοποι, ζώνες ανάσχεσης, δασικές εκτάσεις, καλλιέργειες που δεσμεύουν το άζωτο.

Διατηρούνται *συνδεδεμένες ενισχύσεις* για ορισμένα προϊόντα με κριτήριο την επάρκεια, τη βιωσιμότητα της βιομηχανίας που τα μεταποιεί, τη βελτίωση του ισοζυγίου συναλλαγών, τον εξαγωγικό προσανατολισμό, τη μείωση των τιμών καταναλωτή και τη βελτίωση της ποιότητάς τους. Επίσης προβλέπεται πρόσθετη ενίσχυση για περιοχές που υπόκεινται σε φυσικούς περιορισμούς (όπως ορίζονται στους κανόνες περί αγροτικής ανάπτυξης). Ορίζονται ως ελάχιστο και μέγιστο όριο ενισχύσεων τα ποσά των 250 ευρώ και των 150.000 ευρώ αντίστοιχα.

2) Ορίζονται τρεις περιφέρειες με κριτήριο τη χρήση των εδαφών:

- ΠΕ1: περιφέρεια που περιλαμβάνει τις εκτάσεις βοσκοτόπων
- ΠΕ2: περιφέρεια που περιλαμβάνει τις αρόσιμες εκτάσεις
- ΠΕ3: περιφέρεια που περιλαμβάνει τους γεωργικούς δενδρώνες και αμπελώνες.

Κριτήριο για την ένταξη μιας έκτασης σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια είναι η χρήση της γης τα προηγούμενα χρόνια. Για παράδειγμα, εάν μια αρόσιμη μέχρι και το 2014 έκταση δηλωνόταν το 2015 ως δενδρώδης έκταση δεν θα θεωρούνταν ως τέτοια, αλλά ως αρόσιμη.

3) Ορίζονται δικαιώματα βασικής ενίσχυσης ανά γεωργό, με κριτήριο τον αριθμό των επιλέξιμων στρεμμάτων/εκταρίων. Θεσμοθετείται ότι 1 δικαίωμα = 1 εκτάριο (10 στρέμματα), με ελάχιστη απαιτούμενη έκταση για την αναγνώριση δικαιώματος τα 0,4 εκτάρια. Δικαίωμα βασικής ενίσχυσης έχει κάθε γεωργός που το 2013 έλαβε άμεση ενίσχυση άνω των 250 ευρώ.

4) Εισάγεται η έννοια της εσωτερικής σύγκλισης. Αν η αξία των δικαιωμάτων που λαμβάνει ένας παραγωγός είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη του 90% του μέσου όρου των δικαιωμάτων της περιφέρειας στην οποία έχει ενταχθεί, το αποδιδόμενο ποσό θα μειώνεται ή θα αυξάνεται σταδιακά κάθε χρόνο έως το 2019 μέχρι να καλυφθεί τουλάχιστον το 1/3 της διαφοράς του από το 90%. Επισημαίνεται ότι η πράσινη ενίσχυση δεν υπόκειται σε σύγκλιση.

5) Εισάγεται η έννοια του ενεργού γεωργού:

- Δεν θεωρούνται ενεργοί γεωργοί όσοι έχουν μεγαλύτερο από το 50% της έκτασής τους σε κατάσταση κατάλληλη για καλλιέργεια ή βόσκηση και δεν ασκούν σε αυτήν την ελάχιστη γεωργική δραστηριότητα.
- Θεωρούνται αυτόματα ενεργοί γεωργοί όλοι όσοι έλαβαν άμεσες ενισχύσεις κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος χαμηλότερες από 5.000 ευρώ και δεν εξαιρούνται λόγω των προϋποθέσεων της προηγούμενης παραγράφου.
- Βασικός κανόνας για να χαρακτηριστούν φυσικά και νομικά πρόσωπα ενεργοί γεωργοί είναι οι άμεσες ενισχύσεις να αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 10% του λοιπού εξωγεωργικού τους εισοδήματος, εννοώντας το ακαθάριστο (προ φόρων και εξόδων) εισόδημα.
- Γεωργοί οι οποίοι έλαβαν για το προηγούμενο οικονομικό έτος άμεσες ενισχύσεις άνω των 5.000 ευρώ και οι οποίοι διευ-

θύνουν αερολιμένες, σιδηροδρομικές εταιρίες, δίκτυα ύδρευσης, κτηματομεσιτικές εταιρίες, γήπεδα και υπαίθριους χώρους ψυχαγωγίας θεωρούνται ενεργοί γεωργοί εφόσον αποδεικνύουν οτιδήποτε από τα κατωτέρω:

α) το ετήσιο ποσό των άμεσων ενισχύσεων είναι τουλάχιστον το 5% των συνολικών εσόδων από μη γεωργικές δραστηριότητες κατά το πλέον πρόσφατο οικονομικό έτος για το οποίο υπάρχουν στοιχεία,

β) το σύνολο των εσόδων που αποκτήθηκαν από αγροτικές δραστηριότητες, κατά το πλέον πρόσφατο οικονομικό έτος για το οποίο υπάρχουν στοιχεία, αντιπροσωπεύει τουλάχιστον το 1/3 των συνολικών εσόδων που αποκτήθηκαν το ίδιο έτος,

γ) ο κύριος επιχειρηματικός σκοπός συνίσταται στην άσκηση γεωργικής δραστηριότητας.

Ο έλεγχος των πιο πάνω προϋποθέσεων γίνεται ετησίως (και όχι μόνο κατά το έτος εκκίνησης 2015) βάσει των δεδομένων που τηρούνται στο Υπουργείο Οικονομικών.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, το ύψος του “εθνικού φακέλου” (δηλαδή του συνολικού προβλεπόμενου για την Ελλάδα ποσού, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της ΚΑΠ) έτους 2015 για την ΚΑΠ φθάνει στα 2 δισεκ. ευρώ και το ποσό κατανέμεται ως εξής:

Βασική ενίσχυση	1.080.000.000	54%
Πράσινη ενίσχυση	600.000.000	30%
Συνδεδεμένες ενισχύσεις	180.000.000	9%
Φυσικοί περιορισμοί	100.000.000	5%
Νέοι γεωργοί	40.000.000	2%

Το συνολικό ποσό της χρηματοδότησης της χώρας μας για όλη την επταετία 2014-2020 είναι 19,5 δισεκ. ευρώ και κατανέμεται ως εξής (βάσει του καθεστώτος της κατανομής της αγροτικής γης σε περιφέρειες):

Εκτάσεις βοσκοτόπων	4.900.000.000	25%
Αρόσιμες εκτάσεις	9.100.000.000	47%
Δενδρώνες	5.500.000.000	28%

Πρέπει να σημειωθεί ότι, με υπουργική απόφαση του 2015, προβλέπεται οριζόντια μείωση του εθνικού κονδυλίου για τη βασική ενίσχυση κατά 3% (περίπου 33 εκατ. ευρώ), με σκοπό την ενίσχυση του εθνικού αποθέματος (δηλαδή του αποθετηρίου όπου καταλήγουν τα μη διεκδικούμενα δικαιώματα, δικαιώματα που για οποιαδήποτε λόγο έχουν χαθεί) κυρίως υπέρ των νέων γεωργών.

2.3.2 Αξιολόγηση της μεταρρύθμισης του 2013

Με την τελευταία αυτή μεταρρύθμιση της ΚΑΠ:

- i. Η εισοδηματική ενίσχυση συνδέεται για πρώτη φορά με την πραγματική παραγωγή, καθώς

α) δίνεται τέλος στις επιδοτήσεις σε εκμεταλλεύσεις που δηλώνονταν σε καθεστώς αγροανάπαυσης στο μεγαλύτερο μέρος τους,

β) περιορίζονται οι ενισχύσεις που λάμβαναν μεγάλες επιχειρήσεις χωρίς το κύριο αντικείμενό τους να εντάσσεται στον αγροτικό τομέα,

γ) καταργούνται τα “ιστορικά δικαιώματα” που είχαν κατοχυρωθεί την τριετία 2000-2002, όταν ίσχυε η σύνδεση της επιδότησης με το είδος και την ποσότητα της καλλιέργειας και όχι την εδαφική έκταση που καλλιεργείται. Πρόκειται για τη σημαντικότερη μεταβολή της ΚΑΠ, καθώς θα επιφέρει σημαντική μείωση στα εισοδήματα των αγροτών που ευνοήθηκαν λόγω της θέσης τους στον αγροτικό τομέα κατά την περίοδο βάσης και όχι λόγω της πραγματικής συμβολής τους στην αγροτική παραγωγή τα επόμενα χρόνια.

- ii. Δίνονται κίνητρα για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στην κατεύθυνση τόσο της

ποιότητας των προϊόντων όσο και των τιμών με τις οποίες θα αγοράζουν οι καταναλωτές, καθώς η κατάργηση των “ιστορικών δικαιωμάτων” αλλά και των ενισχύσεων σε ανθρώπους με ελάχιστη ή και καμία σχέση με την αγροτική παραγωγή, αντικειμενικά, θα οδηγήσει όσους αγρότες θέλουν να παραμείνουν στο επάγγελμα του αγρότη σε μια σύγχρονη αντίληψη για τη γεωργία που απαιτεί καινοτομίες.

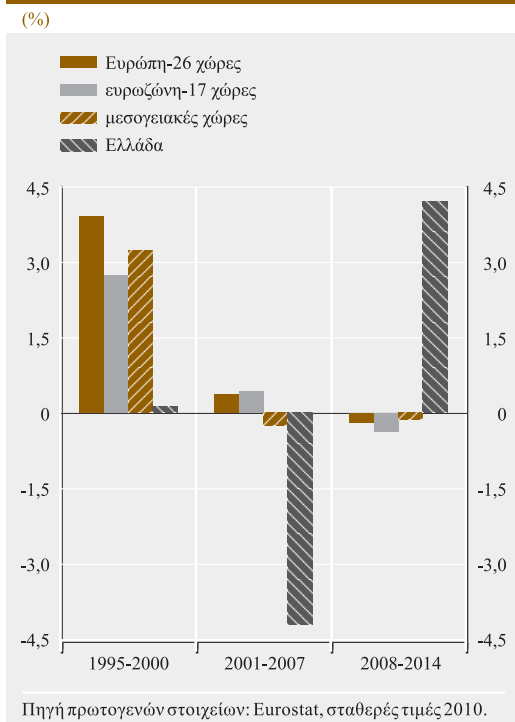
- iii. Ενισχύονται οι σχετικά φτωχότεροι αγρότες, καθώς με το μέτρο της σταδιακής σύγκλισης προς το 90% του μέσου όρου ανά περιφέρεια (υπενθυμίζεται ότι πρόκειται για τις περιφέρειες με αγρονομικά και όχι με γεωγραφικά κριτήρια) θα γίνει ανακατανομή των ενισχύσεων υπέρ των λιγότερο ευνοημένων αγροτών, καθώς σε καμία περίπτωση δεν θα μπορεί η ενίσχυση να αποκλίνει περισσότερο από το 1/3 του 90% του μέσου όρου της περιφέρειας.

- iv. Επιδοτείται ο σεβασμός στο περιβάλλον, μέσω της ενίσχυσης των περιβαλλοντικών επιδόσεων, γεγονός που αναμένεται να συμβάλει στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και να συνεισφέρει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές. Η ενίσχυση των περιβαλλοντικών επιδόσεων λειτουργεί ως κίνητρο για την στροφή των αγροτών προς την “πράσινη” γεωργία, μέσα από τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων καλλιέργειας, έτσι ώστε να προστατεύεται η ύπαιθρος και παράλληλα τα προϊόντα που φθάνουν στον καταναλωτή να είναι καλύτερης ποιότητας.

- v. Ευνοούνται οι νέοι, τόσο σε ηλικία όσο και σε σχέση με το έτος εισόδου στον αγροτικό τομέα, αγρότες.

- vi. Ευνοείται η δημιουργία μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων, καθώς το άνω όριο ενισχύσεων (150.000 ευρώ) είναι αρκετά υψηλό και σαφώς λειτουργεί ως κίνητρο για τη συνένωση μικρών αγροτεμαχίων. Παράλληλα όμως, δίνονται κίνητρα και σε αγρότες που επιθυμούν να παραμείνουν

Διάγραμμα 1α1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας πρωτογενούς τομέα

στο καθεστώς του μικροκαλλιεργητή να στραφούν στην “πράσινη” γεωργία και να ωφεληθούν από την πράσινη ενίσχυση.

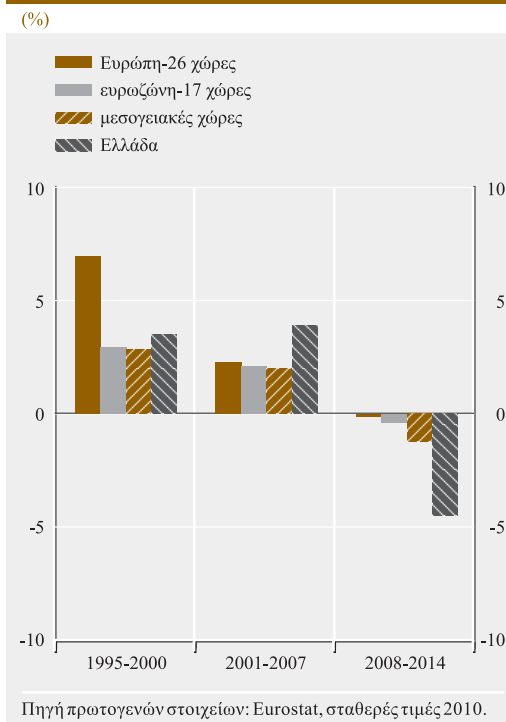
vii. Μειώνεται ακόμη περισσότερο το μερίδιο της ΚΑΠ στον κοινοτικό προϋπολογισμό, καθώς από 71% του συνολικού κοινοτικού προϋπολογισμού το 1984 μειώθηκε στο 42% το 2010 και στο 38% το 2013, από το οποίο το 28% αφορά τις άμεσες ενισχύσεις και το 10% την αγροτική ανάπτυξη, δηλαδή την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη της υπαίθρου.

3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ

Στα Διαγράμματα 1α1 και 1α2 απεικονίζονται οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε επίπεδο

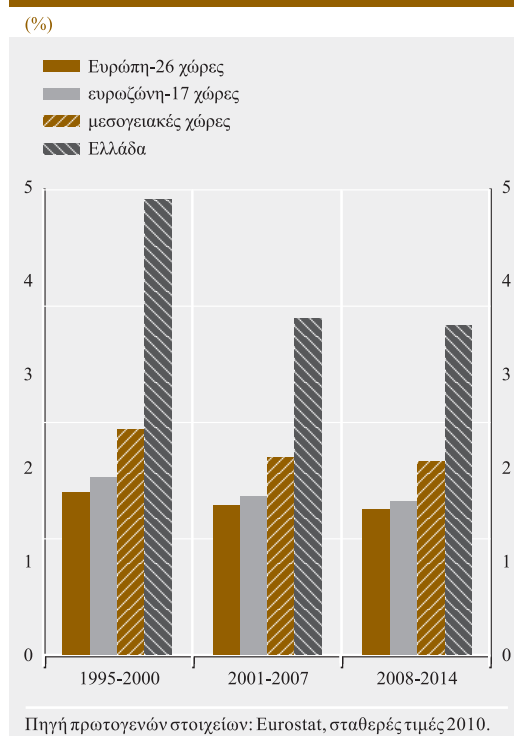
Διάγραμμα 1α2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας

πρωτογενούς τομέα και συνόλου οικονομίας. Παρατηρείται σχεδόν μηδενικός ρυθμός αύξησης της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον πρωτογενή τομέα το χρονικό διάστημα 1995-2000, τη στιγμή που εκείνος που αφορά το σύνολο της οικονομίας έφθασε το 3,4%. Το διάστημα 2001-2007 ο ρυθμός αύξησης μετατρέπεται σε αρνητικός, -4,2%, έναντι θετικού ρυθμού αύξησης 3,9% της συνολικής προστιθέμενης αξίας της οικονομίας.

Οι μεγαλύτερες μειώσεις παρατηρούνται τα έτη 2006 και 2007 (επισημαίνεται και πάλι ότι για λόγους οικονομίας χώρου δεν απεικονίζονται μεμονωμένα τα έτη). Προφανώς οι μειώσεις αυτές συνδέονται με το γεγονός ότι η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 2003, βάσει της οποίας, όπως έχει ήδη επισημανθεί, μεγάλο μέρος των ενισχύσεων αποδεδμεύονται από το ύψος της παραγωγής και αποδίδονται στον παραγωγό ως εισόδημα και όχι ως ποσοστό επί της παραγόμενης ποσότητας, άρχισε να ισχύει στην Ελλάδα από την 1.1.2006. Πιο

Διάγραμμα 1β Ποσοστιαία συμμετοχή ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας πρωτογενούς τομέα στη συνολική ακαθάριστη αξία

συγκεκριμένα, το 65% της επιδότησης αποδεσμεύεται από το ύψος της παραγόμενης ποσότητας και μόνο το 35% εξακολουθεί να συνδέεται με αυτήν, δηλαδή με τα καλλιεργούμενα στρέμματα, με αποτέλεσμα το συγκεκριμένο μέτρο να λειτουργήσει ως κίνητρο για την αποδέσμευση εκτάσεων από την καλλιέργεια προϊόντων και συνακόλουθα τη μείωση της παραγωγής.

Η εικόνα αντιστρέφεται κατά το χρονικό διάστημα της κρίσης. Έτσι, ενώ το σύνολο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας παρουσιάζει ετήσιο μέσο ρυθμό μείωσης -4,5%, ο αντίστοιχος ρυθμός μεταβολής στον πρωτογενή τομέα φθάνει το 4,2%, ποσοστό εξαιρετικά υψηλό το οποίο οφείλεται στην αισθητά αυξητική τάση του μεγέθους από το 2009 και μετά.

Στο Διάγραμμα 1β απεικονίζεται η ποσοστιαία συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο

σύνολο του μεγέθους. Διαπιστώνεται ένα αισθητά υψηλό μερίδιο συμμετοχής και κατά τα τρία εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα, 4,9%, 3,6% και 3,5% αντίστοιχα, όταν τα ποσοστά σε επίπεδο μέσου όρου Ευρώπης, ευρωζώνης και χωρών της Μεσογείου βρίσκονται κοντά στο 2,0%.⁵

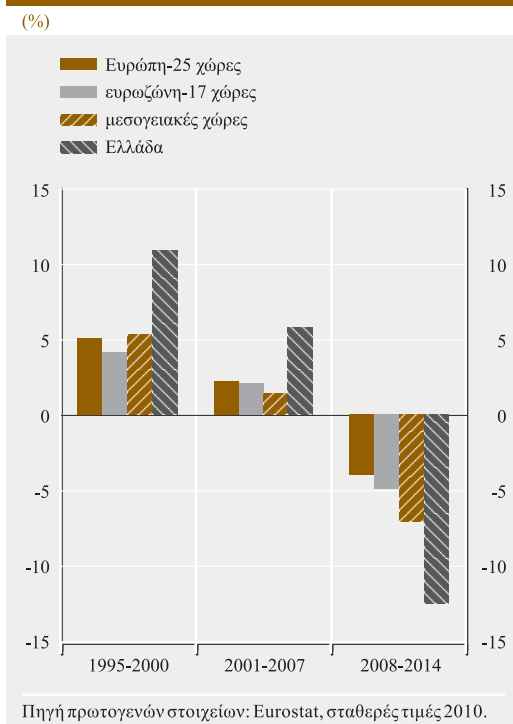
3.2 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΠΑΓΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Όπως φαίνεται από τα Διαγράμματα 2α1 και 2α2, οι ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου στον πρωτογενή τομέα είχαν ιδιαίτερα υψηλό ετήσιο μέσο ρυθμό αύξησης την πενταετία 1995-2000, 10,6%, αισθητά υψηλότερο εκείνου που αφορά το σύνολο της οικονομίας, 8,9%.

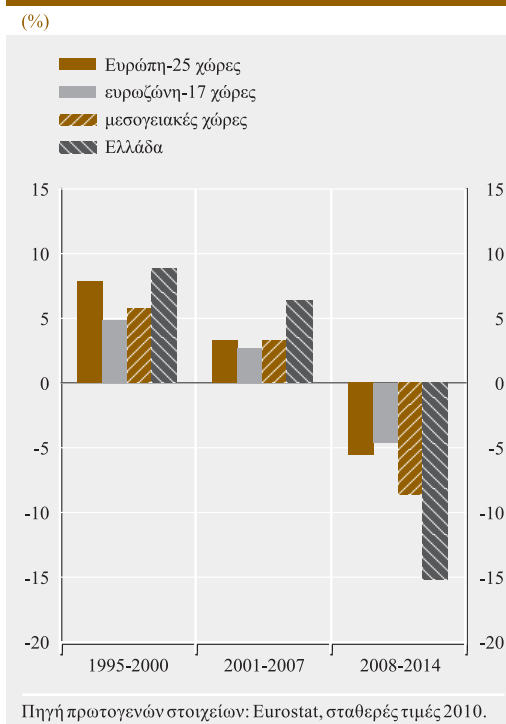
Ο ρυθμός εξακολούθησε να είναι υψηλός και κατά την επόμενη εξεταζόμενη περίοδο, πλην όμως αισθητά χαμηλότερος, 5,7%, και ελαφρά χαμηλότερος εκείνου για το σύνολο των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου, που επίσης υποχώρησε στο 6,3%. Σε επίπεδο μεμονωμένων ετών (τα οποία δεν απεικονίζονται στους πίνακες για λόγους οικονομίας χώρου) παρατηρείται μια ιδιαίτερα αισθητή αύξηση κατά τα έτη 1997, 1999, 2003 και 2007. Οι αυξήσεις των ετών 1997 και 1999 προκύπτουν κατά τη διάρκεια εφαρμογής του δεύτερου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Β' ΚΠΣ, γνωστού και ως Πακέτου Ντελόρ, από το όνομα του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το διάστημα 1985-1995), χρηματοδοτικού προγράμματος που εφαρμόστηκε τα έτη 1994-1999 και έδινε έμφαση στην ανάπτυξη της Περιφέρειας. Η αύξηση του 2003 προέκυψε κατά τη διάρκεια εφαρμογής του τρίτου ΚΠΣ (ως μέρος του οποίου καταρτίστηκαν τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, ένα για κάθε Περιφέρεια της χώρας) και κατά την προετοιμασία της χώρας για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Η σημαντική αύξηση του 2007 εμφανίζεται κατά τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του τέταρτου ΚΠΣ (που είναι ευρύτερα γνωστό ως Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς –

⁵ Για την ακριβέστερη παρουσίαση των στοιχείων, βλ. στο Παράρτημα τους Πίνακες 1α-1ε, όπου απεικονίζεται και η συμμετοχή ανά χώρα σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών.

Διάγραμμα 2α1. Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα

Διάγραμμα 2α2. Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής των συνολικών ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου

ΕΣΠΑ), προγράμματος που, όπως και το τρίτο ΚΠΣ, έδωσε μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη της Περιφέρειας με την κατανομή του 82,0% των πόρων στην Περιφέρεια.

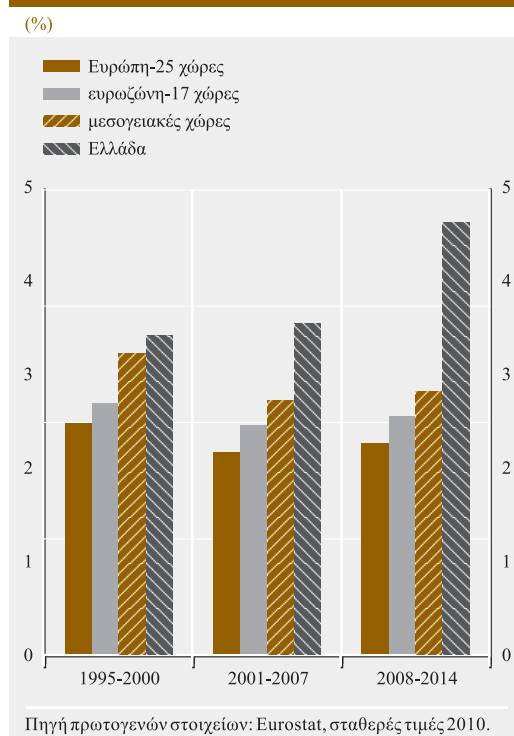
Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 για την Ελλάδα εστιάστηκε σε τρεις βασικούς άξονες: βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας, βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου, βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές, συνεπικουρούμενους από ένα τέταρτο οριζόντιο άξονα, τον άξονα LEADER.

Η προσέγγιση LEADER (πρόκειται για πρωτοβουλία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δοκιμάστηκε για πρώτη φορά το 1991 και έχει ως στόχο την ανάπτυξη του τουρισμού στην ύπαιθρο) έδωσε τη δυνατότητα σε αγροτικές περιοχές να εφαρμόσουν στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με ολοκληρωμένο και πολυτομεακό χαρακτήρα. Η εφαρμογή των στρατηγικών αυτών πραγματοποιείται με την

“εκ των κάτω προς τα άνω” διαδικασία προγραμματισμού και υλοποίησης, από τοπικά εταιρικά σχήματα δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (Ομάδες Τοπικής Δράσης) που δραστηριοποιούνται στην κάθε περιοχή, γνωρίζουν τις δυνατότητες και δυσκολίες της και είναι αντιπροσωπευτικά των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων αυτής. Οι δράσεις της LEADER, στο πλαίσιο των οποίων επιδιώκεται η στήριξη της καινοτομίας, περιλαμβάνουν τη δημιουργία και ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων, την ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων, την αύξηση της προστιθέμενης αξίας γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων, την ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς, την αναμόρφωση χωριών, τις συνεργασίες, τη δικτύωση κ.λπ.

Όπως φαίνεται, η χρηματοδοτική πολιτική της ΕΕ επέδρασε πολύ θετικά στις επενδύσεις του πρωτογενούς τομέα ιδιαίτερα κατά το διάστημα 1995-2000, αλλά και κατά το διάστημα 2001-2007, κατά το οποίο οι επενδύσεις, αν και αυξάνονται με επιβραδυνόμενο ρυθμό,

Διάγραμμα 2β1 Ποσοστιαία συμμετοχή ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα στις συνολικές ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου

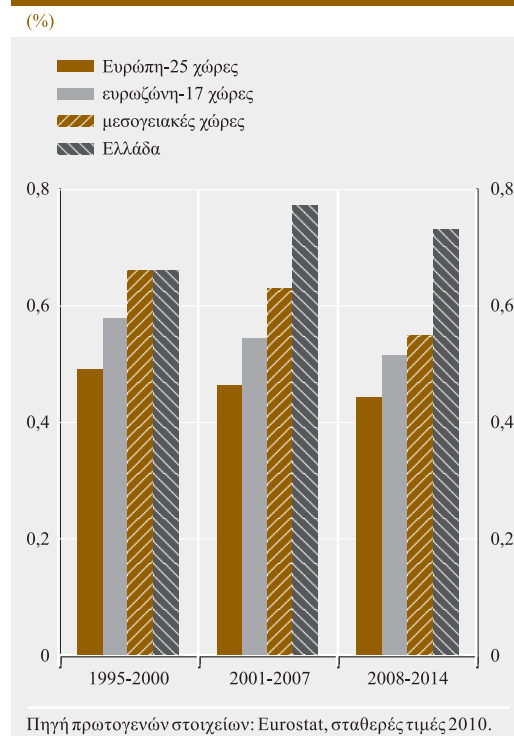

βρίσκονται σε σημαντικά υψηλό επίπεδο.

Η εικόνα αντιστρέφεται τελείως την περίοδο της κρίσης, 2008- 2014, κατά την οποία ο ετήσιος μέσος ρυθμός μεταβολής υποχώρησε στο -12,5%, ενώ ο ρυθμός για το σύνολο της οικονομίας ακόμη χαμηλότερα, στο -15,2%. Το έτος 2008 είναι το τελευταίο μέχρι στιγμής έτος κατά το οποίο παρουσιάζεται σημαντική αύξηση των επενδύσεων στον αγροτικό τομέα, όταν σε επίπεδο συνόλου οικονομίας οι επενδύσεις έχουν ήδη μειωθεί αισθητά (έναντι αυξήσεων τα δύο προηγούμενα έτη 2006 και 2007, προφανώς λόγω της σημαντικής οικονομικής δραστηριότητας κυρίως στον τομέα των κατοικιών).

Παρατηρείται ότι κατά τα ίδια χρονικά διαστήματα ο μέσος όρος των συνεξεταζόμενων χωρών της Ευρώπης, της ευρωζώνης και της Μεσογείου ακολουθεί την ίδια γενική τάση (υψηλοί θετικοί ρυθμοί μεταβολής το πρώτο

Διάγραμμα 2β2 Ποσοστιαία συμμετοχή ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

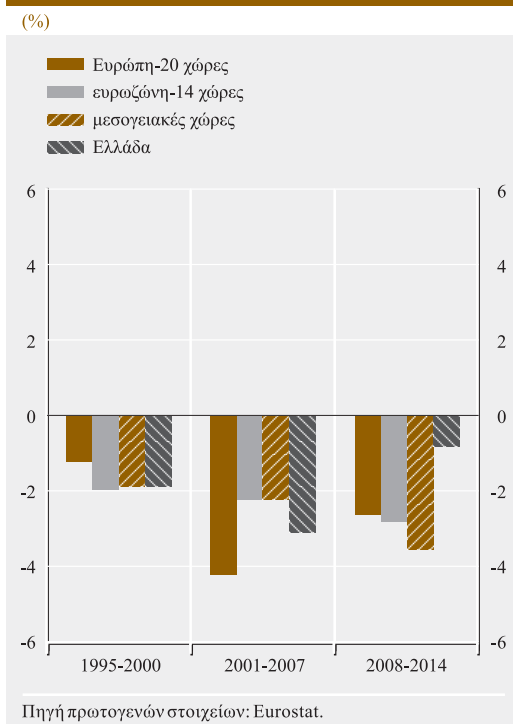

εξεταζόμενο διάστημα, αισθητά χαμηλότεροι αλλά και πάλι θετικοί κατά το επόμενο, έντονα αρνητικοί κατά το διάστημα της κρίσης), σε ένα επίπεδο όμως που υπολείπεται αισθητά εκείνου της Ελλάδος.⁶

Στα Διαγράμματα 2β1 και 2β2 απεικονίζεται η θετική πορεία της ποσοστιαίας συμμετοχής των ακαθάριστων επενδύσεων πρωτογενούς τομέα στο σύνολο του μεγέθους αλλά και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αντίστοιχα, σε επίπεδο Ελλάδος, Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών. Ως ποσοστό επί του συνόλου των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου, οι επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα ανήλθαν κατά μέσο όρο στο 3,4% την πενταετία 1995-2000 και 3,5% κατά το διάστημα 2001-2007, επίπεδο που, κατά το διάστημα της κρίσης 2008-2014, όχι απλώς

⁶ Για την ακριβή απεικόνιση των στοιχείων, βλ. στο Παράρτημα τους Πίνακες 2α-2ε, όπου απεικονίζεται και η συμμετοχή ανά χώρα σε επίπεδο χωρών Ευρώπης, ευρωζώνης και Μεσογείου.

Διάγραμμα 3α1-1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα

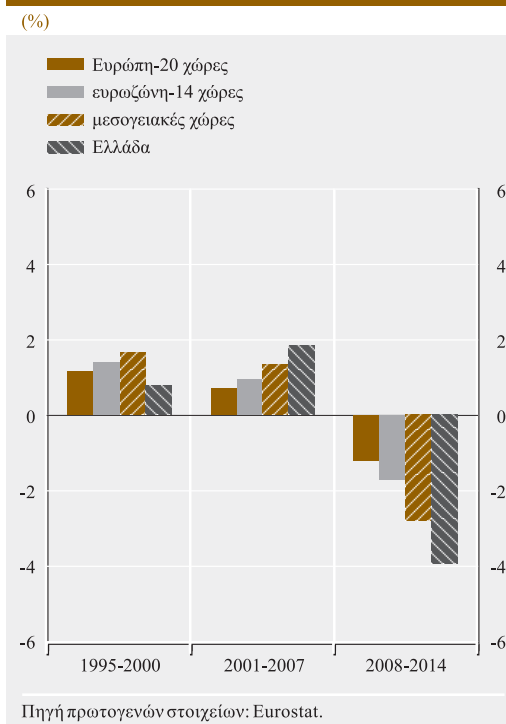
διατηρήθηκε, αλλά και αυξήθηκε αισθητά σε 4,6%.⁷

Γενικότερα, παρατηρείται αισθητή ασυμβατότητα μεταξύ του ρυθμού αύξησης των επενδύσεων και της πορείας της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον πρωτογενή τομέα και μπορεί βάσιμα να πιθανολογηθεί ότι κατά το εξεταζόμενο διάστημα οι επενδύσεις δεν εξυπηρέτησαν, τουλάχιστον όχι στο σύνολό τους, τον πρωτογενή τομέα, αλλά άλλες δραστηριότητες.

3.3 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Στα Διαγράμματα 3α1-1 και 3α1-2 απεικονίζονται οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολών της απασχόλησης, σε επίπεδο πρωτογενούς τομέα και συνόλου της οικονομίας κατά τις υποπεριόδους του χρονικού διαστήματος αναφοράς, σε όρους ωρών απασχόλησης. Παρατηρείται αρνητικός ετήσιος μέσος ρυθμός μεταβολής και κατά τις τρεις υποπεριόδους στον πρωτογενή τομέα, για το χρονικό διάστημα 1995-

Διάγραμμα 3α1-2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης στο σύνολο της οικονομίας

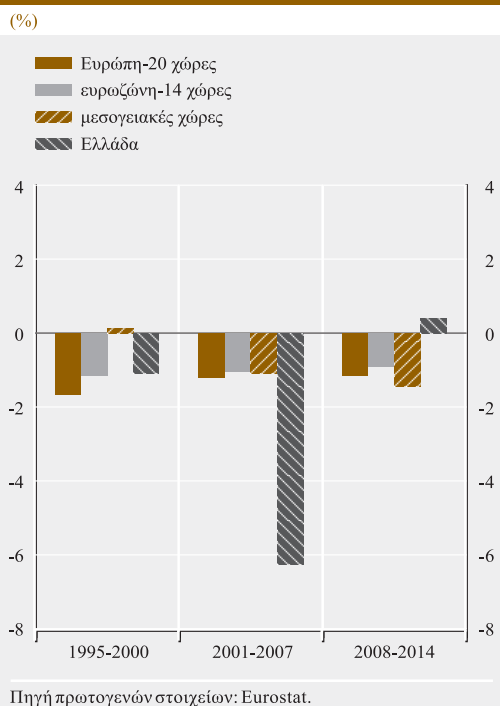

2000: -1,9%, 2001-2007: -3,1% και 2008-2014: -0,8%, ενώ οι αντίστοιχοι ρυθμοί μεταβολής για το σύνολο της οικονομίας είναι θετικοί, 0,7% και 1,8% για τις δύο πρώτες υποπεριόδους και -4,0% για το διάστημα της κρίσης. Η αντίθετη πορεία του μεγέθους στον πρωτογενή τομέα σε σχέση με εκείνη στο σύνολο της οικονομίας φαίνεται να σηματοδοτεί εισόδο στον πρωτογενή τομέα ανθρώπων που η κρίση έθεσε εκτός οικονομικών διαδικασιών στους άλλους δύο τομείς της οικονομίας, το δευτερογενή και τον τριτογενή.

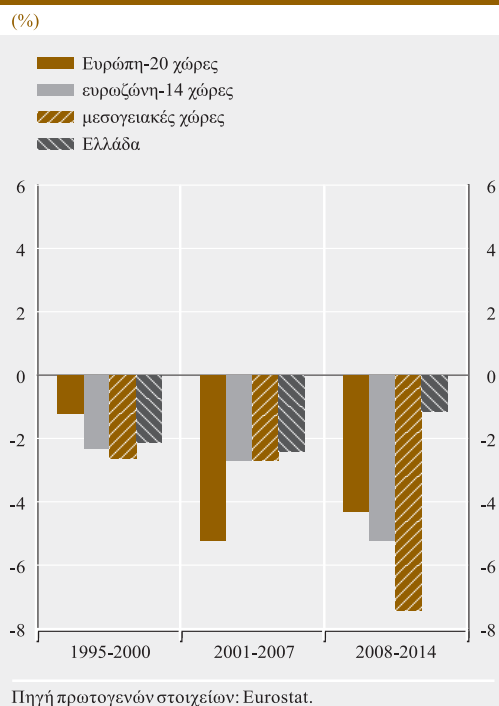
Στα Διαγράμματα 3α2-1, 3α2-2, 3α3-1 και 3α3-2 απεικονίζονται αναλυτικά οι μεταβολές σε επίπεδο μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων. Το πολύ ενδιαφέρον σημείο στα διαγράμματα αυτά είναι ο έντονα αρνητικός ρυθμός μεταβολής των ωρών απασχόλησης των μισθωτών στον πρωτογενή τομέα, κατά το διάστημα 2001-2007,

⁷ Η θετική πορεία των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου στον πρωτογενή τομέα απεικονίζεται στο Παράρτημα, στον Πίνακα 1β.

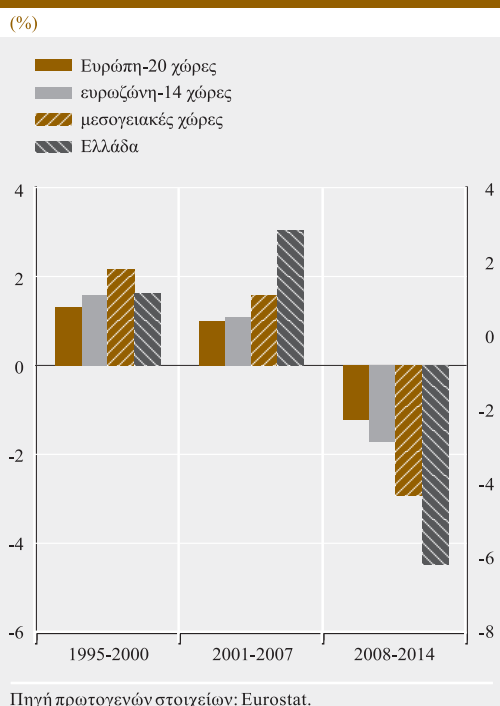
Διάγραμμα 3α2-1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης μισθωτών στον πρωτογενή τομέα

Διάγραμμα 3α3-1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα

Διάγραμμα 3α2-2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης μισθωτών στο σύνολο της οικονομίας

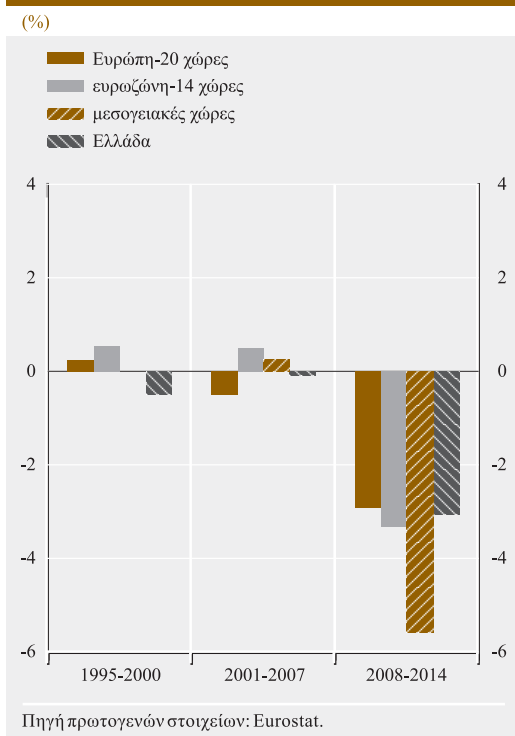

-6,3%, σε αντίθεση με το σύνολο της οικονομίας, όπου ο ρυθμός είναι αισθητά θετικός, 3,0%, αλλά και σε αντίθεση με τους αυτοαπασχολούμενους στον πρωτογενή τομέα, όπου ο αρνητικός ρυθμός μεταβολής των ωρών εργασίας κατά τα διάστημα 2001-2007 είναι μόλις -1,1%.

Ο έντονα αρνητικός ρυθμός μεταβολής των ωρών απασχόλησης κυρίως των μισθωτών κατά πάσα πιθανότητα οφείλεται λιγότερο στη μείωση της αναγκαιότητας για εργατικά χέρια, λόγω της εφαρμογής της νέας ΚΑΠ, και πολύ περισσότερο στο ότι πολλοί εργάτες γης θέλησαν να αποδεσμευθούν από την απασχόληση στον αγροτικό τομέα και να εργαστούν στο δευτερογενή τομέα και κυρίως στις κατασκευές, που εκείνη την εποχή άκμαζαν, καθώς τόσο οι καλύτερες αμοιβές όσο και η ένταξη στον αστικό τρόπο ζωής ήταν φυσικό να είναι πολύ ελκυστικότερες από τη ζωή στο χωριό και την απασχόληση στο χωράφι.

Στο Διάγραμμα 3β1 απεικονίζονται τα ποσοστά συμμετοχής των ωρών απασχόλησης στον πρω-

Διάγραμμα 3α3-2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής ωρών απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων στο σύνολο της οικονομίας

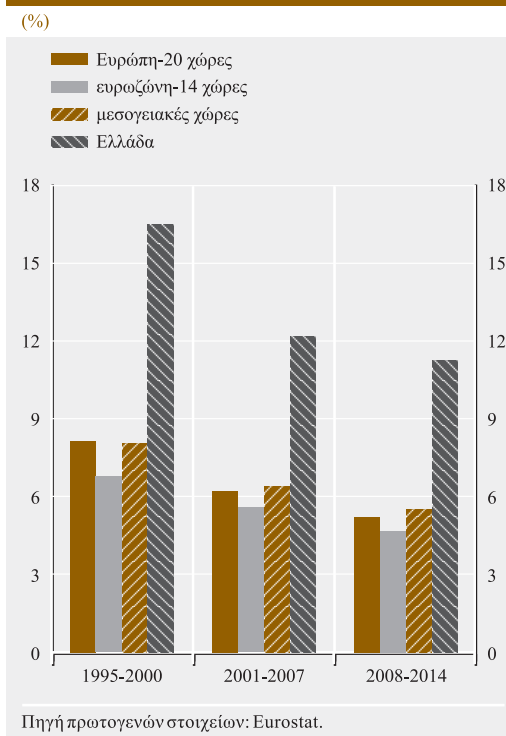

τογενή τομέα ως προς το σύνολο της οικονομίας, ενώ στα Διαγράμματα 3β2 και 3β3 απεικονίζεται η κατανομή μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Διαπιστώνεται εξαιρετικά υψηλό μερίδιο σε επίπεδο συνόλου ωρών απασχόλησης, διπλάσιο του μέσου όρου των χωρών της Ευρώπης και της Μεσογείου και υπερδιπλάσιο του μέσου όρου των χωρών της ευρωζώνης. Ανάλογα υψηλά είναι και τα μερίδια μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων.⁸

Καθίσταται ορατό διά γυμνού οφθαλμού ότι ο πρωτογενής τομέας είναι υπόθεση κυρίως των αυτοαπασχολούμενων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες χώρες και στις ομάδες χωρών που συνεξετάζονται.

Η έντονη διαφοροποίηση για την Ελλάδα προκύπτει από τα στοιχεία που αφορούν το σύνολο της οικονομίας, όπου το μερίδιο των αυτοαπασχολούμενων στο σύνολο των ωρών απασχόλησης για το διάστημα 1995-2000 είναι το

Διάγραμμα 3β1 Ποσοστιαία συμμετοχή πρωτογενούς τομέα στη συνολική απασχόληση σε ώρες απασχόλησης

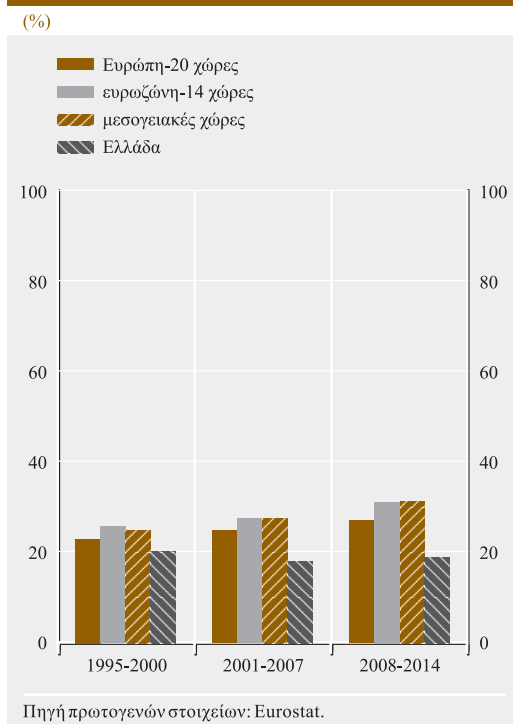

μεγαλύτερο, 43%, όταν τα αντίστοιχα ποσοστά για τις χώρες της Ευρώπης, της ευρωζώνης και της Μεσογείου είναι 21,2%, 23,9% και 25,3% αντίστοιχα. Επισημαίνεται ωστόσο ότι το ποσοστό βαίνει μειούμενο, καθώς για τα χρονικά διαστήματα 2001-2007 και 2008-2014 διαμορφώνεται σε 38,3% και 36,4% για την Ελλάδα. Πτώση, πιο συγκρατημένη, παρατηρείται και στις συνεξεταζόμενες ομάδες χωρών.⁹

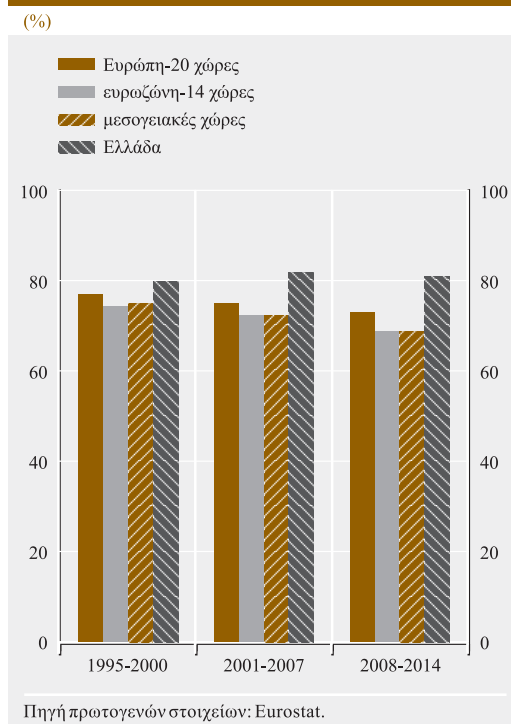
⁸ Βλ. επίσης στο Παράρτημα τους Πίνακες 3β2 και 3β3, όπου απεικονίζονται οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής των απασχολούμενων και τα ακριβή στοιχεία με τις ποσοστιαίες κατανομές μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα και στο σύνολο της οικονομίας.

⁹ Ανάλογα αποτελέσματα προκύπτουν και από την ανάλυση του αριθμού των απασχολούμενων. Τα αντίστοιχα στοιχεία και γραφήματα είναι διαθέσιμα από τη συγγραφέα. Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι παρατηρείται μια κάπως αισθητή απόκλιση μεταξύ ωρών απασχόλησης και απασχολούμενων, 30,7% οι ώρες, 35,2% οι αυτοαπασχολούμενοι, κατά το διάστημα 1995-2000. Η διαφορά παρατηρείται και κατά τα επόμενα δύο χρονικά διαστήματα (26,1% και 25,0%, έναντι 29,7% και 28,2%, αντίστοιχα) και πιθανότατα οφείλεται στο ότι η ιδιότητα του αυτοαπασχολούμενου διατηρείται, ακόμη και όταν δεν υπάρχουν ώρες απασχόλησης καθώς ο (αυτο)απασχολούμενος ως ιδιοκτήτης της αγροτικής επιχείρησης καταγράφεται ως τέτοιος (συνεπώς η ιδιότητα του αυτοαπασχολούμενου διατηρείται), ακόμη και αν δεν υπάρχει κατανάλωση ωρών απασχόλησης.

Διάγραμμα 3β2 Ποσοστιαία συμμετοχή μισθωτών στον πρωτογενή τομέα σε ώρες απασχόλησης

Διάγραμμα 3β3 Ποσοστιαία συμμετοχή αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα σε ώρες απασχόλησης

3.4 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στα Διαγράμματα 4α1 και 4α2 απεικονίζεται ο Δείκτης Παραγωγικότητας της Εργασίας τόσο στον πρωτογενή τομέα όσο και στο σύνολο της οικονομίας, σε επίπεδο ωρών απασχόλησης, ενώ στα Διαγράμματα 4β1 και 4β2 απεικονίζονται οι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής και για τα τρία εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα.

Το χρονικό διάστημα 1995-2000 η Ελλάδα παρουσιάζει θετικό ρυθμό μεταβολής στον πρωτογενή τομέα, 2,0%, που όμως υπολείπεται αισθητά εκείνων που αφορούν τις συνεξεταζόμενες χώρες της ΕΕ, της ευρωζώνης και της Μεσογείου και οι οποίοι είναι 4,0%, 4,4% και 5,2% αντίστοιχα.

Σε επίπεδο συνόλου οικονομίας ο ρυθμός είναι επίσης θετικός και αισθητά υψηλότερος, 2,9%, ενώ είναι κατά πολύ υψηλότερος εκείνου της ΕΕ, 1,9%, της ευρωζώνης, 1,7%, και των χωρών της Μεσογείου, 1,5%.

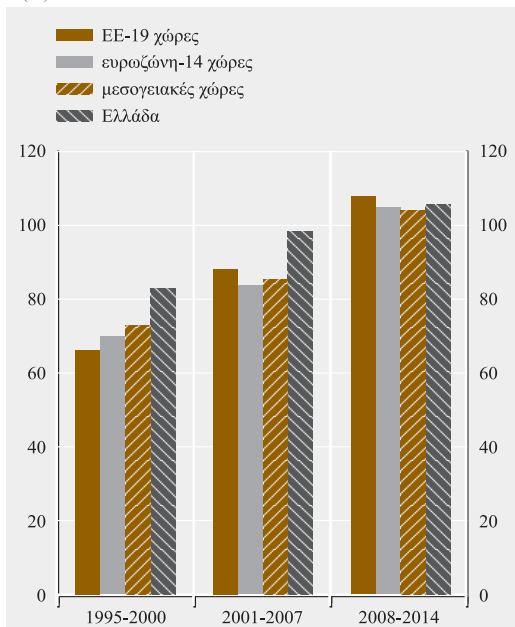
Το επόμενο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα ο ρυθμός αποκτά αρνητικό πρόσημο, -1,1%. Η αρνητική εικόνα, όπως έχει ήδη παρατηρηθεί στην ανάλυση για την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, δεν είναι άσχετη με την εφαρμογή της ΚΑΠ, που αποσυνέδεσε το ύψος της παραγωγής από τις επιδοτήσεις με αποτέλεσμα τη μείωση της παραγόμενης ποσότητας του αγροτικού προϊόντος. Ανάλογη πτώση παρατηρείται και στις υπόλοιπες χώρες της Μεσογείου, με εξαίρεση την Πορτογαλία.

Αντίθετα, σε επίπεδο συνόλου οικονομίας ο θετικός ρυθμός μεταβολής διατηρείται, ωστόσο κινείται σε χαμηλότερο επίπεδο, 2,2%, στο ίδιο ύψος με το μέσο όρο της ευρωζώνης, σε χαμηλότερο από εκείνον της ΕΕ, 2,7%, και σε διπλάσιο ποσοστό εκείνου των χωρών της Μεσογείου, 1,1%.

Η εικόνα αντιστρέφεται πλήρως κατά το διάστημα της κρίσης. Η παραγωγικότητα της εργασίας στον πρωτογενή τομέα αυξάνεται με

**Διάγραμμα 4α1 Παραγωγικότητα εργασίας-
ώρες απασχόλησης-πρωτογενής τομέας**

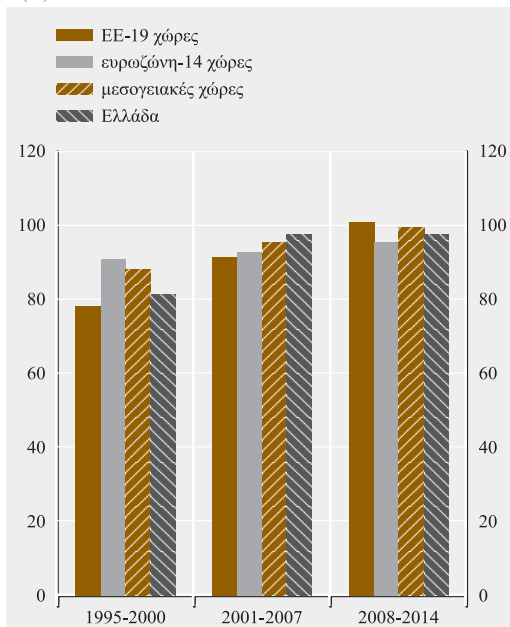
(%)

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

**Διάγραμμα 4α2 Παραγωγικότητα εργασίας-
ώρες απασχόλησης-σύνολο της οικονομίας**

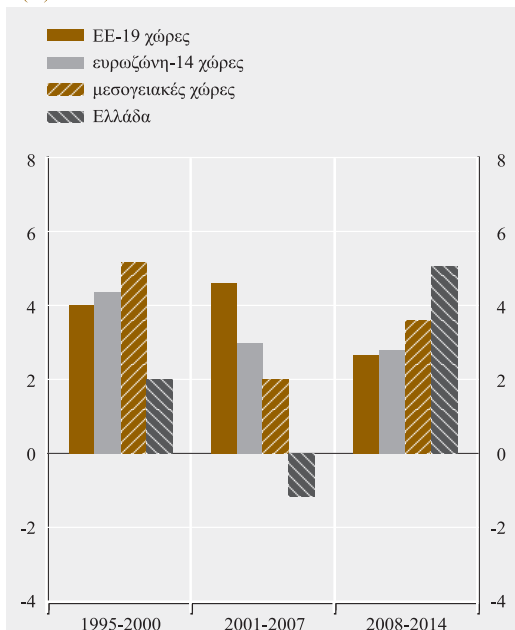
(%)

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

**Διάγραμμα 4β1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί
μεταβολής παραγωγικότητας εργασίας στον
πρωτογενή τομέα (ώρες απασχόλησης)**

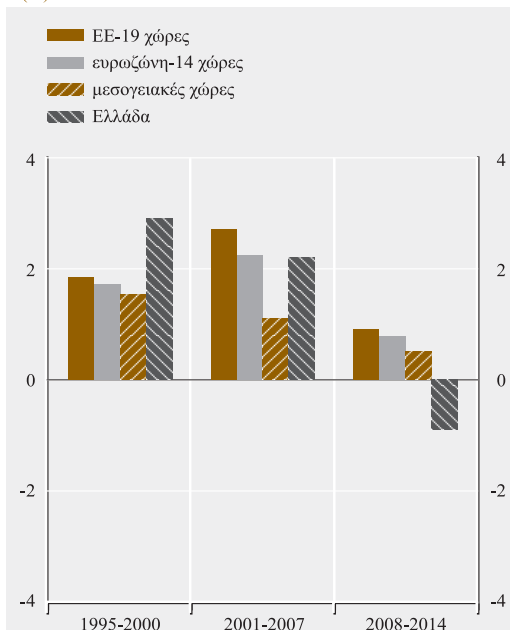
(%)

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

**Διάγραμμα 4β2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί
μεταβολής παραγωγικότητας εργασίας στο
σύνολο της οικονομίας (ώρες απασχόλησης)**

(%)

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

ρυθμό 5,1%, όταν ο μέσος όρος των μεσογειακών χωρών είναι 3,6%, των 16 χωρών της ευρωζώνης 2,8% και των 19 χωρών της ΕΕ 2,7%. Σε επίπεδο συνόλου οικονομίας ο ρυθμός έχει μετατραπεί σε αρνητικό, -0,9%. Πτώση του μεγέθους παρατηρείται και στις συνεξεταζόμενες ομάδες χωρών, όπου ο ρυθμός σε επίπεδο ΕΕ, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών έχει διαμορφωθεί σε 0,9%, 0,8% και 0,5% αντίστοιχα.^{10,11}

3.5 ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Στον Πίνακα 5α του Παραρτήματος και στα Διαγράμματα 5α1 και 5α2 απεικονίζονται οι μέσοι ρυθμοί μεταβολών της γεωργικής και της κτηνοτροφικής παραγωγής και για τα τρία εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα.

Το διάστημα 1995-2000 παρατηρείται θετικός ρυθμός μεταβολής της αξίας της γεωργικής παραγωγής σε βασικές τιμές, 0,9%, ενώ ο αντίστοιχος ρυθμός μεταβολής στην κτηνοτροφική παραγωγή είναι οριακά αρνητικός, -0,3%. Οι αντίστοιχοι ρυθμοί σε επίπεδο Ευρώπης (αναφέρεται η Ευρώπη και όχι η ΕΕ, καθώς στον πίνακα συμπεριλαμβάνονται η Ελβετία και η Νορβηγία, χώρες που δεν ανήκουν στην ΕΕ) είναι 5,6% και 2,9%, σε επίπεδο ευρωζώνης 3,7% και 0,6% και σε επίπεδο μεσογειακών χωρών 4,0% και 0,8% αντίστοιχα.

Το επόμενο διάστημα ο ρυθμός μεταβολής στη γεωργική παραγωγή είναι αισθητά αρνητικός, -2,3%, ενώ στην κτηνοτροφική παραγωγή έχει παραμείνει ο ίδιος όπως το προηγούμενο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα. Αισθητή πτώση παρατηρείται και στις συνεξεταζόμενες χώρες, καθώς σε επίπεδο Ευρώπης οι ρυθμοί μεταβολής είναι μόλις 0,2% για το σύνολο της παραγωγής, ενώ σε επίπεδο ευρωζώνης ο ρυθμός μεταβολής της αξίας της γεωργικής παραγωγής είναι 0,5% και της κτηνοτροφικής μόλις 0,2%. Τέλος, σε επίπεδο μεσογειακών χωρών οι ρυθμοί μεταβολής είναι 0,1% και 0,3% για τη γεωργική και την κτηνοτροφική παραγωγή αντίστοιχα.

Είναι προφανές ότι ο αισθητά αρνητικός ρυθμός για την Ελλάδα, αλλά και η ανάσχεση της

ανοδικής πορείας σε επίπεδο χωρών Ευρώπης, ευρωζώνης και Μεσογείου οφείλεται στην εφαρμογή της νέας ΚΑΠ που άρχισε να εφαρμόζεται το 2003 (στην Ελλάδα ισχύει από 1.1.2006) και συνίσταται στην αποσύνδεση του ύψους των επιδοτήσεων από την παραγόμενη ποσότητα.

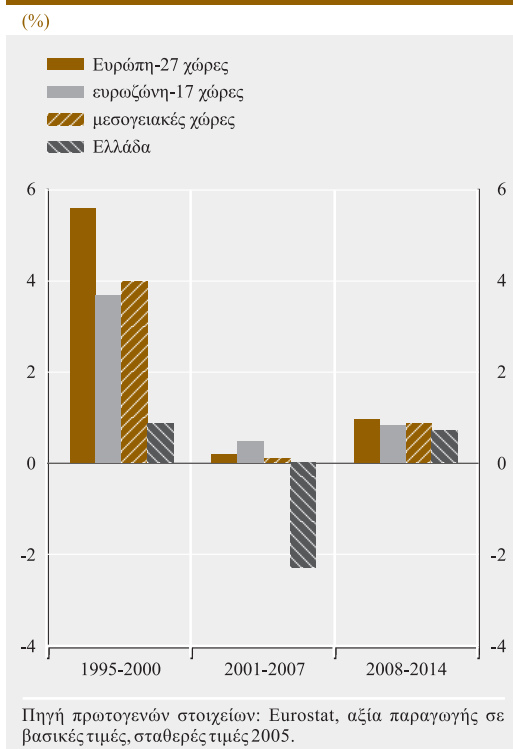
Το διάστημα της κρίσης, όπως συμβαίνει σε όλα τα μέχρι στιγμής εξεταζόμενα οικονομικά μεγέθη, η κατάσταση βελτιώνεται αισθητά. Ο ρυθμός μεταβολής της γεωργικής παραγωγής προσεγγίζει εκείνον του χρονικού διαστήματος 1995-2000, 0,7%, όμως δεν συμβαίνει το ίδιο και με την κτηνοτροφική παραγωγή, όπου ο αρνητικός ρυθμός έχει φθάσει το -1,1%. Σε επίπεδο Ευρώπης παρατηρείται αισθητά βελτιωμένος ρυθμός μεταβολής στη γεωργία, 1,0%, ενώ στην κτηνοτροφία ο ρυθμός παραμένει ουσιαστικά ο ίδιος όπως το προηγούμενο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα. Σε επίπεδο ευρωζώνης ο ρυθμός μεταβολής της γεωργικής παραγωγής εμφανίζεται ελαφρά βελτιωμένος, στο 0,8%, ενώ στην κτηνοτροφία έχει μειωθεί στο -0,2%. Τέλος, σε επίπεδο μεσογειακών χωρών οι ρυθμοί μεταβολής για τη γεωργία και την κτηνοτροφία είναι 0,9% και 0,0% αντίστοιχα.

Στον Πίνακα 5β του Παραρτήματος απεικονίζεται η ποσοστιαία συμμετοχή ανά χώρα στο σύνολο των εξεταζόμενων χωρών της Ευρώπης (27 χώρες). Παρατηρείται ότι η Ελλάδα κατέχει σχετικά σημαντικό μερίδιο σε επίπεδο γεωργικής παραγωγής, 5,0%, κατά το χρονικό διάστημα 1995-2000, που μειώνεται όμως στο 4,5% κατά το επόμενο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα 2001-2007 και στο 4,1% το διάστημα της κρίσης 2008-2014. Επισημαίνεται ότι κατά τις δύο πρώτες εξεταζόμενες υποπεριόδους η Ελλάδα κατατάσσεται στην 6η θέση, ενώ το διάστημα της κρίσης έχει περάσει στην 8η θέση (σε επίπεδο πληθυσμού κατατάσσεται στην 9η θέση).

¹⁰ Τα ακριβή στοιχεία βρίσκονται στο Παράρτημα, στους Πίνακες 4α και 4β.

¹¹ Επισημαίνεται και εδώ, όπως και στην ανάλυση για την απασχόληση, ότι τα αποτελέσματα για την παραγωγικότητα της εργασίας σε επίπεδο ατόμων είναι συναφή με εκείνα που προέκυψαν από την ανάλυση σε επίπεδο ωρών απασχόλησης. Τα πλήρη στοιχεία διατίθενται από τη συγγραφέα.

Διάγραμμα 5α1 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής γεωργικής παραγωγής

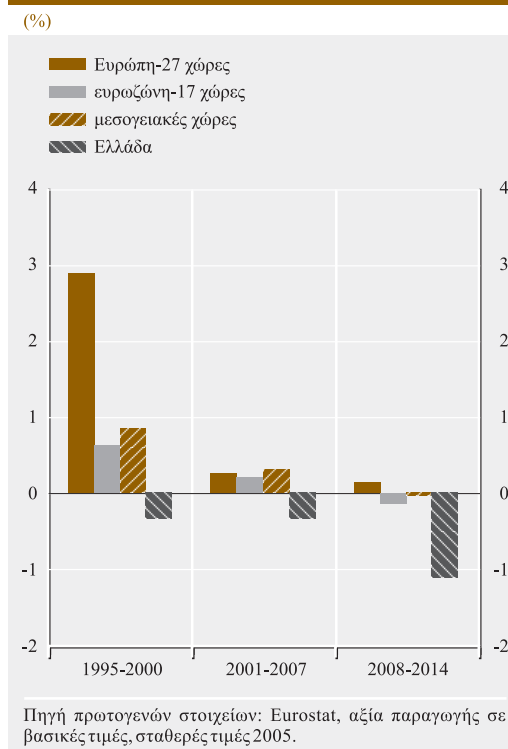

Αντίθετα, σε επίπεδο κτηνοτροφικής παραγωγής το ποσοστό συμμετοχής της Ελλάδος είναι υποδιπλάσιο σε σχέση με εκείνο της γεωργικής παραγωγής, 2,1% και κατά τα δύο πρώτα εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα, ενώ κατά το διάστημα της κρίσης μειώνεται στο 1,9%. Παρατηρείται ότι το διάστημα 1995-2000 η Ελλάδα βρίσκεται στη 12η θέση, ενώ κατά τα διαστήματα 2001-2007 και 2008-2014 έχει περάσει στη 13η θέση.

Στον Πίνακα 5γ του Παραρτήματος απεικονίζεται η ίδια συμμετοχή σε επίπεδο συνόλου ευρωζώνης. Παρατηρείται ότι η Ελλάδα και κατά τα τρία εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα κατέχει την 5η θέση σε επίπεδο γεωργικής παραγωγής, ενώ σε επίπεδο κτηνοτροφικής παραγωγής κατέχει την 9η, 7η και 8η θέση αντίστοιχα (σε επίπεδο πληθυσμού βρίσκεται στην 6η θέση).

Τέλος, στον Πίνακα 5δ του Παραρτήματος απεικονίζεται η συμμετοχή σε επίπεδο μεσο-

Διάγραμμα 5α2 Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής κτηνοτροφικής παραγωγής

γειακών χωρών. Η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά στην 4η και προτελευταία θέση σε επίπεδο γεωργικής και σε επίπεδο κτηνοτροφικής παραγωγής, εύρημα αναμενόμενο, καθώς είναι σαφώς μικρότερη από τις Ισπανία, Γαλλία και Ιταλία (την ίδια ακριβώς θέση κατέχει και σε επίπεδο πληθυσμού).

3.6 ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ

Στον Πίνακα Α απεικονίζονται οι μέσοι ρυθμοί μεταβολής των επιδοτήσεων. Σε ό,τι αφορά τη γεωργική παραγωγή, το διάστημα 1995-2000 παρατηρείται θετικός ρυθμός 2,4% για την Ελλάδα, αισθητά ωστόσο χαμηλότερος εκείνων για τις χώρες της Ευρώπης, της ευρωζώνης και της Μεσογείου που έφθασαν σε 6,8%, 6,9% και 7,0% αντίστοιχα. Αντίθετα, όσον αφορά την κτηνοτροφική παραγωγή ο ρυθμός μεταβολής εμφανίζεται μηδενικός, ενώ σε επίπεδο χωρών Ευρώπης, ευρωζώνης και Μεσογείου είναι -3,4%, -3,8% και 0,4%.

Πίνακας Α

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	(%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής επιδοτήσεων					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	2,4	-6,4	4,8	0,0	-0,1	-11,1
Ευρώπη-19 χώρες	6,8	0,1	-2,4	-3,4	6,9	-3,8
Ευρωζώνη-12 χώρες	6,9	0,3	-2,4	-3,8	8,4	-4,4
Μεσογειακές χώρες	7,0	-0,1	-2,5	0,4	9,5	-5,2

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2005.

Το επόμενο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, 2001-2007, ο ρυθμός μεταβολής των επιδοτήσεων στη γεωργική παραγωγή έχει μετατραπεί σε αρνητικό, -6,4%, όταν σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και Μεσογείου έχει μείνει ουσιαστικά αμετάβλητος. Αντίθετα, όσον αφορά την κτηνοτροφική παραγωγή εμφανίζεται οριακά αρνητικός, -0,1%, ενώ σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και Μεσογείου ο ρυθμός εμφανίζεται αισθητά θετικός, 6,9%, 8,4% και 9,5%.

Επισημαίνεται και εδώ, όπως και στην ανάλυση για το επίπεδο παραγωγής, ότι ο πολύ υψηλός αρνητικός ρυθμός μεταβολής των επιδοτήσεων οφείλεται στην αλλαγή της ΚΑΠ που από επιδότηση της παραγόμενης ποσότητας μετατράπηκε σε επιδότηση του παραγωγού.

Τέλος, το διάστημα 2008-2014 ο ρυθμός μεταβολής όσον αφορά τη γεωργική παραγωγή όχι απλώς επανακάτ το θετικό του πρόσημο, αλλά είναι και διπλάσιος εκείνου για το διάστημα 1995-2000, καθώς φθάνει το 4,8%, όταν σε επίπεδο χωρών Ευρώπης και ευρωζώνης παρουσιάζει καθοδική πορεία που φθάνει το -2,4% και σε επίπεδο χωρών Μεσογείου παρουσιάζει επίσης καθοδική πορεία που φθάνει το -2,5%.¹² Αντίθετα, σε επίπεδο κτηνοτροφικής παραγωγής παρατηρείται εξαιρετικά αρνητικός ρυθμός μεταβολής, -11,1%, ενώ έντονα πτωτική πορεία παρατηρείται και σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών, -3,8%, -4,4% και -5,2% αντίστοιχα.

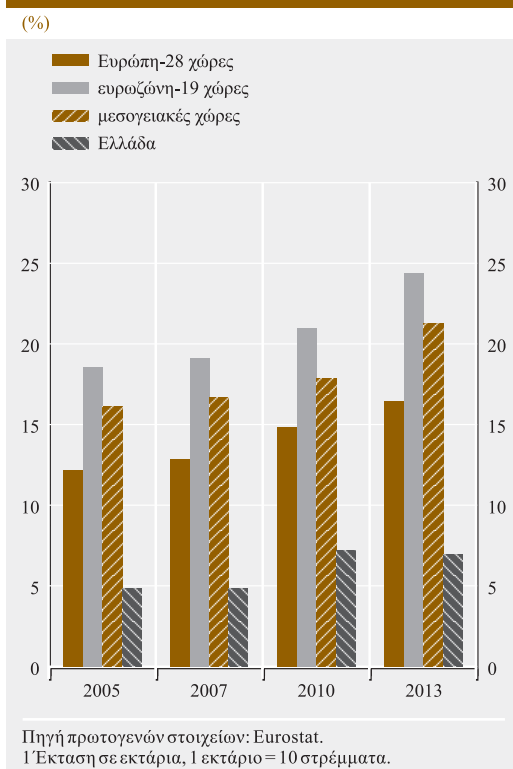
3.7 ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ

Στο Διάγραμμα 6 απεικονίζεται η μέση έκταση ανά εκμετάλλευση. Παρατηρείται ότι το έτος 2005 η μέση έκταση ανά εκμετάλλευση στην Ελλάδα είναι μόλις 4,8 εκτάρια, όταν σε επίπεδο μέσου όρου 28 χωρών της Ευρώπης είναι 12,2, συνόλου χωρών ευρωζώνης 18,5 και σε επίπεδο μεσογειακών χωρών 16,2 εκτάρια. Το επόμενο εξεταζόμενο έτος, 2007, η μέση έκταση παραμένει ουσιαστικά αμετάβλητη στην Ελλάδα, ενώ σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών εμφανίζεται αυξημένη, κατά 6,1%, 3,8% και 3,1% αντίστοιχα. Το έτος 2010 παρατηρείται αλματώδης αύξηση της μέσης έκτασης στην Ελλάδα, από 4,8 σε 7,2 εκτάρια ή κατά 51,3%, ενώ πολύ χαμηλότερη αλλά αισθητή αύξηση παρατηρείται και σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών, 15,4%, 9,2% και 6,9%. Το έτος 2013 (τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν σχετικά στοιχεία) η μέση έκταση στην Ελλάδα εμφανίζεται μειωμένη, από 7,2 σε 6,9 εκτάρια ή κατά 4,4%, ενώ αντίθετα σε επίπεδο Ευρώπης, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών παρατηρείται αισθητή αύξηση κατά 10,7%, 16,1% και 18,7% αντίστοιχα.¹³

¹² Πλήρη στοιχεία είναι διαθέσιμα στο Παράρτημα, στους Πίνακες 6α-6ε.

¹³ Πλήρη στοιχεία παρατίθενται στο Παράρτημα, στους Πίνακες 7α-7δ, όπου απεικονίζεται και η ποσοστιαία συμμετοχή αριθμού εκμεταλλεύσεων και συνολικής έκτασης ανά χώρα στο σύνολο της Ευρώπης. Παρατηρείται και εδώ ο ιδιαίτερα υψηλός αριθμός εκμεταλλεύσεων της Ελλάδος σε σχέση κυρίως με τις χώρες της ευρωζώνης.

Διάγραμμα 6 Μέση έκταση αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε για αγροτική παραγωγή¹ (2005-2007-2010-2013)

επίπεδο τροφίμων, ποτών και καπνού. Παρατηρείται αισθητά υψηλός ρυθμός μεταβολής των εισαγωγών κατά το διάστημα 2001-2007, τόσο στην Ελλάδα, 5,1%, όσο και στους μέσους όρους ΕΕ, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών, 6,9%, 5,7% και 3,6% αντίστοιχα, όσον αφορά τις εισαγωγές τροφίμων, ποτών και καπνού, αλλά και σε επίπεδο συνόλου οικονομίας, όπου οι εισαγωγές στην Ελλάδα αυξάνονται με ρυθμό 4,7%, ενώ σε επίπεδο ΕΕ, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών αυξάνονται με ρυθμό 7,9%, 6,4% και 4,1% αντίστοιχα.

Η εικόνα αντιστρέφεται πλήρως το διάστημα 2008-2014. Οι εισαγωγές στην Ελλάδα μειώνονται με ρυθμό -5,8%, σε επίπεδο συνόλου οικονομίας, ενώ στα είδη διατροφής και τον καπνό η μείωση είναι χαμηλότερη, -3,3%. Μείωση παρατηρείται και σε επίπεδο ΕΕ, ευρωζώνης και μεσογειακών χωρών, αλλά με αισθητά χαμηλότερους ρυθμούς, -0,5%, -1,0% και -2,9% αντίστοιχα, σε επίπεδο συνόλου οικονομίας, ενώ στα διατροφικά είδη και τον καπνό παρατηρείται αύξηση σε επίπεδο ΕΕ και ευρωζώνης, 2,1% και 1,8% αντίστοιχα, και οριακή μείωση, -0,1%, σε επίπεδο μεσογειακών χωρών.

3.8 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ

Στους Πίνακες Β και Γ απεικονίζονται οι ρυθμοί μεταβολής των δεικτών εισαγωγών και εξαγωγών, σε επίπεδο συνόλου οικονομίας και σε

Σε ό,τι αφορά τις εξαγωγές της Ελλάδος, παρατηρείται πολύ υψηλή αύξηση μεταξύ των ετών 2000 και 2001 στην κατηγορία των διατροφικών ειδών και καπνού, 13,8% (6,1%, 5,8% και 4,5% αντίστοιχα σε ΕΕ, ευρωζώνη

Πίνακας Β

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός		
	(%) Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	0,1	5,1	-5,8	3,4	4,7	-3,3
ΕΕ-27 χώρες	2,5	6,9	-0,5	5,8	7,9	2,1
Ευρωζώνη-19 χώρες	1,8	5,7	-1,0	4,5	6,4	1,8
Μεσογειακές χώρες	0,0	3,6	-2,9	4,0	4,1	-0,1

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας Γ

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός		
	(% Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	1,2	4,6	3,5	13,8	1,5	0,8
ΕΕ-27 χώρες	2,9	6,5	1,7	6,1	8,0	6,8
Ευρωζώνη-19 χώρες	2,9	5,6	1,2	5,8	7,2	6,3
Μεσογειακές χώρες	1,3	2,9	1,4	4,5	3,6	2,5

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

και μεσογειακές χώρες), η οποία όμως εξα-
νεμίζεται κατά το χρονικό διάστημα 2001-
2007, καθώς συρρικνώνεται στο 1,5%. Το ίδιο
διάστημα ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών
στα ίδια είδη σε επίπεδο ΕΕ, ευρωζώνης και
μεσογειακών χωρών είναι 8,0%, 7,2% και
3,6% αντίστοιχα.

Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσό-
τερο για την Ελλάδα το διάστημα 2008-2014,
καθώς ο ρυθμός ανόδου των εξαγωγών επι-
βραδύνεται και υποχωρεί στο 0,8%, όταν για
την ΕΕ, την ευρωζώνη και τις μεσογειακές
χώρες οι ρυθμοί είναι 6,8%, 6,3% και 2,5%
αντίστοιχα.

Η εικόνα είναι αισθητά καλύτερη για την
Ελλάδα σε επίπεδο συνόλου οικονομίας,
καθώς το διάστημα 2001-2007 οι εξαγωγές
αυξήθηκαν με ρυθμό 4,5%, χαμηλότερο εκεί-
νων της ΕΕ και της ευρωζώνης, 6,5% και 5,6%
αντίστοιχα, αλλά αισθητά υψηλότερο εκείνου
των μεσογειακών χωρών, 2,9%.

Η καλύτερη εικόνα διατηρείται και κατά το
διάστημα της κρίσης, 2008-2014, καθώς ο ρυθ-
μός συγκρατείται στο 3,5%, όταν για την ΕΕ,
την ευρωζώνη και τις μεσογειακές χώρες οι
αντίστοιχοι ρυθμοί ανόδου των εξαγωγών
είναι 1,7%, 1,2% και 1,4%.

Ο λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές εμφανί-
ζεται αισθητά βελτιωμένος για την Ελλάδα το

διάστημα 2008-2014, κυρίως σε επίπεδο συνό-
λου οικονομίας, όπου αυξήθηκε κατά 9,9%,
αλλά και σε επίπεδο διατροφικών ειδών και
καπνού, όπου η θετική μεταβολή έφθασε το
4,2%. Είναι φανερό ότι η βελτίωση και στα
δύο επίπεδα οφείλεται κυρίως στον περιορι-
σμό των εισαγωγών.¹⁴

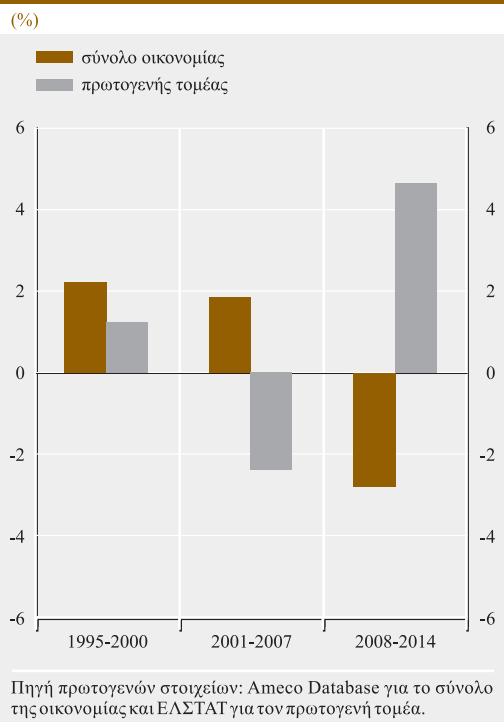
3.9 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΥΝΟΛΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ – ΕΛΛΑΔΑ

Στο Διάγραμμα 7 απεικονίζεται ο μέσος ετή-
σιος ρυθμός μεταβολής της παραγωγικότητας
του συνόλου των συντελεστών παραγωγής σε
επίπεδο οικονομίας και πρωτογενούς τομέα.
Παρατηρείται αισθητά αρνητικός μέσος ετή-
σιος ρυθμός μεταβολής στον πρωτογενή τομέα
κατά το διάστημα 2001-2007 που οφείλεται σε
μια εξαιρετικά υψηλή αρνητική μεταβολή
κατά τα έτη 2006 και 2007, κατά τα οποία η
μείωση του μεγέθους έφθασε το -14,7% το
2006 και το -12,6% το 2007.

Η κατάσταση αντιστρέφεται το επόμενο εξε-
ταζόμενο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο
ρυθμός μεταβολής της συνολικής παραγωγι-
κότητας του πρωτογενούς τομέα όχι απλώς
καθίσταται θετικός, αλλά φθάνει το 4,6%. Η
υψηλή θετική μεταβολή εντοπίζεται κυρίως

¹⁴ Πλήρη στοιχεία καθώς και στοιχεία σε επίπεδο αξίας εισαγωγών
και εξαγωγών βρίσκονται στο Παράρτημα, στους Πίνακες 8α1-
8β3, 9α1-9β3 και 10.

Διάγραμμα 7 Παραγωγικότητα συντελεστών παραγωγής-Ελλάδα
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής

στα έτη 2010, 2012 και 2014, με ποσοστά 5,8%, 12,6% και 13,5% αντίστοιχα.

Η εικόνα είναι διαφορετική σε επίπεδο συνόλου οικονομίας, καθώς ο δείκτης της συνολικής παραγωγικότητας εμφανίζεται θετικός κατά τα δύο πρώτα εξεταζόμενα διαστήματα, 2,2% και 1,8% αντίστοιχα, ενώ κατά το διάστημα 2008-2014 ο ρυθμός μεταβολής αποκτά αρνητικό πρόσημο και ανέρχεται σε -2,8%.

4 ΣΥΝΟΨΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Το πρώτο βασικό χαρακτηριστικό του πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα είναι το υψηλό ποσοστό απασχόλησης, σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων στην ελληνική οικονομία, ποσοστό αισθητά υψηλότερο εκείνου της ΕΕ, της ευρωζώνης και των μεσογειακών χωρών που συνεξετάζονται. Συνέπεια είναι ο χαμηλός και συχνά αρνητικός ετήσιος ρυθμός μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας

κατά το διάστημα 1995-2007. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης η παραγωγικότητα της εργασίας στον πρωτογενή τομέα σημείωσε αξιόλογη άνοδο.

Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο είναι η μεγάλη άνοδος της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας κατά το διάστημα της κρίσης, 2008-2014. Ο ρυθμός είναι αισθητά υψηλός, σε πλήρη αντίθεση με το μέσο όρο 26 χωρών της Ευρώπης, 17 χωρών της ευρωζώνης και των μεσογειακών χωρών, όπου οι ρυθμοί είναι αρνητικοί. Αξίζει να επισημανθεί ότι κατά το ίδιο χρονικό διάστημα η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σε επίπεδο συνόλου οικονομίας μειώθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό -4,5%, σε αντίθεση με τις συνεξεταζόμενες χώρες της Ευρώπης και της ευρωζώνης, όπου οι ρυθμοί μείωσης του προϊόντος ήταν ουσιαστικά ίδιοι με εκείνους του πρωτογενούς τομέα. Σε επίπεδο μεσογειακών χωρών παρουσιάζεται επίσης μεγαλύτερη αντοχή του πρωτογενούς τομέα σε σχέση με το σύνολο της οικονομίας.

Τρίτο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ο υψηλός, συγκρινόμενος με εκείνον των συνεξεταζόμενων χωρών, μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου κατά τα δύο πρώτα εξεταζόμενα χρονικά διαστήματα, 1995-2000 και 2001-2007. Ο ρυθμός παρουσιάζεται υπερδιπλάσιος εκείνου της Ευρώπης, της ευρωζώνης και των μεσογειακών χωρών. Ωστόσο, κατά το διάστημα 2008-2014 ο ρυθμός όχι απλώς αποκτά αρνητικό πρόσημο, αλλά και υπερβαίνει κατά πολύ τους αρνητικούς μέσους ρυθμούς που παρατηρούνται σε Ευρώπη, ευρωζώνη και κυρίως στις μεσογειακές χώρες. Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί ότι η πτώση είναι χαμηλότερη εκείνης που αφορά το σύνολο της οικονομίας.

Τέταρτο, εξαιρετικά ενδιαφέρον, σημείο είναι η πολύ μικρή μέση έκταση εκμεταλλεύσεων που χρησιμοποιούνται για την αγροτική παραγωγή, κατάσταση που εξηγεί το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό απασχόλησης (κυρίως αυτοαπασχόλησης) στον πρωτογενή τομέα.

Πέμπτο, επίσης ενδιαφέρον, σημείο είναι ότι ο λόγος αξίας εξαγωγών προς αξία εισαγωγών εμφανίζεται να είναι θετικός στο επίπεδο των διατροφικών ειδών και του καπνού, σε αντίθεση με το σύνολο της οικονομίας, όπου εμφανίζει αρνητικό πρόσημο.

Τέλος, πρέπει να γίνει η παρατήρηση ότι η ΚΑΠ που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από 1.1.2006 και που συνίστατο στην αποδέσμευση των επιδοτήσεων από το ύψος της παραγωγής επηρέασε αρνητικά το ύψος του παραγόμενου προϊόντος.

Εν κατακλείδι, παρά τις προαναφερθείσες αδυναμίες του, ο πρωτογενής τομέας εμφά-

νισε αξιόλογη ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η νέα ΚΑΠ, που θα ισχύσει μέχρι το 2020, ευνοεί, παράλληλα με τους κατόχους μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων, και τους νέους γεωργούς αλλά και τους μικροκαλλιεργητές που στρέφονται προς σύγχρονες υψηλής ποιότητας και εξειδίκευσης καλλιέργειες ή προς τη λεγόμενη “πράσινη” γεωργία. Αν οι νέοι άνθρωποι και το κεφάλαιο του αγροτικού τομέα καταφέρουν να αποτελέσουν την “κρίσιμη μάζα” που απαιτείται για μια πραγματικά ποιοτική αλλά και εκσυγχρονισμένη αγροτική παραγωγή, ίσως ο κλάδος να αποτελέσει την ατμομηχανή για μια καλύτερη πορεία της ελληνικής οικονομίας τα επόμενα χρόνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- European Commission (2011), “Communication on the future of the CAP, the CAP towards 2020: meeting the food, national resources and territorial challenges of the future”, Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
- European Commission (2012), *The common agricultural policy*, Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
- European Commission (2013), “Overview of CAP Reform 2014-2020”, Agricultural Policy Perspective Brief No 5, December.
- European Commission (2015α), “Synthesis of Ex Ante Evaluations of Rural Development Programmes 2014-2020”, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, November.
- European Commission (2015β), “Management Plan for 2015”, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, October.
- Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C326/47-C326/390/26.10.2012.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), “Κοινή Γεωργική Πολιτική-Μια εταιρική σχέση μεταξύ Ευρώπης και γεωργών”, Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, Λουξεμβούργο.
- ΟΠΕΚΕΠΕ (2015), “Υπολογισμός δικαιωμάτων βασικής ενίσχυσης”, Δ/ση Άμεσων Ενισχύσεων και Αγοράς, Τμήμα Διαχείρισης Δικαιωμάτων, Μάρτιος.
- ΠΑΣΕΓΕΣ (2011), *Η κατάσταση του αγροτικού τομέα. Εξελίξεις – Προβλέψεις – Προτεραιότητες*, Σεπτέμβριος.
- ΠΑΣΕΓΕΣ (2014), *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική μετά το 2014*, European Commission-PASEGES, Φεβρουάριος.
- Συνθήκη της Λισσαβώνας, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αριθμός 2007/C306/01.
- Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2014), “Κοινή Αγροτική Πολιτική 2015-2020, εστιάζοντας στην ανάπτυξη”, Ιούλιος.

Ιστοσελίδες

- http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/cereals/index_el.htm
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-03-1286_el.htm
- http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l60002_en.htm
- <http://www.cap2020.ieep.eu/> <https://www.gov.uk/government/policies/common-agricultural-policy-reform> <http://www.archive.gr/news.php?readmore=30>
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-631_el.htm
- http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/wine/072007_el.pdf
- <http://www.certh.gr/dat/74DF0E70/file.pdf>

Πηγές δεδομένων

- ΕΛΣΤΑΤ, Στατιστικά Θέματα: Ετήσιοι Εθνικοί Λογαριασμοί (στοιχεία έτους αναφοράς 2010)
- Eurostat, Database, Tables by themes: Economy and Finance, National Accounts (chain-linked 2010)
- Ameco Database

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Ια

	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία πρωτογενούς τομέα			Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία		
	(%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	2,6	3,2	-2,0	2,7	2,3	0,6
Τσεχία	-1,5	-2,6	1,8	1,6	4,9	0,1
Δανία	2,7	0,3	3,2	3,1	1,4	-0,2
Γερμανία	1,2	2,3	-4,1	2,1	1,6	0,6
Εσθονία	9,3	2,1	5,9	6,2	7,5	0,5
Ιρλανδία	-0,5	-2,5	4,0	9,1	5,1	1,1
Ελλάδα	0,1	-4,2	4,2	3,4	3,9	-4,5
Ισπανία	7,3	0,3	0,4	3,9	3,4	-1,1
Γαλλία	2,7	0,3	0,6	2,9	1,8	0,4
Κροατία	1,6	1,6	-5,8	3,4	4,8	-2,6
Ιταλία	2,1	-0,4	-0,4	1,9	1,1	-1,3
Κύπρος	-0,2	-3,4	0,0	3,8	4,0	-2,0
Λεττονία	0,3	3,3	2,7	5,3	9,2	-0,6
Λιθουανία	-0,7	1,6	2,1	4,7	8,3	0,3
Ουγγαρία	-0,3	-1,7	-3,1	3,2	3,6	0,0
Ολλανδία	0,9	1,9	0,9	4,3	2,0	0,0
Αυστρία	1,2	1,5	-0,9	3,0	2,5	0,4
Πορτογαλία	-1,3	0,1	0,0	3,7	1,1	-1,2
Ρουμανία	-6,2	-4,9	2,5	-1,0	6,3	0,0
Σλοβενία	0,9	1,1	-0,8	4,1	4,7	-0,9
Σλοβακία	-4,0	5,3	5,8	1,0	6,6	1,2
Φινλανδία	-0,1	1,2	2,9	5,2	3,1	-1,3
Σουηδία	0,1	4,0	-0,9	3,8	3,3	1,1
Ηνωμένο Βασίλειο	3,7	0,5	1,5	3,6	2,7	0,9
Νορβηγία	-0,5	5,1	3,7	3,5	2,1	0,8
Ελβετία	3,3	-0,2	0,5	2,6	2,3	1,3
Ευρώπη-26 χώρες	3,9	0,4	-0,2	6,8	2,3	-0,2
Ευρωζώνη-17 χώρες	2,7	0,4	-0,4	2,9	2,0	-0,5
Μεσογειακές χώρες	3,2	-0,2	-0,1	2,8	2,0	-1,2

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 1β

	Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας πρωτογενούς τομέα στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία		
	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,9	0,9	0,8
Τσεχία	2,6	2,2	1,8
Δανία	1,5	1,4	1,2
Γερμανία	0,9	0,8	0,8
Εσθονία	3,6	2,8	3,2
Ιρλανδία	2,4	1,4	1,1
Ελλάδα	4,9	3,6	3,5
Ισπανία	3,3	2,8	2,6
Γαλλία	2,0	1,8	1,7
Κροατία	6,0	5,2	4,6
Ιταλία	2,2	2,0	2,0
Κύπρος	4,2	3,1	2,4
Λεττονία	5,2	4,2	4,1
Λιθουανία	6,1	3,7	3,4
Ουγγαρία	4,5	4,0	4,0
Ολλανδία	2,1	1,8	1,9
Αυστρία	1,7	1,5	1,5
Πορτογαλία	2,8	2,3	2,3
Ρουμανία	9,6	7,8	6,2
Σλοβενία	3,0	2,3	2,0
Σλοβακία	3,2	3,4	3,5
Φινλανδία	3,1	2,5	2,8
Σουηδία	1,8	1,7	1,6
Ηνωμένο Βασίλειο	0,9	0,8	0,8
Νορβηγία	1,5	1,4	1,8
Ελβετία	0,9	0,8	0,7
Ευρώπη-26 χώρες	1,8	1,6	1,6
Ευρωζώνη-17 χώρες	1,9	1,7	1,7
Μεσογειακές χώρες	2,4	2,1	2,1

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 1γ

	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία πρωτογενούς τομέα			Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία		
	Ευρώπη 26 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,3	1,4	1,4	2,7	2,7	2,8
Τσεχία	1,5	1,5	1,3	1,0	1,1	1,2
Δανία	1,5	1,6	1,4	1,9	1,8	1,8
Γερμανία	9,7	9,7	9,7	20,6	19,7	19,9
Εσθονία	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Ιρλανδία	1,2	1,1	0,9	0,9	1,2	1,3
Ελλάδα	4,4	4,0	3,6	1,6	1,8	1,6
Ισπανία	13,4	14,0	13,7	7,5	8,2	8,2
Γαλλία	16,6	16,5	17,0	15,3	15,3	15,3
Κροατία	1,0	1,0	1,0	0,3	0,3	0,3
Ιταλία	16,5	15,8	15,2	13,8	13,1	12,0
Κύπρος	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1
Λεττονία	0,3	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1
Λιθουανία	0,5	0,5	0,5	0,2	0,2	0,2
Ονγγαρία	1,6	1,8	1,8	0,7	0,7	0,7
Ολλανδία	5,3	5,4	5,7	4,6	4,7	4,8
Αυστρία	2,0	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2
Πορτογαλία	2,1	2,0	1,9	1,4	1,4	1,3
Ρουμανία	4,2	4,0	3,9	0,8	0,8	1,0
Σλοβενία	0,4	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3
Σλοβακία	0,7	0,9	1,2	0,4	0,4	0,5
Φινλανδία	2,2	2,1	2,4	1,3	1,4	1,4
Σουηδία	2,5	2,8	2,9	2,5	2,6	2,8
Ηνωμένο Βασίλειο	6,8	6,9	6,8	13,8	13,9	14,0
Νορβηγία	2,0	2,1	2,8	2,4	2,4	2,5
Ελβετία	1,8	1,7	1,7	3,5	3,4	3,6
Ευρώπη-26 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 1δ

	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία πρωτογενούς τομέα			Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία		
	Ευρωζώνη 17 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,7	1,9	1,9	3,7	3,7	3,8
Γερμανία	12,6	12,7	12,6	28,2	27,0	27,6
Εσθονία	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2
Ιρλανδία	1,6	1,4	1,2	1,3	1,7	1,8
Ελλάδα	5,7	5,2	4,6	2,2	2,5	2,2
Ισπανία	17,4	18,4	17,9	10,2	11,2	11,4
Γαλλία	21,5	21,6	22,2	21,0	21,0	21,2
Ιταλία	21,3	20,6	19,9	18,9	18,0	16,6
Κύπρος	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Λεττονία	0,4	0,5	0,5	0,1	0,2	0,2
Ολλανδία	0,7	0,6	0,6	0,2	0,3	0,3
Αυστρία	6,9	7,0	7,5	6,3	6,5	6,6
Πολωνία	2,7	2,7	2,8	3,0	3,0	3,1
Πορτογαλία	2,7	2,6	2,4	1,9	1,9	1,8
Σλοβενία	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4
Σλοβακία	0,9	1,2	1,5	0,5	0,6	0,7
Φινλανδία	2,8	2,8	3,2	1,8	1,9	1,9
Ευρωζώνη-17 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 1ε

	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία πρωτογενούς τομέα			Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία		
	Μεσογειακές χώρες - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	8,3	7,6	6,9	4,1	4,5	4,1
Ισπανία	25,4	26,9	26,6	18,8	20,5	21,4
Γαλλία	31,3	31,7	33,1	38,7	38,5	39,9
Ιταλία	31,1	30,1	29,7	34,9	33,0	31,3
Πορτογαλία	4,0	3,7	3,6	3,5	3,4	3,4
Μεσογειακές χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 2α

	Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα			Σύνολο ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου		
	(% Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	-0,5	9,0	4,6	3,6	3,1	0,3
Βουλγαρία	-12,3	-6,4	1,8	17,6	14,4	-6,1
Τσεχία	-7,4	3,3	6,1	1,7	5,5	-2,0
Δανία	3,7	4,4	-10,7	6,0	3,9	-1,8
Γερμανία	-0,1	3,6	-3,1	2,3	0,8	0,6
Εσθονία	11,9	8,9	-1,1	7,9	15,8	-2,0
Ιρλανδία	1,0	1,2	-11,6	11,8	7,9	-2,6
Ελλάδα	10,6	5,7	-12,5	8,9	6,3	-15,2
Ισπανία	7,1	1,8	-3,0	7,1	6,0	-9,2
Γαλλία	2,7	0,1	-1,2	4,4	2,7	-1,2
Ιταλία	5,0	1,7	-6,1	3,7	2,1	-5,4
Κύπρος	3,7	-14,2	-11,3	-0,6	8,9	-13,8
Λεττονία	23,3	42,3	-3,9	20,8	15,1	-5,4
Λιθουανία	18,9	3,0	15,1	10,1	15,7	-2,9
Ουγγαρία	5,2	-3,7	2,8	7,7	4,2	-1,1
Ολλανδία	5,3	2,1	-0,5	5,3	1,7	-2,5
Αυστρία	0,9	0,0	-1,2	3,1	1,3	-0,4
Πολωνία	7,0	6,0	4,8	11,1	6,9	2,6
Πορτογαλία	6,3	-0,7	-3,3	9,0	-1,4	-8,7
Ρουμανία	-2,6	18,1	32,7	1,4	18,5	-9,6
Σλοβενία	-3,2	2,5	-4,8	8,7	6,1	-7,8
Σλοβακία	-17,4	3,9	-9,4	-5,8	5,8	-1,5
Φινλανδία	7,3	1,4	-2,2	8,4	3,1	-3,2
Σουηδία	5,3	3,8	-3,8	5,6	4,7	0,8
Νορβηγία	-1,0	-3,1	-4,0	5,3	7,0	1,4
Ευρώπη-25 χώρες	4,9	2,1	-4,0	7,8	3,2	-5,6
Ευρωζώνη-17 χώρες	4,1	1,9	-5,0	4,8	2,7	-4,6
Μεσογειακές χώρες	5,2	1,3	-7,1	5,8	3,3	-8,7

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 2β

	Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου στις συνολικές ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου			Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν		
	Ποσοστιαία (%) συμμετοχή πρωτογενούς τομέα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,8	0,7	1,3	0,2	0,2	0,3
Βουλγαρία	5,7	4,4	5,2	0,8	0,9	1,2
Τσεχία	2,8	2,2	2,8	0,8	0,6	0,7
Δανία	3,9	3,7	2,8	0,7	0,7	0,5
Γερμανία	1,6	1,6	1,7	0,3	0,3	0,3
Εσθονία	4,7	4,9	5,6	0,9	1,3	1,4
Ιρλανδία	5,5	1,8	2,3	1,2	0,4	0,5
Ελλάδα	3,4	3,5	4,6	0,7	0,8	0,7
Ισπανία	2,0	1,4	1,8	0,5	0,4	0,4
Γαλλία	3,4	2,7	2,6	0,7	0,6	0,6
Ιταλία	3,7	3,8	3,5	0,7	0,8	0,7
Κύπρος	3,2	2,1	0,7	0,7	0,5	0,1
Λεττονία	2,1	4,9	7,4	0,3	1,3	1,7
Λιθουανία	7,6	7,5	7,8	1,2	1,5	1,5
Ουγγαρία	4,8	4,1	4,3	1,0	0,9	0,9
Ολλανδία	3,2	3,1	3,7	0,7	0,7	0,8
Αυστρία	3,8	3,1	3,4	1,0	0,8	0,8
Πολωνία	5,8	5,8	5,5	1,1	1,0	1,1
Πορτογαλία	2,5	2,6	2,8	0,6	0,6	0,5
Ρουμανία	0,2	0,6	0,4	0,0	0,1	0,1
Σλοβενία	3,8	2,9	3,0	0,9	0,7	0,7
Σλοβακία	2,8	2,8	2,7	0,8	0,7	0,6
Φινλανδία	4,3	4,1	3,8	1,0	0,9	0,8
Σουηδία	2,2	2,2	2,1	0,5	0,5	0,5
Νορβηγία	3,1	2,2	1,8	0,6	0,4	0,4
Ευρώπη-25 χώρες	2,5	2,2	2,3	0,5	0,5	0,4
Ευρωζώνη-17 χώρες	2,7	2,4	2,5	0,6	0,5	0,5
Μεσογειακές χώρες	3,2	2,7	2,8	0,7	0,6	0,5

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 2γ

	Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα			Σύνολο ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου		
	Ευρώπη 25 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,9	0,9	1,7	3,3	3,2	3,6
Βουλγαρία	0,3	0,5	0,8	0,2	0,3	0,4
Τσεχία	1,6	1,4	2,0	1,6	1,6	1,8
Δανία	2,8	3,0	2,1	2,0	2,0	2,0
Γερμανία	14,3	13,7	14,9	25,5	21,3	23,3
Εσθονία	0,1	0,3	0,4	0,1	0,2	0,2
Ιρλανδία	2,1	1,1	1,3	1,1	1,6	1,5
Ελλάδα	2,2	2,9	2,6	1,7	2,1	1,5
Ισπανία	6,7	6,4	7,3	9,5	11,8	10,5
Γαλλία	22,0	19,1	19,6	17,9	18,1	19,4
Ιταλία	20,0	22,1	17,2	14,9	14,9	13,0
Κύπρος	0,2	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2
Λεττονία	0,1	0,4	0,6	0,1	0,2	0,2
Λιθουανία	0,4	0,6	0,8	0,1	0,2	0,3
Ουγγαρία	1,4	1,5	1,5	0,8	0,9	0,9
Ολλανδία	6,8	6,9	8,1	6,0	5,5	5,8
Αυστρία	4,3	3,5	3,9	3,1	2,8	2,9
Πολωνία	4,6	4,9	7,0	2,2	2,1	3,3
Πορτογαλία	1,7	1,8	1,5	1,9	1,7	1,4
Ρουμανία	0,1	0,2	0,2	0,8	1,1	1,5
Σλοβενία	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3
Σλοβακία	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,7
Φινλανδία	2,6	2,8	2,6	1,7	1,7	1,8
Σουηδία	2,3	2,8	2,9	3,0	3,2	3,7
Νορβηγία	2,8	2,1	2,2	2,5	2,5	3,3
Ευρώπη-25 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 2δ

	Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα			Σύνολο ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου		
	Ευρωζώνη 17 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,1	1,1	2,1	3,8	3,7	4,3
Γερμανία	16,8	16,4	18,4	29,1	24,6	28,1
Εσθονία	0,2	0,4	0,5	0,1	0,2	0,2
Ιρλανδία	2,5	1,3	1,6	1,3	1,9	1,8
Ελλάδα	2,5	3,5	3,2	2,0	2,4	1,8
Ισπανία	7,9	7,7	8,9	10,9	13,6	12,5
Γαλλία	25,9	22,8	24,1	20,4	21,0	23,3
Ιταλία	23,6	26,4	21,2	17,0	17,2	15,6
Κύπρος	0,2	0,1	0,0	0,2	0,2	0,2
Λεττονία	0,1	0,5	0,7	0,1	0,2	0,2
Λιθουανία	0,5	0,7	0,9	0,2	0,3	0,3
Ολλανδία	8,0	8,2	10,0	6,8	6,4	6,9
Αυστρία	5,1	4,2	4,8	3,6	3,2	3,5
Πορτογαλία	2,0	2,1	1,8	2,2	2,0	1,7
Σλοβενία	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Σλοβακία	0,7	0,8	0,9	0,7	0,7	0,8
Φινλανδία	3,0	3,3	3,2	1,9	2,0	2,1
Ευρωζώνη-17 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 2ε

	Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου πρωτογενούς τομέα			Σύνολο ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου		
	Μεσογειακές χώρες - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	4,1	5,6	5,6	3,8	4,3	3,4
Ισπανία	12,8	12,3	15,1	20,8	24,2	23,1
Γαλλία	42,1	36,5	43,2	39,2	37,3	46,5
Ιταλία	38,2	42,3	37,6	32,6	30,6	30,8
Πορτογαλία	3,3	3,4	3,2	4,2	3,6	3,2
Μεσογειακές χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2010.

Πίνακας 3α1

	Ώρες απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα			Ώρες απασχόλησης στο σύνολο της οικονομίας		
	(<i>%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής</i>)					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	-2,6	-4,5	0,0	-0,6	0,5	-0,5
Δανία	-3,7	-3,7	-1,5	1,7	0,3	-0,8
Γερμανία	-4,0	-3,0	-1,7	0,0	0,0	0,1
Ιρλανδία	-3,0	-2,0	-1,1	4,9	2,9	-2,0
<i>Ελλάδα</i>	<i>-1,9</i>	<i>-3,1</i>	<i>-0,8</i>	<i>0,7</i>	<i>1,8</i>	<i>-4,0</i>
Ισπανία	-0,7	-2,9	-2,1	4,0	3,0	-3,0
Γαλλία	-2,4	-2,8	-1,6	0,7	0,3	-0,3
Ιταλία	-2,9	-0,7	-1,6	0,9	1,1	-1,5
Κύπρος	1,3	-1,4	0,3	1,5	2,2	-2,0
Λιθουανία	-2,7	-7,3	-1,7	0,0	1,8	-2,9
Ολλανδία	1,6	-2,1	-0,9	2,2	0,5	-0,5
Αυστρία	-1,7	-2,3	-3,2	1,2	0,4	-0,3
Πορτογαλία	-0,5	-2,9	-4,0	2,4	-0,2	-2,9
Ρουμανία	0,4	-7,9	-3,3	-1,2	-1,9	-2,0
Σλοβενία	-5,3	-5,6	-2,3	-0,7	0,6	-1,2
Σλοβακία	-10,0	-6,2	-2,0	-1,2	1,0	-0,5
Φινλανδία	-2,9	-2,0	-2,1	1,9	0,9	-0,8
Σουηδία	-2,8	-2,8	2,9	0,8	0,4	0,6
Ηνωμένο Βασίλειο	-5,1	0,3	3,5	0,9	0,7	0,9
Νορβηγία	-2,6	-4,2	-1,7	1,4	1,5	0,7
<i>Ευρώπη-20 χώρες</i>	<i>-1,3</i>	<i>-4,2</i>	<i>-2,6</i>	<i>1,1</i>	<i>0,7</i>	<i>-1,2</i>
<i>Ευρωζώνη-14 χώρες</i>	<i>-2,0</i>	<i>-2,2</i>	<i>-2,8</i>	<i>1,3</i>	<i>0,9</i>	<i>-1,7</i>
<i>Μεσογειακές χώρες</i>	<i>-1,9</i>	<i>-2,2</i>	<i>-3,6</i>	<i>1,6</i>	<i>1,3</i>	<i>-2,8</i>

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 3α2

	Ώρες απασχόλησης μισθωτών στον πρωτογενή τομέα			Ώρες απασχόλησης μισθωτών στο σύνολο της οικονομίας		
	(%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	-3,9	-5,7	-1,7	-1,2	0,6	-0,3
Δανία	-1,6	-2,1	0,3	1,9	0,5	-0,7
Γερμανία	-2,1	-0,5	0,8	-0,2	-0,1	0,3
Ιρλανδία	-0,1	-1,9	2,3	5,8	3,2	-1,9
Ελλάδα	-1,1	-6,3	0,4	1,6	3,0	-4,5
Ισπανία	3,9	-0,4	0,1	5,0	3,6	-3,1
Γαλλία	1,1	-0,9	-0,1	1,1	0,4	-0,5
Ιταλία	-2,3	-0,2	-0,4	1,2	1,2	-1,5
Κύπρος	0,4	2,1	-2,6	1,5	2,9	-1,9
Λιθουανία	2,0	0,0	-2,4	1,1	2,9	-2,9
Ολλανδία	1,9	-0,5	0,0	2,7	0,3	-0,8
Αυστρία	0,3	1,8	2,2	1,0	0,6	0,0
Πορτογαλία	-3,3	-1,0	-0,1	2,5	0,3	-2,5
Ρουμανία	-4,4	0,2	-6,9	-2,5	1,7	-1,8
Σλοβενία	-3,4	-7,6	-3,7	0,2	1,3	-1,6
Σλοβακία	-10,9	-8,4	-2,5	-1,9	0,1	-0,3
Φινλανδία	-0,8	1,3	0,5	2,3	1,1	-0,8
Σουηδία	0,0	0,4	3,4	1,0	0,5	0,7
Ηνωμένο Βασίλειο	-0,8	-0,1	2,8	1,6	0,6	0,6
Νορβηγία	-0,9	-2,3	2,4	1,8	1,7	0,8
Ευρώπη-20 χώρες	-1,7	-1,2	-1,1	1,3	1,0	-1,2
Ευρωζώνη-14 χώρες	-1,1	-1,0	-0,9	1,6	1,1	-1,7
Μεσογειακές χώρες	0,1	-1,1	-1,4	2,1	1,6	-2,9

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 3α3

	Ώρες απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα			Ώρες απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων στο σύνολο της οικονομίας		
	(%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	2,5	-1,1	3,9	2,6	0,1	-1,4
Δανία	-4,6	-4,6	-2,9	0,0	-1,6	-1,0
Γερμανία	-4,8	-4,3	-3,3	0,8	0,5	-1,2
Ιρλανδία	-3,6	-2,0	-1,8	1,7	1,8	-2,3
Ελλάδα	-2,1	-2,4	-1,1	-0,5	-0,1	-3,1
Ισπανία	-3,1	-4,7	-3,9	0,1	0,1	-2,2
Γαλλία	-3,2	-3,4	-2,2	-1,5	0,0	0,8
Ιταλία	-3,1	-0,9	-2,2	0,5	0,9	-1,5
Κύπρος	1,5	-2,5	1,3	1,6	0,5	-2,2
Λιθουανία	-4,2	-10,3	-1,2	-4,2	-3,1	-3,0
Ολλανδία	1,5	-2,9	-1,4	0,3	1,6	1,0
Αυστρία	-1,9	-2,6	-3,7	2,0	-0,2	-1,7
Πορτογαλία	0,2	-3,3	-5,1	2,3	-2,3	-4,8
Ρουμανία	1,0	-8,9	-2,9	0,9	-8,1	-2,4
Σλοβενία	-5,4	-5,5	-2,3	-3,2	-1,9	0,4
Σλοβακία	0,3	7,8	-0,7	4,4	6,0	-1,3
Φινλανδία	-3,5	-3,0	-3,2	0,1	-0,2	-1,0
Σουηδία	-4,3	-5,2	2,3	-0,6	0,0	-1,4
Ηνωμένο Βασίλειο	-8,9	0,8	4,2	-3,1	1,2	2,4
Νορβηγία	-2,9	-4,8	-3,0	-2,0	-0,4	-0,6
Ευρώπη-20 χώρες	-1,1	-5,2	-4,3	0,3	-0,5	-2,9
Ευρωζώνη-14 χώρες	-2,3	-2,7	-5,2	0,6	0,5	-3,3
Μεσογειακές χώρες	-2,6	-2,7	-7,3	0,0	0,3	-5,5

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 3β1

	Σύνολο ωρών απασχόλησης			Ώρες απασχόλησης μισθωτών			Ώρες απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων		
	Ποσοστιαία (%) ανά χώρα συμμετοχή πρωτογενούς τομέα στο σύνολο της οικονομίας								
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	5,3	4,1	3,5	5,0	3,8	2,9	6,5	5,6	6,4
Δανία	4,9	3,8	3,0	1,8	1,5	1,5	30,2	23,6	19,0
Γερμανία	2,8	2,2	2,0	1,0	0,9	0,9	12,4	9,2	7,6
Ιρλανδία	9,6	7,1	6,0	2,1	1,5	1,4	36,7	29,8	25,9
Ελλάδα	16,6	12,2	11,3	5,9	3,6	3,4	30,7	26,1	25,0
Ισπανία	7,8	5,6	4,6	3,4	2,8	2,7	24,4	18,9	14,7
Γαλλία	6,0	4,9	4,0	1,5	1,4	1,3	31,1	26,7	20,4
Ιταλία	7,3	6,2	5,6	2,9	2,5	2,5	15,8	13,5	12,0
Κύπρος	11,0	9,7	8,3	3,1	3,2	3,1	29,0	24,9	25,5
Λιθουανία	18,3	14,0	8,8	5,5	4,5	4,1	65,9	58,3	44,2
Ολλανδία	3,7	3,4	3,0	1,4	1,3	1,3	12,8	12,1	9,5
Αυστρία	10,3	8,7	6,9	0,7	0,7	0,8	47,4	39,7	33,5
Πορτογαλία	12,4	10,4	9,0	2,9	2,4	2,3	47,0	42,8	41,0
Ρουμανία	40,4	31,9	27,2	7,9	5,5	3,4	89,1	86,8	84,7
Σλοβενία	18,0	12,8	9,9	1,9	1,1	0,7	67,2	56,1	44,8
Σλοβακία	8,5	5,0	3,6	8,9	5,1	3,4	5,6	4,2	4,4
Φινλανδία	9,8	7,6	6,4	2,3	2,2	2,3	41,8	35,1	28,5
Σουηδία	3,9	3,2	3,0	1,5	1,5	1,6	31,8	26,0	24,1
Ηνωμένο Βασίλειο	2,2	1,6	1,8	1,2	1,0	1,0	7,8	5,6	6,8
Νορβηγία	6,2	4,6	3,3	1,5	1,1	1,0	45,0	37,6	28,6
Ευρώπη-20 χώρες	8,2	6,2	5,2	2,4	1,9	1,7	29,7	23,7	20,1
Ευρωζώνη-14 χώρες	6,8	5,6	4,7	2,3	2,0	1,9	21,3	17,7	14,8
Μεσογειακές χώρες	8,1	6,4	5,5	2,7	2,3	2,2	23,9	20,0	17,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 3β2

	Ώρες απασχόλησης μισθωτών			Ώρες απασχόλησης αυτοαπασχολούμενων		
	Ποσοστιαία (%) ανά χώρα κατανομή μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	78,9	73,3	67,0	21,1	26,7	33,0
Δανία	31,8	36,0	44,1	68,2	64,0	55,9
Γερμανία	30,9	34,0	39,0	69,1	66,0	61,0
Ιρλανδία	17,3	17,4	18,3	82,7	82,6	81,7
Ελλάδα	20,2	18,2	19,0	79,8	81,8	81,0
Ισπανία	34,6	42,1	49,2	65,4	57,9	51,7
Γαλλία	20,8	24,5	27,8	79,2	75,5	72,2
Ιταλία	26,0	27,3	30,7	74,0	72,7	69,3
Κύπρος	19,9	23,3	28,4	80,1	76,7	71,6
Λιθουανία	23,9	26,2	40,7	76,1	73,8	59,3
Ολλανδία	29,2	32,1	34,5	70,8	67,9	65,5
Αυστρία	5,6	6,8	9,4	94,4	93,2	90,6
Πορτογαλία	18,7	18,9	21,5	81,3	81,1	78,5
Ρουμανία	11,7	11,5	8,9	88,3	88,5	91,1
Σλοβενία	7,8	6,7	5,8	92,2	93,3	94,2
Σλοβακία	92,0	85,9	75,2	8,0	14,1	24,8
Φινλανδία	19,4	24,0	29,6	80,6	76,0	70,4
Σουηδία	36,3	43,6	51,6	63,7	56,4	48,4
Ηνωμένο Βασίλειο	48,6	53,6	46,4	51,4	46,4	53,6
Νορβηγία	21,0	22,1	28,6	79,1	78,0	71,4
Ευρώπη-20 χώρες	23,1	25,0	27,0	76,9	75,0	73,1
Ευρωζώνη-14 χώρες	25,7	27,5	31,1	74,3	72,5	69,0
Μεσογειακές χώρες	24,9	27,6	31,2	75,1	72,4	69,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 3β3

	Μισθωτοί			Αυτοαπασχολούμενοι		
	Ποσοστιαία (%) ανά χώρα κατανομή ωρών απασχόλησης μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων στο σύνολο της οικονομίας					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	82,9	80,2	81,7	17,1	19,8	18,3
Δανία	88,8	89,7	91,1	11,2	10,3	8,9
Γερμανία	84,4	83,9	84,3	15,6	16,1	15,7
Ιρλανδία	78,4	80,2	80,9	21,6	19,8	19,1
Ελλάδα	57,0	61,7	63,6	43,0	38,3	36,4
Ισπανία	79,0	82,9	84,1	21,0	17,1	16,1
Γαλλία	84,7	86,0	85,8	15,3	14,0	14,2
Ιταλία	65,7	66,6	67,6	34,3	33,4	32,4
Κύπρος	69,8	70,2	76,6	30,2	29,8	23,4
Λιθουανία	78,9	82,2	88,2	21,1	17,8	11,8
Ολλανδία	79,6	81,1	79,7	20,4	18,9	20,3
Αυστρία	79,5	79,6	81,4	20,5	20,4	18,6
Πορτογαλία	78,6	80,3	82,8	21,4	19,7	17,2
Ρουμανία	60,0	67,4	70,8	40,0	32,6	29,2
Σλοβενία	75,3	78,7	79,2	24,7	21,3	20,8
Σλοβακία	87,9	83,3	80,0	12,1	16,7	20,0
Φινλανδία	81,1	83,6	84,1	18,9	16,4	15,9
Σουηδία	92,2	93,1	94,0	7,8	6,9	6,0
Ηνωμένο Βασίλειο	85,6	86,7	85,9	14,4	13,3	14,1
Νορβηγία	89,1	90,4	91,7	10,9	9,6	8,3
Ευρώπη-20 χώρες	78,8	80,3	81,1	21,2	19,7	18,9
Ευρωζώνη-14 χώρες	76,1	77,2	78,0	23,9	22,8	22,0
Μεσογειακές χώρες	74,7	76,8	77,8	25,3	23,2	22,2

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 4α

	Παραγωγικότητα εργασίας- Ώρες απασχόλησης					
	Πρωτογενής τομέας			Σύνολο οικονομίας		
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	68,7	96,7	103,0	67,6	87,5	101,1
Δανία	58,5	78,5	89,0	88,0	95,1	99,2
Γερμανία	72,8	95,4	110,3	85,8	95,8	101,3
Ιρλανδία	81,5	87,1	97,4	73,0	86,6	100,8
Ελλάδα	83,3	98,3	105,2	82,1	97,8	98,1
Ισπανία	69,0	83,0	103,8	92,2	93,2	101,4
Γαλλία	63,7	78,6	100,8	85,0	96,3	100,9
Ιταλία	83,3	91,0	103,5	96,9	100,2	100,0
Κύπρος	112,6	106,2	101,0	82,5	92,9	100,3
Λιθουανία	47,5	57,9	106,7	54,2	79,7	105,1
Ολλανδία	75,2	81,8	99,7	86,0	96,0	100,3
Αυστρία	67,8	80,0	109,4	82,4	92,7	100,8
Πορτογαλία	75,6	81,5	100,8	85,2	92,5	100,6
Ρουμανία	62,5	95,0	117,8	56,6	80,9	107,6
Σλοβενία	56,8	79,4	99,2	71,9	90,8	101,8
Σλοβακία	32,9	71,9	124,8	63,1	81,7	101,9
Φινλανδία	62,7	76,5	105,3	80,7	95,3	100,1
Σουηδία	65,6	92,1	97,7	78,9	94,2	100,1
Ηνωμένο Βασίλειο	96,9	128,4	113,2	82,0	95,1	99,9
ΕΕ-19 χώρες	66,1	87,9	108,0	78,6	91,8	101,1
Ευρωζώνη-14 χώρες	70,2	84,0	104,7	91,5	93,3	96,1
Μεσογειακές χώρες	72,4	85,0	104,0	88,3	96,0	100,2

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 4β

	Παραγωγικότητα εργασίας-Ώρες απασχόλησης					
	Πρωτογενής τομέας			Σύνολο οικονομίας		
	(% Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Τσεχία	1,1	1,9	1,8	2,4	4,3	0,4
Δανία	6,6	4,1	4,7	1,3	1,5	0,5
Γερμανία	5,4	5,5	-2,4	1,9	1,3	0,6
Ιρλανδία	-1,3	-0,5	5,1	5,3	2,4	2,6
Ελλάδα	2,0	-1,1	5,1	2,9	2,2	-0,9
Ισπανία	8,0	3,3	2,6	0,1	0,5	1,7
Γαλλία	5,2	3,1	2,2	2,2	1,5	0,7
Ιταλία	5,1	0,4	1,3	1,1	0,0	0,1
Κύπρος	-1,5	-2,0	1,2	2,3	1,8	0,2
Λιθουανία	-0,9	9,7	2,2	4,5	6,4	2,5
Ολλανδία	-0,7	4,1	1,8	2,1	1,4	0,2
Αυστρία	3,0	3,9	2,4	1,8	1,9	0,6
Πορτογαλία	-0,9	3,1	4,3	1,6	1,3	1,0
Ρουμανία	-6,5	3,3	6,0	0,9	8,1	2,4
Σλοβενία	6,5	7,1	1,6	5,0	4,0	0,0
Σλοβακία	8,4	12,2	8,0	3,6	5,7	1,8
Φινλανδία	3,0	3,3	5,1	3,1	2,3	-0,2
Σουηδία	2,9	7,0	-3,7	2,7	2,8	0,5
Ηνωμένο Βασίλειο	12,4	0,2	-1,9	2,3	2,1	0,0
ΕΕ-19 χώρες	4,0	4,7	2,7	1,9	2,7	0,9
Ευρωζώνη-14 χώρες	4,4	3,0	2,8	1,7	2,2	0,8
Μεσογειακές χώρες	5,2	2,0	3,6	1,5	1,1	0,5

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

Πίνακας 5α

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	(<i>%</i>) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	12,1	5,4	-0,2	1,7	0,1	1,0
Βουλγαρία	-7,6	-4,3	1,5	-1,6	-2,2	-5,8
Τσεχία	0,3	0,0	2,9	-2,2	-0,1	-1,5
Δανία	2,8	0,2	0,6	1,2	0,5	2,2
Γερμανία	2,9	1,4	0,6	0,6	-0,2	-1,7
Εσθονία	1,9	3,7	4,5	-2,1	1,7	3,9
Ιρλανδία	1,8	-3,3	3,3	-0,4	-2,6	1,1
<i>Ελλάδα</i>	<i>0,9</i>	<i>-2,3</i>	<i>0,7</i>	<i>-0,3</i>	<i>-0,3</i>	<i>-1,1</i>
Ισπανία	12,0	1,6	2,9	2,2	2,0	0,8
Γαλλία	2,6	0,2	1,1	0,3	-0,6	-0,1
Ιταλία	1,5	-0,6	-1,9	0,7	0,0	-0,4
Λεττονία	-7,2	8,3	3,7	-9,2	2,9	3,7
Λιθουανία	3,4	8,0	5,1	-2,5	4,9	0,8
Λουξεμβούργο	2,8	0,1	0,0	1,4	0,0	1,5
Ονγγαρία	-4,6	-2,9	0,1	2,0	-2,5	-0,5
Ολλανδία	2,5	1,1	0,7	-1,1	0,9	0,7
Αυστρία	-0,8	0,6	-0,2	1,8	0,4	0,8
Πολωνία	-5,3	2,2	1,6	-2,7	3,1	2,1
Πορτογαλία	5,5	-1,8	2,0	0,9	0,7	-1,0
Ρουμανία	-5,9	-4,8	2,5	-3,9	-0,6	-1,3
Σλοβενία	0,7	3,9	1,0	1,0	-0,3	-1,5
Σλοβακία	-4,6	-0,3	1,6	0,0	-0,1	-4,8
Φινλανδία	2,2	2,3	-3,7	-3,4	1,6	0,5
Σουηδία	1,8	1,1	3,7	0,0	-0,7	0,2
Ηνωμένο Βασίλειο	0,4	-0,4	1,2	-1,3	0,4	1,2
Νορβηγία	1,5	-1,7	-4,1	-0,5	-0,8	0,5
Ελβετία	0,9	0,1	0,5	-0,5	0,3	0,8
<i>Ευρώπη-27 χώρες</i>	<i>5,6</i>	<i>0,2</i>	<i>1,0</i>	<i>2,9</i>	<i>0,2</i>	<i>0,1</i>
<i>Ευρωζώνη-17 χώρες</i>	<i>3,7</i>	<i>0,5</i>	<i>0,8</i>	<i>0,6</i>	<i>0,2</i>	<i>-0,2</i>
<i>Μεσογειακές χώρες</i>	<i>4,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,9</i>	<i>0,8</i>	<i>0,3</i>	<i>0,0</i>

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, αξία παραγωγής σε βασικές τιμές, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 5β

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	Ευρώπη 27 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,0	1,6	1,5	2,6	2,6	2,7
Βουλγαρία	0,9	0,9	1,0	1,1	0,8	0,6
Τσεχία	1,0	0,9	1,0	1,2	1,2	1,1
Δανία	1,3	1,4	1,4	3,2	3,4	3,5
Γερμανία	9,6	10,1	10,5	13,3	13,4	13,9
Εσθονία	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Ιρλανδία	0,8	0,8	0,7	3,2	2,9	2,6
Ελλάδα	5,0	4,5	4,1	2,1	2,1	1,9
Ισπανία	13,2	15,3	16,1	9,2	10,2	10,8
Γαλλία	21,6	20,1	19,8	17,7	17,1	16,5
Ιταλία	16,5	15,6	13,9	9,7	9,8	9,9
Λεττονία	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Λιθουανία	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5	0,5
Λουξεμβούργο	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Ουγγαρία	1,7	1,7	1,8	1,7	1,6	1,4
Ολλανδία	5,9	6,0	6,1	6,2	5,9	6,3
Αυστρία	1,2	1,2	1,3	1,8	1,9	2,0
Πολωνία	3,8	3,8	4,3	4,7	5,2	5,7
Πορτογαλία	2,0	2,1	2,0	1,7	1,7	1,7
Ρουμανία	3,9	4,3	4,6	3,1	3,1	2,4
Σλοβενία	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
Σλοβακία	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,4
Φινλανδία	0,7	0,7	0,7	1,5	1,5	1,5
Σουηδία	1,0	1,0	1,0	1,5	1,5	1,5
Ηνωμένο Βασίλειο	4,8	4,3	4,3	8,4	8,0	8,0
Νορβηγία	0,8	0,8	0,7	1,9	1,8	1,8
Ελβετία	1,8	1,6	1,6	2,2	2,3	2,3
Ευρώπη-27 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, αξία παραγωγής σε βασικές τιμές, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 5γ

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	Ευρωζώνη 17 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,2	2,0	1,9	3,7	3,6	3,8
Γερμανία	12,1	12,8	13,4	18,8	18,8	19,3
Εσθονία	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3
Ιρλανδία	1,1	1,0	1,0	4,6	4,1	3,6
Ελλάδα	6,4	5,7	5,2	2,9	2,9	2,7
Ισπανία	16,7	19,2	20,6	13,0	14,4	15,0
Γαλλία	27,4	25,4	25,2	24,9	24,1	23,0
Ιταλία	20,9	19,6	17,8	13,7	13,8	13,8
Λεττονία	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
Λιθουανία	0,5	0,5	0,7	0,6	0,7	0,7
Λουξεμβούργο	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Ολλανδία	7,5	7,5	7,8	8,7	8,3	8,9
Αυστρία	1,6	1,5	1,6	2,6	2,7	2,7
Πορτογαλία	2,5	2,6	2,5	2,3	2,5	2,4
Σλοβενία	0,3	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
Σλοβακία	0,5	0,5	0,5	0,9	0,8	0,6
Φινλανδία	0,9	0,9	0,9	2,1	2,1	2,1
Ευρωζώνη-17 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, αξία παραγωγής σε βασικές τιμές, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 5δ

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	Μεσογειακές χώρες - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Ελλάδα	8,6	7,8	7,3	5,2	5,1	4,8
Ισπανία	22,6	26,5	28,9	22,9	25,0	26,4
Γαλλία	37,1	35,0	35,4	43,8	41,8	40,4
Ιταλία	28,3	27,1	24,9	24,0	23,9	24,2
Πορτογαλία	3,4	3,6	3,5	4,1	4,3	4,2
Μεσογειακές χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, αξία παραγωγής σε βασικές τιμές, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 6α

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	(%) Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής επιδοτήσεων					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	3,3	-0,8	9,2	-2,4	0,8	-3,5
Τσεχία	16,1	-4,1	-1,1	1,5	1,8	-1,2
Δανία	0,1	-1,8	-41,8	-3,9	-1,7	-14,4
Ελλάδα	2,4	-6,4	4,8	0,0	-0,1	-11,1
Ισπανία	25,4	2,6	0,5	4,6	25,9	-9,1
Γαλλία	3,2	-0,4	-7,6	-0,7	-1,2	-1,2
Ιταλία	0,6	-1,9	-0,5	0,7	0,0	-2,1
Λεττονία	-21,0	11,5	3,4	20,4	0,6	5,1
Λιθουανία	2,7	49,8	4,9	-27,5	133,0	0,3
Ουγγαρία	-5,9	-1,0	-2,6	2,3	-3,2	-1,2
Ολλανδία	1,3	4,5	1,1	-9,6	-1,0	-2,4
Αυστρία	-4,0	2,0	4,2	5,8	0,4	0,0
Πορτογαλία	8,2	5,4	3,0	-6,9	0,6	-5,0
Σλοβενία	2,0	5,0	-10,5	2,1	-0,4	0,0
Φινλανδία	4,3	2,7	-1,7	-14,8	7,1	1,2
Σουηδία	2,1	-4,1	2,4	2,6	-1,2	0,8
Ηνωμένο Βασίλειο	1,0	-3,4	-10,7	-0,6	2,3	-1,1
Νορβηγία	2,9	-11,4	-0,7	-1,6	-5,2	0,4
Ελβετία	-0,3	5,6	3,8	0,8	0,1	0,0
Ευρώπη-19 χώρες	6,8	0,1	-2,4	-3,4	6,9	-3,8
Ευρωζώνη-12 χώρες	6,9	0,3	-2,4	-3,8	8,4	-4,4
Μεσογειακές χώρες	7,0	-0,1	-2,5	0,4	9,5	-5,2

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 6β

	Γεωργική παραγωγή			Κτηνοτροφική παραγωγή		
	Ευρώπη 19 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή επιδοτήσεων ανά χώρα					
	1995-2000	2001-2007	2008-2014	1995-2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,1	0,1	0,1	1,7	1,5	1,4
Τσεχία	0,0	0,0	0,0	0,3	0,4	0,4
Δανία	0,0	0,0	0,0	0,5	0,4	0,3
Ελλάδα	11,8	9,5	8,5	3,2	3,4	2,3
Ισπανία	23,5	31,4	36,1	13,4	24,3	29,4
Γαλλία	46,9	42,1	37,8	35,3	33,4	30,4
Ιταλία	11,2	9,7	9,2	6,0	6,4	6,1
Λεττονία	0,2	0,3	0,4	0,2	0,3	0,3
Λιθουανία	0,1	0,7	1,6	0,4	0,4	0,1
Ουγγαρία	1,8	2,2	2,9	1,5	1,5	1,2
Ολλανδία	0,3	0,4	0,4	13,0	5,6	5,3
Αυστρία	0,1	0,1	0,1	1,7	2,0	2,0
Πορτογαλία	2,0	2,1	2,7	3,5	3,4	2,9
Σλοβενία	0,3	0,3	0,3	0,5	0,6	0,6
Φινλανδία	2,3	2,6	2,5	5,7	5,4	7,0
Σουηδία	0,1	0,1	0,1	1,2	1,4	1,3
Ηνωμένο Βασίλειο	0,2	0,2	0,1	3,1	3,2	3,0
Νορβηγία	1,2	0,8	0,6	11,2	9,0	8,2
Ελβετία	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
Ευρώπη-19 χώρες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat, σταθερές τιμές 2005.

Πίνακας 7α

	Αγροτικές εκμεταλλεύσεις με έκταση που χρησιμοποιήθηκε για αγροτική παραγωγή Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε							
	Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε				Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε ¹			
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	Απόλυτοι αριθμοί							
Βέλγιο	50.620	47.120	41.910	37.340	1.385.580	1.374.430	1.358.020	1.307.900
Βουλγαρία	520.530	481.920	357.340	244.860	2.729.390	3.050.740	4.475.530	4.650.940
Τσεχία	41.180	38.490	22.580	25.950	3.557.790	3.518.070	3.483.500	3.491.470
Δανία	51.270	44.200	40.510	37.380	2.707.690	2.662.590	2.646.860	2.619.340
Γερμανία	388.610	369.210	297.720	282.160	17.035.220	16.931.900	16.704.040	16.699.580
Εσθονία	27.690	23.260	19.460	18.750	828.930	906.830	940.930	957.510
Ιρλανδία	132.590	128.050	139.760	139.560	4.219.380	4.139.240	4.991.350	4.959.450
Ελλάδα	828.160	854.120	716.870	703.590	3.983.790	4.076.230	5.177.510	4.856.780
Ισπανία	1.062.810	1.029.990	967.290	944.300	24.855.130	24.892.520	23.752.690	23.300.220
Γαλλία	561.560	521.960	506.620	463.710	27.590.940	27.476.930	27.837.290	27.739.430
Ιταλία	1.725.590	1.677.770	1.615.590	1.009.440	12.707.850	12.744.200	12.856.050	12.098.890
Κύπρος	44.850	39.860	38.370	35.150	151.500	146.000	118.400	109.330
Λεττονία	128.130	107.490	83.070	80.720	1.701.680	1.773.840	1.796.290	1.877.720
Λιθουανία	252.880	230.200	199.650	171.730	2.792.040	2.648.950	2.742.560	2.861.250
Λουξεμβούργο	2.440	2.290	2.180	2.060	129.130	130.880	131.110	131.040
Ουγγαρία	662.370	565.950	534.020	453.090	4.266.550	4.228.580	4.686.340	4.656.520
Μάλτα	10.880	10.780	12.190	9.000	10.250	10.330	11.450	10.880
Ολλανδία	80.350	74.940	70.630	65.790	1.958.060	1.914.330	1.872.350	1.847.570
Αυστρία	170.060	164.550	149.090	139.610	3.266.240	3.189.110	2.878.170	2.726.890
Πολωνία	2.465.830	2.380.120	1.498.660	1.421.560	14.754.880	15.477.190	14.447.290	14.409.870
Πορτογαλία	322.620	274.190	303.870	263.580	3.679.590	3.472.940	3.668.150	3.641.590
Ρουμανία	4.121.250	3.851.790	3.724.330	3.563.770	13.906.700	13.753.050	13.306.130	13.055.850
Σλοβενία	77.140	75.300	74.460	72.280	485.430	488.770	482.650	485.760
Σλοβακία	66.360	66.520	23.720	22.050	1.879.490	1.936.620	1.895.500	1.901.610
Φινλανδία	70.250	67.860	63.470	54.130	2.263.560	2.292.290	2.290.980	2.257.630
Σουηδία	75.010	72.160	70.360	66.550	3.192.450	3.118.000	3.066.320	3.035.920
Ηνωμένο Βασίλειο	248.420	209.030	182.660	181.690	15.956.960	16.043.160	16.881.690	17.096.170
Νορβηγία	51.790	48.430	44.830	42.120	1.035.400	1.031.990	1.005.940	987.120
Ευρώπη-28 χώρες	14.241.240	13.457.550	11.801.210	10.551.920	173.031.600	173.429.710	175.505.090	173.774.230
Ευρωζώνη-19 χώρες	6.003.590	5.765.460	5.325.920	4.514.950	110.923.790	110.546.340	111.505.490	109.771.030
Μεσογειακές χώρες	4.500.740	4.358.030	4.110.240	3.384.620	72.817.300	72.662.820	73.291.690	71.636.910

Πηγή: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 7β

	Μέση έκταση αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε για αγροτική παραγωγή ¹							
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	Απόλυτοι αριθμοί				(*) Μεταβολές έναντι του προηγούμενου εξεταζόμενου έτους			
Βέλγιο	27,4	29,2	32,4	35,0	-	6,6	11,1	8,1
Βουλγαρία	5,2	6,3	12,5	19,0	-	20,7	97,8	51,7
Τσεχία	86,4	91,4	154,3	134,5	-	5,8	68,8	-12,8
Δανία	52,8	60,2	65,3	70,1	-	14,1	8,5	7,2
Γερμανία	43,8	45,9	56,1	59,2	-	4,6	22,3	5,5
Εσθονία	29,9	39,0	48,4	51,1	-	30,2	24,0	5,6
Ιρλανδία	31,8	32,3	35,7	35,5	-	1,6	10,5	-0,5
Ελλάδα	4,8	4,8	7,2	6,9	-	-0,8	51,3	-4,4
Ισπανία	23,4	24,2	24,6	24,7	-	3,3	1,6	0,5
Γαλλία	49,1	52,6	54,9	59,8	-	7,1	4,4	8,9
Ιταλία	7,4	7,6	8,0	12,0	-	3,1	4,8	50,6
Κύπρος	3,4	3,7	3,1	3,1	-	8,4	-15,8	0,8
Λεττονία	13,3	16,5	21,6	23,3	-	24,3	31,0	7,6
Λιθουανία	11,0	11,5	13,7	16,7	-	4,2	19,4	21,3
Λουξεμβούργο	52,9	57,2	60,1	63,6	-	8,0	5,2	5,8
Ονγγαρία	6,4	7,5	8,8	10,3	-	16,0	17,5	17,1
Μάλτα	0,9	1,0	0,9	1,2	-	1,7	-2,0	28,7
Ολλανδία	24,4	25,5	26,5	28,1	-	4,8	3,8	5,9
Αυστρία	19,2	19,4	19,3	19,5	-	0,9	-0,4	1,2
Πολωνία	6,0	6,5	9,6	10,1	-	8,7	48,2	5,2
Πορτογαλία	11,4	12,7	12,1	13,8	-	11,1	-4,7	14,5
Ρουμανία	3,4	3,6	3,6	3,7	-	5,8	0,1	2,5
Σλοβενία	6,3	6,5	6,5	6,7	-	3,1	-0,1	3,7
Σλοβακία	28,3	29,1	79,9	86,2	-	2,8	174,5	7,9
Φινλανδία	32,2	33,8	36,1	41,7	-	4,8	6,9	15,5
Σουηδία	42,6	43,2	43,6	45,6	-	1,5	0,9	4,7
Ηνωμένο Βασίλειο	64,2	76,8	92,4	94,1	-	19,5	20,4	1,8
Νορβηγία	20,0	21,3	22,4	23,4	-	6,6	5,3	4,4
Ευρώπη-28 χώρες	12,2	12,9	14,9	16,5	-	6,1	15,4	10,7
Ευρωζώνη-19 χώρες	18,5	19,2	20,9	24,3	-	3,8	9,2	16,1
Μεσογειακές χώρες	16,2	16,7	17,8	21,2	-	3,1	6,9	18,7

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 7γΙ

	Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε				Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε ¹			
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	Ευρώπη 28 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα							
Βέλγιο	0,36	0,35	0,36	0,35	0,80	0,79	0,77	0,75
Βουλγαρία	3,66	3,58	3,03	2,32	1,58	1,76	2,55	2,68
Τσεχία	0,29	0,29	0,19	0,25	2,06	2,03	1,98	2,01
Δανία	0,36	0,33	0,34	0,35	1,56	1,54	1,51	1,51
Γερμανία	2,73	2,74	2,52	2,67	9,85	9,76	9,52	9,61
Εσθονία	0,19	0,17	0,16	0,18	0,48	0,52	0,54	0,55
Ιρλανδία	0,93	0,95	1,18	1,32	2,44	2,39	2,84	2,85
Ελλάδα	5,82	6,35	6,07	6,67	2,30	2,35	2,95	2,79
Ισπανία	7,46	7,65	8,20	8,95	14,36	14,35	13,53	13,41
Γαλλία	3,94	3,88	4,29	4,39	15,95	15,84	15,86	15,96
Ιταλία	12,12	12,47	13,69	9,57	7,34	7,35	7,33	6,96
Κύπρος	0,31	0,30	0,33	0,33	0,09	0,08	0,07	0,06
Λεττονία	0,90	0,80	0,70	0,76	0,98	1,02	1,02	1,08
Λιθουανία	1,78	1,71	1,69	1,63	1,61	1,53	1,56	1,65
Λουξεμβούργο	0,02	0,02	0,02	0,02	0,07	0,08	0,07	0,08
Ουγγαρία	4,65	4,21	4,53	4,29	2,47	2,44	2,67	2,68
Μάλτα	0,08	0,08	0,10	0,09	0,01	0,01	0,01	0,01
Ολλανδία	0,56	0,56	0,60	0,62	1,13	1,10	1,07	1,06
Αυστρία	1,19	1,22	1,26	1,32	1,89	1,84	1,64	1,57
Πολωνία	17,31	17,69	12,70	13,47	8,53	8,92	8,23	8,29
Πορτογαλία	2,27	2,04	2,57	2,50	2,13	2,00	2,09	2,10
Ρουμανία	28,94	28,62	31,56	33,77	8,04	7,93	7,58	7,51
Σλοβενία	0,54	0,56	0,63	0,68	0,28	0,28	0,28	0,28
Σλοβακία	0,47	0,49	0,20	0,21	1,09	1,12	1,08	1,09
Φινλανδία	0,49	0,50	0,54	0,51	1,31	1,32	1,31	1,30
Σουηδία	0,53	0,54	0,60	0,63	1,85	1,80	1,75	1,75
Ηνωμένο Βασίλειο	1,74	1,55	1,55	1,72	9,22	9,25	9,62	9,84
Νορβηγία	0,36	0,36	0,38	0,40	0,60	0,60	0,57	0,57
Ευρώπη-28 χώρες	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 7γ2

	Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε				Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε ¹			
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	Ευρωζώνη 19 - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα							
Βέλγιο	0,84	0,82	0,79	0,83	1,25	1,24	1,22	1,19
Γερμανία	6,47	6,40	5,59	6,25	15,36	15,32	14,98	15,21
Εσθονία	0,46	0,40	0,37	0,42	0,75	0,82	0,84	0,87
Ιρλανδία	2,21	2,22	2,62	3,09	3,80	3,74	4,48	4,52
Ελλάδα	13,79	14,81	13,46	15,58	3,59	3,69	4,64	4,42
Ισπανία	17,70	17,86	18,16	20,91	22,41	22,52	21,30	21,23
Γαλλία	9,35	9,05	9,51	10,27	24,87	24,86	24,96	25,27
Ιταλία	28,74	29,10	30,33	22,36	11,46	11,53	11,53	11,02
Κύπρος	0,75	0,69	0,72	0,78	0,14	0,13	0,11	0,10
Λεττονία	2,13	1,86	1,56	1,79	1,53	1,60	1,61	1,71
Λιθουανία	4,21	3,99	3,75	3,80	2,52	2,40	2,46	2,61
Λουξεμβούργο	0,04	0,04	0,04	0,05	0,12	0,12	0,12	0,12
Μάλτα	0,18	0,19	0,23	0,20	0,01	0,01	0,01	0,01
Ολλανδία	1,34	1,30	1,33	1,46	1,77	1,73	1,68	1,68
Αυστρία	2,83	2,85	2,80	3,09	2,94	2,88	2,58	2,48
Πορτογαλία	5,37	4,76	5,71	5,84	3,32	3,14	3,29	3,32
Σλοβενία	1,28	1,31	1,40	1,60	0,44	0,44	0,43	0,44
Σλοβακία	1,11	1,15	0,45	0,49	1,69	1,75	1,70	1,73
Φινλανδία	1,17	1,18	1,19	1,20	2,04	2,07	2,05	2,06
Ευρωζώνη-19 χώρες	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 7γ3

	Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε				Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε ¹			
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	Μεσογειακές χώρες - Ποσοστιαία (%) συμμετοχή ανά χώρα							
Ελλάδα	18,40	19,60	17,44	20,79	5,47	5,61	7,06	6,78
Ισπανία	23,61	23,63	23,53	27,90	34,13	34,26	32,41	32,53
Γαλλία	12,48	11,98	12,33	13,70	37,89	37,81	37,98	38,72
Ιταλία	38,34	38,50	39,31	29,82	17,45	17,54	17,54	16,89
Πορτογαλία	7,17	6,29	7,39	7,79	5,05	4,78	5,00	5,08
Μεσογειακές χώρες	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 7δ

	Αγροτικές εκμεταλλεύσεις με έκταση που χρησιμοποιήθηκε για αγροτική παραγωγή Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε							
	Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων που περιλαμβάνουν έκταση που χρησιμοποιήθηκε				Αγροτική έκταση που χρησιμοποιήθηκε ¹			
	2005	2007	2010	2013	2005	2007	2010	2013
	(% Μεταβολές έναντι του προηγούμενου εξεταζόμενου έτους							
Βέλγιο	-	-6,9	-11,1	-10,9	-	-0,8	-1,2	-3,7
Βουλγαρία	-	-7,4	-25,9	-31,5	-	11,8	46,7	3,9
Τσεχία	-	-6,5	-41,3	14,9	-	-1,1	-1,0	0,2
Δανία	-	-13,8	-8,3	-7,7	-	-1,7	-0,6	-1,0
Γερμανία	-	-5,0	-19,4	-5,2	-	-0,6	-1,3	0,0
Εσθονία	-	-16,0	-16,3	-3,6	-	9,4	3,8	1,8
Ιρλανδία	-	-3,4	9,1	-0,1	-	-1,9	20,6	-0,6
Ελλάδα	-	3,1	-16,1	-1,9	-	2,3	27,0	-6,2
Ισπανία	-	-3,1	-6,1	-2,4	-	0,2	-4,6	-1,9
Γαλλία	-	-7,1	-2,9	-8,5	-	-0,4	1,3	-0,4
Ιταλία	-	-2,8	-3,7	-37,5	-	0,3	0,9	-5,9
Κύπρος	-	-11,1	-3,7	-8,4	-	-3,6	-18,9	-7,7
Λεττονία	-	-16,1	-22,7	-2,8	-	4,2	1,3	4,5
Λιθουανία	-	-9,0	-13,3	-14,0	-	-5,1	3,5	4,3
Λουξεμβούργο	-	-6,1	-4,8	-5,5	-	1,4	0,2	-0,1
Ουγγαρία	-	-14,6	-5,6	-15,2	-	-0,9	10,8	-0,6
Μάλτα	-	-0,9	13,1	-26,2	-	0,8	10,8	-5,0
Ολλανδία	-	-6,7	-5,8	-6,9	-	-2,2	-2,2	-1,3
Αυστρία	-	-3,2	-9,4	-6,4	-	-2,4	-9,8	-5,3
Πολωνία	-	-3,5	-37,0	-5,1	-	4,9	-6,7	-0,3
Πορτογαλία	-	-15,0	10,8	-13,3	-	-5,6	5,6	-0,7
Ρουμανία	-	-6,5	-3,3	-4,3	-	-1,1	-3,2	-1,9
Σλοβενία	-	-2,4	-1,1	-2,9	-	0,7	-1,3	0,6
Σλοβακία	-	0,2	-64,3	-7,0	-	3,0	-2,1	0,3
Φινλανδία	-	-3,4	-6,5	-14,7	-	1,3	-0,1	-1,5
Σουηδία	-	-3,8	-2,5	-5,4	-	-2,3	-1,7	-1,0
Ηνωμένο Βασίλειο	-	-15,9	-12,6	-0,5	-	0,5	5,2	1,3
Νορβηγία	-	-6,5	-7,4	-6,0	-	-0,3	-2,5	-1,9
Ευρώπη-28 χώρες	-	-5,5	-12,3	-10,6	-	0,2	1,2	-1,0
Ευρωζώνη-19 χώρες	-	-4,0	-7,6	-15,2	-	-0,3	0,9	-1,6
Μεσογειακές χώρες	-	-3,2	-5,7	-17,7	-	-0,2	0,9	-2,3

Πηγή πρωτογενών στοιχείων: Eurostat.

¹ Έκταση σε εκτάρια, 1 εκτάριο = 10 στρέμματα.

Πίνακας 8α1

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	79,1	93,7	102,9	81,9	91,8	104,3
Βουλγαρία	39,6	64,1	113,7	23,1	44,3	106,9
Τσεχία	44,7	70,2	101,5	41,2	66,3	104,3
Δανία	86,8	100,2	105,6	73,2	87,8	102,0
Γερμανία	79,6	86,3	99,9	79,1	88,1	101,0
Εσθονία	61,2	92,8	116,6	43,2	68,2	112,3
Ιρλανδία	121,7	124,9	103,5	62,8	82,3	104,2
Ελλάδα	95,0	109,7	97,5	78,3	94,1	95,8
Ισπανία	88,2	103,2	98,5	72,0	90,8	98,7
Γαλλία	102,1	101,1	100,0	84,2	90,3	101,4
Ιταλία	93,0	101,2	94,3	77,8	89,3	97,6
Κύπρος	61,1	79,8	87,6	47,0	63,5	98,1
Λεττονία	47,2	84,9	118,4	33,8	57,6	110,9
Λιθουανία	42,7	80,4	112,6	26,8	48,4	115,3
Λουξεμβούργο	71,2	94,2	102,1	76,6	86,0	99,2
Ουγγαρία	55,9	80,0	104,8	34,4	62,5	102,7
Μάλτα	89,3	80,4	108,0	67,0	79,7	107,9
Ολλανδία	73,8	85,0	101,4	71,7	85,8	102,5
Αυστρία	80,5	93,6	101,6	59,9	79,4	102,1
Πολωνία	48,9	67,9	102,5	39,6	54,7	105,1
Πορτογαλία	84,8	90,2	95,7	63,1	76,3	98,2
Ρουμανία	36,5	71,4	105,9	30,4	58,7	109,3
Σλοβενία	58,0	77,4	102,9	38,6	56,9	98,1
Σλοβακία	35,1	60,9	107,2	29,4	50,9	103,4
Φινλανδία	86,5	100,5	103,2	56,2	72,7	105,5
Σουηδία	81,1	86,2	99,0	53,7	73,8	105,7
Ηνωμένο Βασίλειο	99,6	106,5	100,4	75,1	91,6	102,3
ΕΕ-27 χώρες	72,0	88,4	103,2	56,3	73,8	103,5
Ευρωζώνη-19 χώρες	78,0	92,0	101,7	62,3	77,5	102,2
Μεσογειακές χώρες	92,6	101,1	97,2	75,1	88,2	98,3

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 8α2

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	77,8	92,6	102,3	78,3	88,2	102,7
Βουλγαρία	45,7	69,1	112,7	20,0	37,2	106,0
Τσεχία	40,1	65,4	105,4	38,8	62,3	112,4
Δανία	85,4	97,4	102,9	84,5	92,9	98,1
Γερμανία	70,9	87,0	102,7	59,6	74,6	101,9
Εσθονία	44,7	68,8	112,7	21,3	51,4	114,8
Ιρλανδία	93,3	101,9	98,2	91,9	97,3	102,8
Ελλάδα	72,1	79,1	107,2	71,6	79,7	98,4
Ισπανία	79,6	90,1	107,0	74,5	86,7	106,6
Γαλλία	107,0	106,2	100,9	91,6	92,8	101,0
Ιταλία	99,5	104,3	102,7	75,4	84,4	100,6
Κύπρος	41,2	74,9	112,6	47,9	74,1	114,0
Λεττονία	33,8	57,7	116,1	9,4	31,8	124,8
Λιθουανία	31,0	61,7	112,6	16,0	39,2	120,8
Λουξεμβούργο	55,7	90,0	102,5	64,1	78,0	97,5
Ουγγαρία	43,9	70,2	103,0	49,3	63,2	101,2
Μάλτα	108,7	95,4	97,9	3,6	23,3	172,5
Ολλανδία	64,8	79,5	101,1	76,4	86,4	100,1
Αυστρία	72,4	91,5	103,1	49,2	78,7	103,4
Πολωνία	35,9	61,3	106,5	24,6	49,4	110,2
Πορτογαλία	79,4	90,3	106,8	46,0	63,6	106,1
Ρουμανία	38,7	61,4	105,8	9,1	19,5	119,6
Σλοβενία	48,2	70,8	104,9	29,7	47,3	96,2
Σλοβακία	30,7	53,3	110,2	20,8	46,9	115,1
Φινλανδία	106,6	113,9	103,5	69,7	86,0	104,3
Σουηδία	87,5	93,4	99,9	41,0	62,4	104,9
Ηνωμένο Βασίλειο	119,1	113,3	104,3	92,9	89,6	101,6
ΕΕ-27 χώρες	67,2	83,0	105,4	50,3	66,2	108,8
Ευρωζώνη-19 χώρες	72,2	86,6	105,0	55,3	70,7	108,9
Μεσογειακές χώρες	87,5	94,0	104,9	71,8	81,4	102,5

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 8α3

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές/Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	98,4	98,9	99,4	95,6	96,1	98,5
Βουλγαρία	115,4	109,3	99,1	86,6	85,7	98,0
Τσεχία	89,7	92,4	103,6	94,2	93,1	107,5
Δανία	98,4	97,5	97,6	115,4	106,4	96,2
Γερμανία	89,1	100,5	102,7	75,3	84,3	100,9
Εσθονία	73,0	73,6	96,4	49,3	74,4	101,3
Ιρλανδία	76,7	81,8	95,5	146,3	118,7	98,7
Ελλάδα	75,9	72,1	113,7	91,4	85,0	103,7
Ισπανία	90,2	87,8	109,4	103,5	95,9	108,2
Γαλλία	104,8	105,1	100,9	108,8	102,9	99,6
Ιταλία	107,0	103,2	109,2	96,9	94,6	103,1
Κύπρος	67,4	91,1	134,7	101,9	116,5	116,1
Λεττονία	71,6	68,3	97,8	27,8	52,2	109,6
Λιθουανία	72,6	76,7	99,8	59,7	78,1	103,3
Λουξεμβούργο	78,2	94,5	100,3	83,7	90,7	98,2
Ουγγαρία	78,5	86,8	98,4	143,3	107,5	98,5
Μάλτα	121,7	118,8	91,9	5,4	27,0	152,5
Ολλανδία	87,8	93,4	99,6	106,6	100,7	97,7
Αυστρία	89,9	97,5	101,3	82,1	98,4	101,2
Πολωνία	73,4	89,2	103,7	62,1	88,1	104,0
Πορτογαλία	93,6	100,0	112,0	72,9	82,4	108,0
Ρουμανία	106,0	89,2	100,2	29,9	33,2	107,9
Σλοβενία	83,1	90,6	102,0	76,9	81,4	97,9
Σλοβακία	87,5	86,9	102,3	70,7	87,8	110,1
Φινλανδία	123,2	113,9	100,2	124,0	118,9	99,2
Σουηδία	107,9	108,6	100,9	76,4	83,8	99,0
Ηνωμένο Βασίλειο	119,6	106,6	103,9	123,7	98,5	99,3
ΕΕ-27 χώρες	91,9	93,9	102,8	85,6	88,2	104,4
Ευρωζώνη-19 χώρες	90,8	93,9	104,3	85,6	89,8	105,8
Μεσογειακές χώρες	94,3	93,7	109,1	94,7	92,2	104,5

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 8β1

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(%) Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	2,4	5,0	-0,1	3,7	3,0	0,9
Βουλγαρία	15,9	13,8	-0,2	20,3	17,9	4,4
Τσεχία	13,9	11,3	1,3	6,6	13,7	2,7
Δανία	2,1	5,2	-1,8	4,5	5,5	-0,5
Γερμανία	-1,6	4,3	0,6	1,4	3,7	0,9
Εσθονία	2,3	12,9	2,2	6,7	14,5	3,6
Ιρλανδία	2,4	1,4	-2,7	12,4	5,8	2,6
Ελλάδα	0,1	5,1	-5,8	3,4	4,7	-3,3
Ισπανία	0,3	5,4	-2,6	9,3	5,0	-0,7
Γαλλία	-1,9	1,2	-1,5	0,4	2,4	1,1
Ιταλία	1,2	2,9	-3,0	1,4	3,5	1,0
Κύπρος	9,7	6,9	-6,5	4,7	9,8	0,3
Λεττονία	12,5	16,4	2,0	10,9	15,4	4,5
Λιθουανία	19,7	13,9	1,7	6,3	18,9	6,4
Λουξεμβούργο	13,1	5,1	-3,2	-1,8	4,1	1,6
Ουγγαρία	6,3	10,2	0,7	11,6	15,7	1,4
Μάλτα	-19,1	4,1	6,0	-0,6	7,1	2,8
Ολλανδία	0,9	5,2	0,1	8,1	3,6	1,3
Αυστρία	4,1	3,8	-0,3	8,7	6,6	1,7
Πολωνία	3,7	11,1	1,1	4,0	12,2	4,5
Πορτογαλία	0,6	3,3	-1,5	7,0	5,1	1,7
Ρουμανία	19,2	17,7	-1,3	29,9	15,0	1,9
Σλοβενία	1,9	10,4	-0,7	2,6	14,3	0,7
Σλοβακία	16,2	14,9	3,2	17,0	15,2	4,8
Φινλανδία	-1,3	5,7	-2,7	4,3	7,2	3,5
Σουηδία	-8,1	6,0	-0,6	7,3	7,9	3,4
Ηνωμένο Βασίλειο	0,9	2,0	-0,6	5,3	4,3	0,9
ΕΕ-27 χώρες	2,5	6,9	-0,5	5,8	7,9	2,1
Ευρωζώνη-19 χώρες	1,8	5,7	-1,0	4,5	6,4	1,8
Μεσογειακές χώρες	0,0	3,6	-2,9	4,0	4,1	-0,1

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 8β2

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές (Έτος βάσης 2010= 100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(%) Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	2,8	4,8	0,6	2,0	3,4	1,0
Βουλγαρία	11,2	9,9	5,8	7,5	14,9	10,7
Τσεχία	13,2	13,1	2,8	4,9	14,1	6,0
Δανία	2,3	3,7	-0,9	1,8	2,6	-0,2
Γερμανία	4,1	6,3	0,3	4,4	6,5	2,5
Εσθονία	1,1	13,4	4,7	46,9	17,5	9,1
Ιρλανδία	9,3	0,2	-0,4	-5,0	3,7	2,5
Ελλάδα	1,2	4,6	3,5	13,8	1,5	0,8
Ισπανία	3,0	3,4	3,4	7,4	2,7	3,6
Γαλλία	-0,4	0,2	-0,8	-4,3	1,6	1,4
Ιταλία	2,2	2,1	-1,1	4,1	3,3	2,1
Κύπρος	10,9	12,9	5,4	13,2	10,3	6,1
Λεττονία	10,1	14,9	6,8	68,1	24,8	16,4
Λιθουανία	26,5	13,5	5,4	20,6	24,4	12,0
Λουξεμβούργο	21,5	8,5	-3,2	6,6	3,9	2,5
Ουγγαρία	11,2	13,2	0,2	13,8	7,0	4,3
Μάλτα	-19,9	4,2	-3,2	41,7	51,6	28,6
Ολλανδία	3,7	6,2	1,0	2,5	3,3	1,0
Αυστρία	6,5	5,5	0,4	15,0	9,5	1,7
Πολωνία	12,3	14,1	4,4	12,6	18,3	9,4
Πορτογαλία	0,8	4,8	1,9	3,5	10,7	4,3
Ρουμανία	9,8	12,1	5,8	38,5	17,4	21,4
Σλοβενία	6,0	12,4	1,8	7,7	16,9	2,2
Σλοβακία	10,1	16,9	4,9	10,1	23,6	9,2
Φινλανδία	-1,4	3,1	-3,6	9,2	5,1	1,7
Σουηδία	-8,2	5,1	-1,5	8,5	10,8	5,0
Ηνωμένο Βασίλειο	-2,5	-0,9	0,2	-7,3	1,2	2,4
ΕΕ-27 χώρες	2,9	6,5	1,7	6,1	8,0	6,8
Ευρωζώνη-19 χώρες	2,9	5,6	1,2	5,8	7,2	6,3
Μεσογειακές χώρες	1,3	2,9	1,4	4,5	3,6	2,5

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 8β3

	Δείκτης όγκου διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές/Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(%) Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,4	-0,2	0,6	-1,6	0,4	0,2
Βουλγαρία	-4,1	-3,4	6,0	-10,7	-2,6	6,0
Τσεχία	-0,6	1,5	1,5	-1,6	0,4	3,2
Δανία	0,2	-1,4	0,9	-2,6	-2,7	0,4
Γερμανία	5,8	1,9	-0,3	3,1	2,7	1,5
Εσθονία	-1,1	0,5	2,4	37,7	2,6	5,3
Ιρλανδία	6,8	-1,2	2,4	-15,4	-2,0	-0,2
Ελλάδα	1,2	-0,5	9,9	10,1	-3,0	4,2
Ισπανία	2,8	-1,9	6,2	-1,7	-2,2	4,4
Γαλλία	1,5	-1,0	0,8	-4,6	-0,8	0,3
Ιταλία	1,0	-0,8	2,0	2,7	-0,2	1,0
Κύπρος	1,2	5,6	12,7	8,1	0,5	5,8
Λεττονία	-2,1	-1,3	4,7	51,4	8,1	11,3
Λιθουανία	5,6	-0,4	3,7	13,4	4,6	5,3
Λουξεμβούργο	7,5	3,2	0,0	8,5	-0,2	0,9
Ουγγαρία	4,7	2,7	-0,5	2,0	-7,5	2,9
Μάλτα	-0,9	0,1	-8,7	42,6	41,5	25,1
Ολλανδία	2,7	1,0	0,9	-5,3	-0,2	-0,3
Αυστρία	2,3	1,6	0,7	5,8	2,8	0,0
Πολωνία	8,3	2,8	3,2	8,2	5,5	4,7
Πορτογαλία	0,2	1,5	3,5	-3,3	5,4	2,5
Ρουμανία	-7,8	-4,7	7,2	6,7	2,0	19,1
Σλοβενία	4,1	1,8	2,5	5,1	2,2	1,6
Σλοβακία	-5,4	1,8	1,7	-5,8	7,3	4,2
Φινλανδία	-0,1	-2,5	-0,9	4,8	-2,0	-1,7
Σουηδία	-0,1	-0,8	-0,9	1,2	2,7	1,6
Ηνωμένο Βασίλειο	-3,4	-2,8	0,9	-12,0	-3,0	1,4
ΕΕ-27 χώρες	0,8	0,0	2,4	1,1	0,7	4,5
Ευρωζώνη-19 χώρες	1,7	0,4	2,5	1,7	1,3	4,1
Μεσογειακές χώρες	1,3	-0,5	4,4	0,5	-0,4	2,5

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9α1

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	81,8	86,2	104,6	82,5	87,8	106,8
Βουλγαρία	77,1	83,7	105,7	74,3	78,7	106,4
Τσεχία	80,5	85,7	104,4	75,5	81,6	105,9
Δανία	89,2	91,9	104,7	91,8	91,5	106,2
Γερμανία	83,3	87,8	105,4	81,6	84,9	106,3
Εσθονία	80,9	86,1	106,7	85,2	90,4	107,0
Ιρλανδία	99,4	96,1	106,5	95,2	95,8	107,1
Ελλάδα	72,9	80,7	105,9	82,4	88,0	106,4
Ισπανία	76,6	83,7	106,4	83,2	87,8	106,4
Γαλλία	77,7	83,7	105,9	81,0	85,6	105,6
Ιταλία	75,5	80,6	105,0	85,3	88,1	107,2
Κύπρος	82,8	86,9	105,7	86,6	90,1	104,9
Λεττονία	81,1	85,1	107,3	87,0	89,9	108,0
Λιθουανία	73,1	77,0	108,0	81,9	83,9	105,5
Λουξεμβούργο	90,8	94,4	105,9	85,9	91,7	105,2
Ονγγαρία	93,0	94,1	101,7	80,5	86,0	106,6
Μάλτα	106,4	98,4	106,0	85,1	86,6	105,6
Ολλανδία	82,6	83,7	104,4	82,3	82,9	105,9
Αυστρία	80,5	86,1	105,2	82,3	86,3	105,7
Πολωνία	80,0	84,6	104,7	77,0	81,9	105,2
Πορτογαλία	82,9	88,4	105,0	87,7	90,9	105,6
Ρουμανία	81,0	86,3	105,3	88,9	88,1	108,7
Σλοβενία	79,6	85,0	103,1	78,8	85,0	107,8
Σλοβακία	79,5	86,8	102,9	82,2	88,8	104,4
Φινλανδία	80,6	84,4	105,2	86,4	86,5	104,2
Σουηδία	84,4	86,7	103,9	86,5	86,3	102,6
Ηνωμένο Βασίλειο	85,0	86,3	105,4	92,8	91,0	105,1
ΕΕ-27 χώρες	82,9	86,7	105,2	84,1	87,3	106,0
Ευρωζώνη-19 χώρες	82,2	86,1	105,4	84,4	87,8	106,1
Μεσογειακές χώρες	77,1	83,4	105,6	83,9	88,1	106,2

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9α2

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	84,8	89,4	103,8	85,3	89,9	106,3
Βουλγαρία	70,4	76,6	104,3	83,3	84,0	106,6
Τσεχία	77,7	86,6	104,0	75,1	82,2	107,8
Δανία	89,3	91,9	104,7	92,2	93,0	105,7
Γερμανία	86,4	90,0	103,8	85,9	89,0	107,3
Εσθονία	82,8	86,4	104,5	85,3	88,9	106,9
Ιρλανδία	101,1	97,4	101,5	91,1	94,0	107,2
Ελλάδα	81,8	85,7	104,8	83,3	88,8	105,8
Ισπανία	81,6	87,1	103,4	80,1	85,9	102,5
Γαλλία	84,0	88,4	104,1	84,9	89,6	108,5
Ιταλία	77,4	84,4	105,0	78,0	86,0	106,5
Κύπρος	84,7	91,0	104,1	68,5	79,5	101,7
Λεττονία	76,4	83,7	105,1	73,9	83,7	107,8
Λιθουανία	77,4	81,6	108,5	76,9	84,0	104,2
Λουξεμβούργο	113,6	108,3	103,2	101,0	98,7	109,0
Ουγγαρία	95,7	93,9	101,6	81,1	88,9	111,4
Μάλτα	80,9	76,6	100,6	114,2	103,4	104,9
Ολλανδία	90,0	89,3	104,9	82,2	85,8	105,9
Αυστρία	88,1	90,9	103,2	86,8	88,2	104,9
Πολωνία	78,6	85,9	102,8	81,5	86,1	106,0
Πορτογαλία	88,9	91,4	104,4	90,2	92,3	104,5
Ρουμανία	74,8	83,7	104,9	80,8	86,0	107,9
Σλοβενία	82,5	88,7	102,7	76,2	83,2	109,7
Σλοβακία	84,9	92,7	102,8	90,1	98,3	102,5
Φινλανδία	88,7	88,7	103,1	83,6	85,5	107,8
Σουηδία	89,3	89,6	102,1	87,8	90,3	102,8
Ηνωμένο Βασίλειο	82,7	86,1	104,8	91,0	93,6	105,6
ΕΕ-27 χώρες	85,0	88,4	103,8	84,8	88,8	106,2
Ευρωζώνη-19 χώρες	85,8	88,9	103,9	84,7	89,0	106,0
Μεσογειακές χώρες	82,7	87,4	104,3	83,3	88,5	105,6

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9α3

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές/Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	103,7	103,7	99,4	103,4	102,4	99,5
Βουλγαρία	91,3	91,5	98,7	112,1	107,0	100,2
Τσεχία	96,5	101,1	99,7	99,5	100,7	101,9
Δανία	100,1	100,0	100,0	100,4	101,6	99,7
Γερμανία	103,7	102,7	98,6	105,3	104,8	101,1
Εσθονία	102,3	100,5	98,0	100,1	98,3	99,9
Ιρλανδία	101,7	101,3	95,6	95,7	98,1	100,0
Ελλάδα	112,2	106,4	99,0	101,1	101,0	99,4
Ισπανία	106,5	104,2	97,4	96,3	97,8	96,5
Γαλλία	108,1	105,8	98,5	104,8	104,6	102,7
Ιταλία	102,5	104,9	100,1	91,4	97,7	99,4
Κύπρος	102,3	104,7	98,7	79,1	88,2	97,0
Λεττονία	94,2	98,3	98,0	84,9	93,1	99,7
Λιθουανία	105,9	106,2	100,5	93,9	100,1	98,7
Λουξεμβούργο	125,1	115,0	97,7	117,6	107,7	103,4
Ουγγαρία	102,9	99,8	99,8	100,7	103,2	104,5
Μάλτα	76,0	77,8	94,8	134,2	119,4	99,3
Ολλανδία	109,0	106,7	100,6	99,9	103,5	100,0
Αυστρία	109,4	105,7	98,3	105,5	102,2	99,3
Πολωνία	98,3	101,6	98,3	105,8	105,2	100,9
Πορτογαλία	107,2	103,6	99,4	102,9	101,6	99,0
Ρουμανία	92,3	96,9	99,5	90,9	97,8	99,2
Σλοβενία	103,6	104,5	99,6	96,7	97,9	101,6
Σλοβακία	106,8	106,8	100,0	109,6	110,9	98,3
Φινλανδία	110,0	105,2	98,2	96,8	98,8	103,4
Σουηδία	105,8	103,4	98,4	101,5	104,7	100,1
Ηνωμένο Βασίλειο	97,3	99,8	99,4	98,1	102,9	100,4
ΕΕ-27 χώρες	102,8	102,2	98,7	101,0	101,9	100,2
Ευρωζώνη-19 χώρες	104,8	103,6	98,7	100,6	101,5	99,9
Μεσογειακές χώρες	107,3	105,0	98,9	99,3	100,6	99,4

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9β1

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(% Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,5	2,1	1,3	3,4	1,7	2,3
Βουλγαρία	0,0	4,0	0,9	2,8	2,8	2,4
Τσεχία	2,7	2,0	1,7	4,2	2,2	2,7
Δανία	0,6	0,9	2,1	0,3	-0,1	3,3
Γερμανία	2,5	2,0	1,5	3,4	1,3	2,9
Εσθονία	1,7	2,5	1,6	4,5	1,6	1,4
Ιρλανδία	-0,2	0,0	2,1	1,5	0,9	1,6
Ελλάδα	2,1	3,5	1,5	2,3	2,3	1,8
Ισπανία	1,8	3,2	1,9	2,5	1,6	2,1
Γαλλία	1,9	2,6	2,3	3,6	1,5	2,7
Ιταλία	0,8	3,0	1,8	2,9	1,4	1,7
Κύπρος	0,7	2,4	1,4	3,0	1,2	1,6
Λεττονία	0,5	2,8	1,3	3,1	1,3	1,8
Λιθουανία	-0,4	3,7	1,7	4,0	1,4	1,6
Λουξεμβούργο	0,0	1,6	1,9	4,2	0,7	2,5
Ουγγαρία	1,4	0,7	0,3	3,5	1,7	1,9
Μάλτα	-5,2	-0,3	1,0	3,3	0,8	1,6
Ολλανδία	-2,3	2,2	1,9	1,0	1,2	2,8
Αυστρία	2,5	2,3	1,7	3,8	1,4	2,3
Πολωνία	1,9	2,4	1,5	6,2	1,5	2,4
Πορτογαλία	1,8	2,3	1,1	3,6	1,2	0,9
Ρουμανία	2,6	2,2	1,7	3,8	0,9	1,7
Σλοβενία	1,3	2,8	1,0	4,6	2,1	2,4
Σλοβακία	2,5	2,8	0,3	3,3	2,2	0,5
Φινλανδία	-1,0	3,1	1,5	-1,0	1,1	2,2
Σουηδία	-2,5	2,3	1,8	-2,0	1,1	3,1
Ηνωμένο Βασίλειο	0,8	1,3	3,2	-0,2	0,6	2,9
ΕΕ-27 χώρες	0,7	2,2	1,6	2,7	1,4	2,1
Ευρωζώνη-19 χώρες	0,5	2,3	1,5	2,9	1,4	2,0
Μεσογειακές χώρες	1,7	2,9	1,7	3,0	1,6	1,8

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9β2

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(% Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	1,8	1,9	1,1	5,0	1,2	2,1
Βουλγαρία	-1,7	5,2	1,3	3,1	1,4	1,7
Τσεχία	4,5	2,5	1,7	4,7	2,9	1,2
Δανία	1,7	0,8	1,7	6,5	-0,8	2,3
Γερμανία	2,5	1,2	2,1	3,6	1,3	2,0
Εσθονία	6,3	1,2	1,5	7,5	1,3	1,1
Ιρλανδία	1,1	-0,8	1,1	4,0	0,8	2,3
Ελλάδα	-0,4	2,6	0,9	1,8	1,8	2,5
Ισπανία	1,3	2,5	1,2	4,2	1,5	2,0
Γαλλία	2,0	1,8	1,5	2,6	2,0	1,5
Ιταλία	2,7	2,8	2,3	5,0	1,9	2,4
Κύπρος	2,7	2,3	-0,9	3,5	3,9	1,7
Λεττονία	1,8	3,9	1,3	4,9	3,4	1,4
Λιθουανία	-1,6	3,7	1,8	7,7	2,4	1,7
Λουξεμβούργο	-1,1	-0,8	0,1	1,1	-0,8	4,1
Ουγγαρία	0,2	-0,3	1,6	6,9	2,4	1,0
Μάλτα	-3,3	0,4	3,4	-2,5	-2,3	2,1
Ολλανδία	-1,6	1,3	1,6	3,0	1,4	3,2
Αυστρία	1,1	1,5	0,9	1,8	1,3	1,6
Πολωνία	4,3	2,5	1,1	3,8	2,4	1,3
Πορτογαλία	1,3	1,2	1,7	2,7	0,6	1,7
Ρουμανία	2,9	3,3	1,9	4,2	2,2	1,8
Σλοβενία	2,8	2,1	0,9	3,5	2,5	3,0
Σλοβακία	-0,2	3,0	0,1	7,5	1,2	-2,6
Φινλανδία	-1,9	2,2	1,3	3,6	1,0	2,2
Σουηδία	-2,5	1,5	1,3	1,8	0,6	3,2
Ηνωμένο Βασίλειο	1,0	1,9	2,6	3,1	0,7	3,0
ΕΕ-27 χώρες	1,0	1,8	1,4	3,8	1,3	1,9
Ευρωζώνη-19 χώρες	0,7	1,8	1,3	3,4	1,3	2,0
Μεσογειακές χώρες	1,4	2,2	1,5	3,2	1,5	2,0

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 9β3

	Δείκτης αξίας διεθνούς εμπορίου-Εξαγωγές/Εισαγωγές (Έτος βάσης 2010=100)					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	(%) Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής					
	2000-2001	2001-2007	2008-2014	2000-2001	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	0,3	-0,2	-0,2	1,5	-0,5	-0,2
Βουλγαρία	-1,6	1,1	0,3	0,3	-1,4	-0,6
Τσεχία	1,8	0,5	0,1	0,4	0,7	-1,4
Δανία	1,1	-0,1	-0,4	6,2	-0,6	-0,9
Γερμανία	0,0	-0,8	0,6	0,2	0,0	-0,9
Εσθονία	4,5	-1,2	-0,1	2,9	-0,3	-0,4
Ιρλανδία	1,3	-0,7	-1,0	2,4	-0,1	0,6
Ελλάδα	-2,4	-0,9	-0,5	-0,5	-0,5	0,7
Ισπανία	-0,5	-0,7	-0,7	1,7	-0,2	-0,1
Γαλλία	0,1	-0,8	-0,8	-1,0	0,5	-1,2
Ιταλία	2,0	-0,2	0,5	2,1	0,5	0,6
Κύπρος	2,0	-0,1	-2,3	0,5	2,6	0,1
Λεττονία	1,4	1,1	0,0	1,8	2,1	-0,3
Λιθουανία	-1,1	0,0	0,1	3,5	0,9	0,1
Λουξεμβούργο	-1,1	-2,4	-1,7	-3,0	-1,5	1,6
Ουγγαρία	-1,2	-1,0	1,3	3,4	0,6	-1,0
Μάλτα	2,0	0,7	2,4	-5,6	-3,1	0,5
Ολλανδία	0,7	-0,8	-0,3	2,0	0,2	0,3
Αυστρία	-1,3	-0,7	-0,8	-1,9	-0,1	-0,7
Πολωνία	2,3	0,0	-0,4	-2,3	0,8	-1,1
Πορτογαλία	-0,4	-1,1	0,6	-1,0	-0,7	0,8
Ρουμανία	0,4	1,1	0,2	0,3	1,3	0,1
Σλοβενία	1,5	-0,6	-0,1	-0,9	0,3	0,6
Σλοβακία	-2,7	0,2	-0,2	4,1	-1,0	-3,0
Φινλανδία	-0,9	-0,9	-0,2	4,6	-0,1	0,0
Σουηδία	0,0	-0,7	-0,4	3,8	-0,5	0,1
Ηνωμένο Βασίλειο	0,1	0,6	-0,5	3,3	0,1	0,2
ΕΕ-27 χώρες	0,2	-0,4	-0,2	0,9	0,0	-0,2
Ευρωζώνη-19 χώρες	0,1	-0,5	-0,2	0,5	-0,1	0,0
Μεσογειακές χώρες	-0,3	-0,7	-0,2	0,2	-0,1	0,2

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 10α

	Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε εκατ. ευρώ) ΕΕ-27					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	11.758,0	15.149,6	9.264,0	2.592,0	2.989,7	3.973,9
Βουλγαρία	-1.832,0	-3.805,4	-4.895,1	143,0	97,7	342,9
Τσεχία	-3.119,0	-463,6	8.967,3	-451,0	-809,1	-1.081,4
Δανία	6.210,0	6.707,9	9.150,6	5.228,0	5.246,0	5.257,4
Γερμανία	59.130,0	146.391,0	175.953,0	-10.445,0	-8.648,3	-5.364,1
Εσθονία	-1.168,0	-2.087,1	-1.264,6	-176,0	-216,9	-254,1
Ιρλανδία	28.553,0	33.113,3	37.823,1	3.578,0	3.122,3	2.746,7
Ελλάδα	-23.558,0	-31.300,1	-27.591,3	-1.391,0	-2.082,0	-1.836,6
Ισπανία	-44.274,0	-65.632,4	-46.246,4	1.754,0	1.187,0	5.047,7
Γαλλία	-12.266,0	-20.825,0	-72.659,0	9.742,0	8.883,3	9.953,7
Ιταλία	1.907,0	-2.994,7	1.080,0	-5.578,0	-5.835,6	-4.872,9
Κύπρος	-2.955,0	-3.879,0	-4.635,7	-284,0	-375,0	-667,1
Λεττονία	-1.443,0	-2.906,1	-2.402,1	-287,0	-302,3	-85,0
Λιθουανία	-1.826,0	-3.105,3	-2.299,4	-80,0	129,1	639,0
Λουξεμβούργο	-3.140,0	-2.975,9	-5.121,4	-620,0	-737,7	-937,7
Ουγγαρία	-4.308,0	-2.937,4	4.664,7	1.156,0	1.096,3	2.032,1
Μάλτα	-1.040,0	-924,4	-1.643,4	-233,0	-236,1	-348,0
Ολλανδία	16.092,0	31.854,4	49.649,9	13.683,0	15.515,1	19.894,7
Αυστρία	-5.071,0	-1.277,7	-5.646,6	-667,0	-108,0	-277,4
Πολωνία	-18.711,0	-13.827,6	-11.426,7	-282,0	1.237,7	4.341,1
Πορτογαλία	-16.878,0	-17.689,7	-16.302,0	-2.821,0	-2.975,6	-2.956,9
Ρουμανία	-2.962,0	-9.824,4	-10.546,3	-639,0	-1.242,3	-922,0
Σλοβενία	-1.491,0	-907,3	-190,4	-278,0	-437,3	-785,7
Σλοβακία	-1.005,0	-1.895,4	996,3	-350,0	-454,6	-955,3
Φινλανδία	12.624,0	8.376,1	-766,9	-1.039,0	-1.317,4	-2.384,1
Σουηδία	15.432,0	15.290,0	6.507,6	-2.308,0	-2.896,3	-4.435,9
Ηνωμένο Βασίλειο	-67.813,0	-103.619,0	-127.734,3	-11.783,0	-16.998,1	-22.036,4

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 10β

	Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε εκατ. ευρώ) Ευρωζώνη-19					
	Σύνολο			Τρόφιμα-ποτά-καπνός		
	2000	2001-2007	2008-2014	2000	2001-2007	2008-2014
Βέλγιο	11.758,0	15.149,6	9.264,0	2.592,0	2.989,7	3.973,9
Γερμανία	59.130,0	146.391,0	175.953,0	-10.445,0	-8.648,3	-5.364,1
Εσθονία	-1.168,0	-2.087,1	-1.264,6	-176,0	-216,9	-254,1
Ιρλανδία	28.553,0	33.113,3	37.823,1	3.578,0	3.122,3	2.746,7
Ελλάδα	-23.558,0	-31.300,1	-27.591,3	-1.391,0	-2.082,0	-1.836,6
Ισπανία	-44.274,0	-65.632,4	-46.246,4	1.754,0	1.187,0	5.047,7
Γαλλία	-12.266,0	-20.825,0	-72.659,0	9.742,0	8.883,3	9.953,7
Ιταλία	1.907,0	-2.994,7	1.080,0	-5.578,0	-5.835,6	-4.872,9
Κύπρος	-2.955,0	-3.879,0	-4.635,7	-284,0	-375,0	-667,1
Λεττονία	-1.443,0	-2.906,1	-2.402,1	-287,0	-302,3	-85,0
Λιθουανία	-1.826,0	-3.105,3	-2.299,4	-80,0	129,1	639,0
Λουξεμβούργο	-3.140,0	-2.975,9	-5.121,4	-620,0	-737,7	-937,7
Μάλτα	-1.040,0	-924,4	-1.643,4	-233,0	-236,1	-348,0
Ολλανδία	16.092,0	31.854,4	49.649,9	13.683,0	15.515,1	19.894,7
Αυστρία	-5.071,0	-1.277,7	-5.646,6	-667,0	-108,0	-277,4
Πορτογαλία	-16.878,0	-17.689,7	-16.302,0	-2.821,0	-2.975,6	-2.956,9
Σλοβενία	-1.491,0	-907,3	-190,4	-278,0	-437,3	-785,7
Σλοβακία	-1.005,0	-1.895,4	996,3	-350,0	-454,6	-955,3
Φινλανδία	12.624,0	8.376,1	-766,9	-1.039,0	-1.317,4	-2.384,1

Πηγή: Eurostat.

ΔΟΚΙΜΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015)

Το κεφάλαιο αυτό περιέχει περιλήψεις Δοκιμίων Εργασίας που συγγράφονται από στελέχη ή/και εξωτερικούς συνεργάτες της Τράπεζας της Ελλάδος και εκδίδονται από την Τράπεζα. Τα πλήρη κείμενα υπό το γενικό τίτλο “Working Papers” είναι διαθέσιμα στην πρωτότυπη γλώσσα, κατά κανόνα αγγλικά (βλ. www.bankofgreece.gr).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<p>194. Financial conditions and economic activity: the potential impact of the targeted longer-term refinancing operations (TLTROs)
<i>Hiona Balfoussia and Heather D. Gibson</i></p> <p>195. Steady-state priors and Bayesian variable selection in VAR forecasting
<i>Dimitrios P. Louzis</i></p> <p>196. The distributional consequences of the stabilization and adjustment policies in Greece during the crisis, with the use of a multisectoral computable general equilibrium model
<i>Stavros Zografakis and Alexandros Sarris</i></p> <p>197. The macroeconomic impact of structural reforms in product and labour markets: trade-offs and complementarities
<i>Dimitris Papageorgiou and Evangelia Vourvachaki</i></p> | <p>198. Determinants of euro-area bank lending margins: financial fragmentation and ECB policies
<i>Helen Louri and Petros M. Migiakis</i></p> <p>199. The effectiveness of the ECB's Asset Purchase Programs of 2009 to 2012
<i>Heather D. Gibson, Stephen G. Hall and George S. Tavlas</i></p> <p>200. Credit-less recoveries: the role of investment-savings imbalances
<i>Hiona Balfoussia and Dimitris Malliaropoulos</i></p> <p>201. Who exports high-quality products? Some empirical regularities from Greek exporting firms
<i>Sarantis Kalyvitis</i></p> |
|---|--|

Financial conditions and economic activity: the potential impact of the targeted longer-term refinancing operations (TLTROs)
(Χρηματοπιστωτικές συνθήκες και οικονομική δραστηριότητα: η δυνητική επίδραση των στοχευμένων πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (TLTROs))

Δοκίμιο εργασίας No. 194

Hiona Balfoussia and Heather D. Gibson

Η μελέτη διερευνά τη σχέση μεταξύ χρηματοπιστωτικών συνθηκών και πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, εκτιμάται η δυνητική επίδραση του προγράμματος στοχευμένων πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (TLTROs) του Ευρωσυστήματος σε διαφορετικές πτυχές της οικονομικής δραστηριότητας, για το σύνολο της ζώνης του ευρώ αλλά και για την Ελλάδα ειδικότερα.

Αναγνωρίζοντας ακριβώς τη σχέση μεταξύ πιστωτικής επέκτασης και οικονομικής ανάπτυξης, τον Ιούνιο του 2014 το Ευρωσύστημα θέσπισε τις στοχευμένες πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης. Με αυτές χορηγεί στις τράπεζες χρηματοδότηση με σταθερό χαμηλό επιτόκιο, μέσω ενός πλαισίου το οποίο δημιουργεί κίνητρα για τη χορήγηση πιστώσεων εκ μέρους των τραπεζών προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, δηλαδή προς την “πραγματική οικονομία”. Συνεπώς, το πρόγραμμα TLTRO προσφέρεται για τη διερεύνηση και ποσοτικοποίηση της πιο πάνω σχέσης.

Στην εμπειρική διερεύνηση αξιοποιείται ο δείκτης χρηματοπιστωτικών συνθηκών των Angelopoulou et al. (2014), ο οποίος κατασκευάζεται χρησιμοποιώντας ένα ευρύ φάσμα στατιστικών στοιχείων (τιμές, όγκους, διαφορές επιτοκίων και στοιχεία ερευνών) κατά τρόπο σύμφωνο με την οικονομική θεωρία. Οι δείκτες για την Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ επικαιροποιούνται και εισάγονται σε διανυσματικά αυτοπαλίνδρομα υποδείγματα (VAR), με σκοπό να εκτιμηθεί η δυνητική επίδραση του προγράμματος TLTRO στην πραγματική οικονομία.

Η εκτιμώμενη σχέση μεταξύ του δείκτη χρηματοπιστωτικών συνθηκών και των υπό εξέταση δεικτών οικονομικής δραστηριότητας είναι θετική και στατιστικά σημαντική, τόσο για την Ελλάδα όσο και για τη ζώνη του ευρώ. Για τη ζώνη του ευρώ, η βελτίωση του δείκτη χρηματοπιστωτικών συνθηκών που μπορεί δυνητικά να προκύψει από την πλήρη αξιοποίηση των δύο πρώτων πράξεων ανοικτής αγοράς του προγράμματος TLTRO φαίνεται να επιφέρει άμεση αύξηση των δεικτών οικονομικής δραστηριότητας. Επιπλέον, μέσω των μηχανισμών ανατροφοδότησης, η επίδραση αυτή παραμένει στατιστικά σημαντική και μεσοπρόθεσμα, οδηγεί δηλαδή σε βελτίωση των εν λόγω δεικτών, η οποία παραμένει στατιστικά σημαντική σε ορίζοντα τετραετίας. Για την Ελλάδα τα ευρήματα είναι ανάλογα. Η εκτιμώμενη επίδραση στο δείκτη βιομηχανικής παραγωγής αποτελεί εξαίρεση, αφού είναι μεν θετική, όχι όμως και στατιστικά σημαντική σε συμβατικά επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας. Το εύρημα αυτό αντανακλά πιθανότατα τη σχετικά περιορισμένη συμμετοχή της βιομηχανικής παραγωγής στο ΑΕΠ της Ελλάδος σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες. Αντίθετα, η εκτιμώμενη επίδραση της πιστωτικής επέκτασης στον όγκο των λιανικών πωλήσεων είναι σαφώς υψηλότερη για την ελληνική οικονομία από ό,τι για τη ζώνη του ευρώ, αντανakλώντας την υψηλή ροπή προς κατανάλωση που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία.

Συνοψίζοντας, από την εμπειρική ανάλυση προκύπτει ότι, εφόσον το πρόγραμμα TLTRO μεταφραστεί σε πιστωτική επέκταση ή, κατ' αναλογία, σε σχετική επιβράδυνση της πιστωτικής συρρίκνωσης, μπορεί δυνητικά να συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τα επόμενα χρόνια.

Steady-state priors and Bayesian variable selection in VAR forecasting
(Εκ των προτέρων κατανομές για τη σταθερή κατάσταση της οικονομίας (steady-state priors) και
μπεϋζιανή επιλογή μεταβλητών σε υποδείγματα τύπου VAR)

Δοκίμιο εργασίας No. 195
Dimitrios P. Louzis

Η παρούσα μελέτη προτείνει μεθόδους για την εκτίμηση μπεϋζιανών διανυσματικών αυτοπαλίνδρομων (VAR) υποδειγμάτων, τα οποία χρησιμοποιούν μεθόδους αυτόματης επιλογής μεταβλητών και ενσωματώνουν πληροφοριακές εκ των προτέρων κατανομές για τη σταθερή κατάσταση της οικονομίας (steady-state priors). Συγκεκριμένα, δείχνουμε ότι οι υπάρχουσες μέθοδοι δειγματοληψίας κατά Gibbs που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση υποδειγμάτων VAR με μπεϋζιανή επιλογή μεταβλητών μπορούν να τρο-

ποποιηθούν αποτελεσματικά ώστε να ενσωματώνουν τις εκ των προτέρων πεποιθήσεις των οικονομολόγων σχετικά με τη σταθερή κατάσταση της οικονομίας. Η εμπειρική ανάλυση, η οποία βασίζεται σε τρεις βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές από την οικονομία των ΗΠΑ, δείχνει ότι η προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων VAR βελτιώνεται σημαντικά όταν αυτά συνδυάζουν τόσο την επιλογή μεταβλητών όσο και την πληροφορόρηση σχετικά με τη σταθερή κατάσταση της οικονομίας.

The distributional consequences of the stabilization and adjustment policies in Greece during the crisis, with the use of a multisectoral computable general equilibrium model
(Οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις των πολιτικών σταθεροποίησης και προσαρμογής στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κρίσης, με τη χρήση ενός πολυκλαδικού υπολογιστικού υποδείγματος γενικής ισορροπίας)

Δοκίμιο εργασίας No. 196
Stavros Zografakis and Alexandros Sarris

Η μελέτη ερευνά ποσοτικά τις οικονομικές επιπτώσεις των διαφόρων πολιτικών σταθεροποίησης και προσαρμογής τις οποίες υιοθέτησε η ελληνική κυβέρνηση κατά την περίοδο 2008-2013 προκειμένου να αντιμετωπίσει τα δημοσιονομικά ελλείμματα. Προς το σκοπό αυτό, παρουσιάζεται ένα εμπειρικό υπόδειγμα γενικής ισορροπίας που έχει τη δυνατότητα να προσομοιώσει τις κύριες μακροοικονομικές και ιδίως τις αναδιανεμητικές πτυχές της κρίσης που πλήττει την Ελλάδα από το 2008 και να διερευνήσει μέσω της μεθόδου της συγκριτικής στατικής τα αποτελέσματα διαφόρων πολιτικών σε επίπεδο επιμέρους κλάδων και εισοδημάτων. Το υπόδειγμα έχει προσαρμοστεί και διαμετρηθεί σε έναν πίνακα κοινωνικής λογιστικής του 2004, που περιγράφει τους θεσμικούς τομείς της οικονομίας με υψηλό βαθμό λεπτομέρειας. Οι

προσομοιώσεις πολιτικής γίνονται με μία υπόθεση κλεισίματος του υποδείγματος (closure rule) που φαίνεται να αποτυπώνει ικανοποιητικά την ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια της κρίσης. Οι προσομοιώσεις των μεγάλων εξωγενών διαταραχών που επηρέασαν την ελληνική οικονομία κατά την περίοδο 2008-2013 δείχνουν ότι το υπόδειγμα αναπαράγει τις κυριότερες μεταβολές που έχουν επέλθει στην οικονομία και ότι η δέσμη πολιτικών που υιοθετήθηκε είχε αντιστρόφως προοδευτικό αναδιανεμητικό αποτέλεσμα. Οι προσομοιώσεις πολιτικής δείχνουν ότι το μείγμα πολιτικών που εφαρμόσε η ελληνική κυβέρνηση στο πλαίσιο του σταθεροποιητικού προγράμματος οδήγησε σε μεγάλη πτώση του ΑΕΠ και της απασχόλησης και, ως επώδυνη συνέπεια, δραστική μείωση του ελλείμματος του δημόσιου τομέα, με τίμημα όμως τη δρα-

ματική συρρίκνωση των ιδιωτικών πραγματικών εισοδημάτων και την περαιτέρω όξυνση της εισοδηματικής ανισότητας. Μπορεί και απομένει να ερευνηθεί κατά πόσον υπάρχουν άλλοι συνδυασμοί μέτρων πολιτικής που θα

μπορούσαν να επιτύχουν παρόμοια αποτελέσματα όσον αφορά την μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων χωρίς όμως τις ανεπιθύμητες επιπτώσεις στα εισοδήματα και την κατανομή τους.

The macroeconomic impact of structural reforms in product and labour markets: trade-offs and complementarities

(Οι μακροοικονομικές επιπτώσεις των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές εργασίας και προϊόντων: αντίρροπες και ομόρροπες επιδράσεις)

Δοκίμιο εργασίας No. 197

Dimitris Papageorgiou and Evangelia Vourvachaki

Το άρθρο αυτό εξετάζει τις μακροοικονομικές επιπτώσεις των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές εργασίας και προϊόντων και μελετά την αλληλεπίδρασή τους με εναλλακτικές πολιτικές εξυγίανσης του δημόσιου χρέους. Η ανάλυση πραγματοποιείται στο πλαίσιο ενός Δυναμικού Στοχαστικού Υποδείγματος Γενικής Ισορροπίας, το οποίο έχει διαμετρηθεί για την ελληνική οικονομία. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις οδηγούν σε σημαντική αύξηση του ΑΕΠ μακροχρόνια. Όσο πιο γρήγορα και χωρίς καθυστερήσεις εφαρμόζονται οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, τόσο νωρίτερα εμφανίζονται τα οφέλη. Όταν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις εφαρμόζονται σε συνδυασμό με πολιτικές δημοσιονομικής εξυγίανσης, ενδέχεται βραχυχρόνια να ενισχύσουν την αρνητική επίδραση των πολιτικών αυτών στο ΑΕΠ. Το μέγεθος της αρνητικής επίδρασης εξαρτάται από το δημοσιονομικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη μείωση του δημόσιου χρέους.

Ειδικότερα, δημοσιονομικές προσαρμογές που βασίζονται στη φορολόγηση του κεφαλαίου έχουν βραχυχρόνια τη μεγαλύτερη υφεσιακή επίδραση στο ΑΕΠ όταν πραγματοποιούνται ταυτόχρονα με μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων. Αντίστοιχα, η φορολόγηση της εργασίας είναι βραχυχρόνια η πιο υφεσιακή επιλογή όταν συνδυάζεται με μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας. Οι μικρότερες υφεσιακές επιδράσεις παρατηρούνται όταν η δημοσιονομική προσαρμογή στηρίζεται σε αυξήσεις των φόρων κατανάλωσης. Μακροπρόθεσμα ωστόσο, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και η δημοσιονομική εξυγίανση έχουν συμπληρωματικά οφέλη για το ΑΕΠ. Ο κύριος μηχανισμός συνίσταται στο ότι οι μεταρρυθμίσεις αυξάνουν μόνιμα την παραγωγικότητα της οικονομίας και τη φορολογική βάση. Αυτό δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μείωση των φορολογικών συντελεστών ή/και αύξηση των δημόσιων δαπανών. Ο μηχανισμός αυτός λειτουργεί αντίστροφα βραχυχρόνια.

Determinants of euro-area bank lending margins: financial fragmentation and ECB policies (Προσδιοριστικοί παράγοντες των επιτοκιακών περιθωρίων στη ζώνη του ευρώ: κατακερματισμός της χρηματοπιστωτικής αγοράς και οι πολιτικές της ΕΚΤ)

Δοκίμιο εργασίας No. 198

Helen Louri and Petros M. Migiakis

Στο παρόν άρθρο διερευνώνται οι προσδιοριστικοί παράγοντες των επιτοκιακών περιθωρίων με τα οποία επιβαρύνονται οι μη χρη-

ματοπιστωτικές επιχειρήσεις στη ζώνη του ευρώ κατά τον τραπεζικό δανεισμό τους, δηλαδή της διαφοράς μεταξύ των επιτοκίων

χορηγήσεων και των επιτοκίων που εισπράττουν από τις τραπεζικές καταθέσεις τους, για ένδεκα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ από τον Ιανουάριο του 2003 έως το Δεκέμβριο του 2014. Εφαρμόζονται τεχνικές μήτρας αυτοπαλίνδρομων διανυσμάτων για διαγραμματικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (panel VAR), με σκοπό την εξέταση των επιδράσεων αιτιότητας και την εκτίμηση των συναρτήσεων απόκρισης σε τυχαίες διαταράξεις (impulse response functions). Οι χώρες του δείγματος διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες (ευάλωτες και μη ευάλωτες), έτσι ώστε να εξεταστούν τυχόν ετερογενείς στις σχέσεις των επιτοκιακών περιθωρίων, ενώ και η περίοδος χωρίζεται με σημείο αναφοράς την κορύφωση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης (πριν και μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο του 2008).

Τα ευρήματα υποδεικνύουν την ύπαρξη σημαντικών ετερογενειών, οι οποίες χαρακτηρίζουν τις σχέσεις ήδη πριν από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και παραμένουν μετά

από αυτή, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έχει αλλάξει το μέγεθος ή και η κατεύθυνση της επίδρασης των επεξηγηματικών μεταβλητών. Ακόμη, υποδεικνύεται η σημαντικότητα (α) του βαθμού συγκέντρωσης της τραπεζικής αγοράς και (β) της προνοητικότητας (prudence) των διοικήσεων των τραπεζών, οι οποίες αυξάνουν το επιτοκιακό περιθώριο για τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, ενώ υπάρχουν ενδείξεις για επιδράσεις υποκατάστασης μεταξύ τραπεζικού δανεισμού και χρηματοδότησης από την αγορά ομολόγων, όπως τεκμαίρεται από τη σχέση με τις αποδόσεις των εταιρικών ομολόγων. Τέλος, η παροχή άφθονης ρευστότητας από την ΕΚΤ μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση φαίνεται να ασκεί σημαντικές επιδράσεις μόνο στις μη ευάλωτες οικονομίες, γεγονός που υποδεικνύει την ανάγκη για περαιτέρω παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες πολιτικής, με σκοπό τη μείωση του κατακερματισμού στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και την αύξηση της χρηματοοικονομικής ενοποίησης προς όφελος της πραγματικής οικονομίας της ζώνης του ευρώ.

The effectiveness of the ECB's Asset Purchase Programs of 2009 to 2012 (Η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αγοράς τίτλων της ΕΚΤ από το 2009 έως το 2012)

Δοκίμιο εργασίας No. 199

Heather D. Gibson, Stephen G. Hall and George S. Tavlas

Η μελέτη εξετάζει τις επιδράσεις του Προγράμματος για τις Αγορές Τίτλων (Securities Markets Programme – SMP) και των δύο Προγραμμάτων Αγοράς Καλυμμένων Ομολόγων (Covered Bond Purchase Programmes – CBPP1 και CBPP2) στις διαφορές αποδόσεων και τις τιμές των κρατικών ομολόγων για πέντε χώρες της ζώνης του ευρώ που αντιμετώπισαν ή αντιμετωπίζουν δυσχέρειες – την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία.

Στο πλαίσιο του CBPP1, η ΕΚΤ δεσμεύθηκε να αγοράζει τίτλους συνολικού ύψους 60 δισεκ. ευρώ στο διάστημα μεταξύ Ιουνίου 2009 και Ιουνίου 2010. Στο πλαίσιο του CBPP2, το επιδιωκόμενο ύψος αγορών ήταν

40 δισεκ. ευρώ την περίοδο από το Νοέμβριο του 2011 έως τον Οκτώβριο του 2012. Ο πρωταρχικός σκοπός του CBPP ήταν να επιφέρει μείωση των επιτοκίων της αγοράς χρήματος και χαλάρωση των συνθηκών χρηματοδότησης για τα πιστωτικά ιδρύματα και τις επιχειρήσεις και, μέσω αυτής, αναζωογόνηση της αγοράς καλυμμένων ομολογίων, η οποία είναι η κύρια πηγή άντλησης ρευστότητας εκ μέρους των τραπεζών στη ζώνη του ευρώ.

Το SMP εγκαινιάστηκε το Μάιο του 2010 ως απάντηση στην drying up ορισμένων δευτερογενών αγορών κρατικών ομολόγων. Ο σκοπός του ήταν να βελτιώσει τη λειτουργία του μηχανισμού μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής αυξάνοντας το βάθος και τη ρευστότητα σε

τιμήματα της αγοράς κρατικών ομολόγων που παρουσίαζαν δυσλειτουργίες. Από θεωρητική άποψη, η εν λόγω παρέμβαση αναμένεται να μειώσει τις διαφορές αποδόσεων, καθώς η απόκτηση κρατικών ομολόγων από την ΕΚΤ συνεπάγεται ότι μεγαλύτερο μέρος του χρέους μιας χώρας διακρατείται από τον επίσημο τομέα. Δεδομένου ότι το κόστος της αθέτησης χρέους προς τον επίσημο τομέα είναι υψηλότερο από ό,τι για το χρέος προς τον ιδιωτικό τομέα, η παρέμβαση αυτή μειώνει τον κίνδυνο αθέτησης, με αποτέλεσμα να μειώνονται και οι συναφείς διαφορές αποδόσεων.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στη μελέτη είναι μηνιαία και καλύπτουν την

περίοδο από τον Ιανουάριο του 2004 έως τον Ιούλιο του 2014. Σε αντίθεση με προηγούμενες μελέτες, χρησιμοποιούμε υπαρκτά, εμπιστευτικά στοιχεία παρεμβάσεων. Τα αποτελέσματά μας υποδηλώνουν ότι τα αντίστοιχα προγράμματα αγοράς τίτλων μείωσαν τις διαφορές αποδόσεων επί των κρατικών ομολόγων και αύξησαν τις τιμές των ομολόγων. Οι ποσοτικές επιδράσεις των προγραμμάτων ήταν μικρού μεγέθους, αλλά πάντως σημαντικές. Επίσης παρέχουμε ένα απλό θεωρητικό υπόδειγμα που εξηγεί για ποιο λόγο οι αγορές τίτλων εκ μέρους του επίσημου τομέα μπορούν να μειώσουν τις διαφορές αποδόσεων που συνδέονται με τον κίνδυνο αθέτησης των υποχρεώσεων μιας χώρας.

Credit-less recoveries: the role of investment-savings imbalances
(Ανάκαμψη χωρίς τραπεζικό δανεισμό: ο ρόλος της ανισορροπίας μεταξύ επενδύσεων και αποταμιεύσεων)

Δοκίμιο εργασίας No. 200

Hiona Balfoussia and Dimitris Malliaropulos

Η έννοια της “ανάκαμψης χωρίς τραπεζικό δανεισμό” (credit-less recovery), που πρωτοεμφανίστηκε στο άρθρο των Calvo et al. (2006), βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της ακαδημαϊκής έρευνας γύρω από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία, ο όρος αναφέρεται στο φαινόμενο της επιστροφής μιας οικονομίας σε θετικούς, αν και συνήθως αναιμικούς, ρυθμούς ανάπτυξης, χωρίς παράλληλη ανάκαμψη του τραπεζικού δανεισμού. Το γεγονός ότι η παγκόσμια ύφεση του 2008-2009 συνδυάστηκε με μια μεγάλη χρηματοπιστωτική και τραπεζική κρίση καθιστά ιδιαίτερα σημαντική τόσο την κατανόηση των μηχανισμών που οδηγούν σε μια τέτοιας μορφής ανάκαμψη όσο και τον προσδιορισμό των συνθηκών υπό τις οποίες μπορεί αυτή να προκύψει.

Η μελέτη επιχειρεί να καταδείξει ότι η ύπαρξη ανισορροπίας μεταξύ των επενδύσεων και των αποταμιεύσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας (δηλαδή των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων) επηρεάζει σημαντικά την πιθα-

νότητα η ανάκαμψη μιας οικονομίας μετά από μια ύφεση να μη συνοδεύεται από ανάκαμψη του τραπεζικού δανεισμού. Σημειώνεται ότι η διαφορά μεταξύ ιδιωτικών επενδύσεων και ιδιωτικών αποταμιεύσεων αντανάκλα τις ανάγκες του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας για εξωτερική χρηματοδότηση, δηλαδή χρηματοδότηση από τράπεζες ή από τις αγορές.

Για τη διερεύνηση της πιο πάνω υπόθεσης χρησιμοποιείται ένα δείγμα 96 χωρών και 272 επεισοδίων οικονομικής ανάκαμψης μετά από ύφεση. Τα εμπειρικά αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι πράγματι το φαινόμενο της “ανάκαμψης χωρίς τραπεζικό δανεισμό” εμφανίζεται με μεγαλύτερη πιθανότητα όταν οι ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας ήταν χαμηλές και έβαιναν μειούμενες κατά τη διάρκεια της ύφεσης. Μια τέτοια πορεία αντανάκλα αναδιάρθρωση του πλούτου του ιδιωτικού τομέα προς χρηματοπιστωτικά στοιχεία ενεργητικού κατά την ύφεση. Αυτά είναι άμεσα ρευστοποιήσιμα και μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν για

τη χρηματοδότηση επενδύσεων κατά το στάδιο της ανάκαμψης, ακόμη και ενόσω οι ροές τραπεζικού δανεισμού εξακολουθούν να βαίνουν μειούμενες. Τέλος, από τα εμπειρικά ευρήματα προκύπτει ότι, για δεδομένη μεταβολή

του βαθμού ανισορροπίας μεταξύ επενδύσεων και αποταμιεύσεων, μια “ανάκαμψη χωρίς τραπεζικό δανεισμό” καθίσταται πιθανότερη όταν της ύφεσης είχε προηγηθεί υπερβολική πιστωτική επέκταση.

Who exports high-quality products? Some empirical regularities from Greek exporting firms
(Ποιος εξάγει προϊόντα υψηλής ποιότητας; Εμπειρικές κανονικότητες με βάση στοιχεία από ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις)

Δοκίμιο εργασίας No. 201
Sarantis Kalyvitis

Η εργασία υπολογίζει την ποιότητα των ελληνικών εξαγωγών και συνδέει τις εκτιμήσεις με τα χαρακτηριστικά των εξαγωγικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, η ποιότητα των βιομηχανικών εξαγωγών μειώθηκε κατά μέσο όρο κατά 1 ποσοστιαία μονάδα ετησίως την περίοδο 1998-2010, αλλά ανέκαμψε τα έτη 2011 και 2012, οπότε εμφάνισε σωρευτική αύξηση 25,7%, με συνέπεια η αύξησή της για την περίοδο 1998-2012 να ανέλθει σε 9,2%. Η ποιότητα των αγροτικών προϊόντων αυξήθηκε την ίδια περίοδο κατά 1,6% ετησίως. Η σύν-

δεση της ποιότητας των βιομηχανικών προϊόντων με τις εξαγωγικές επιχειρήσεις δείχνει ότι οι εξαγωγείς με υψηλότερο ποσοστό μισθολογικών δαπανών για εξειδικευμένη εργασία εξάγουν προϊόντα υψηλότερης ποιότητας. Η σχέση αυτή προέρχεται κυρίως από το υψηλότερο ποσοστό ειδικευμένων εργαζομένων στο σύνολο της απασχόλησης ανά επιχείρηση, παρά από την υψηλότερη αμοιβή της ειδικευμένης εργασίας, και είναι πιο έντονη σε προϊόντα που εξάγονται σε μεγάλες χώρες με υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΑΝ ΣΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΤΕΥΧΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

- Μπούτος Γιάννης, “Οικονομική σταθεροποίηση και αναπτυξιακές προοπτικές”, τεύχος 3, Φεβρουάριος 1994.
- Παπαδήμος Λουκάς, “Ανάπτυξη με σταθερότητα: ο ρόλος της νομισματικής πολιτικής”, τεύχος 5, Μάρτιος 1995.
- Βορίδης Ηρακλής, “Η ειδική φύση των τραπεζών και ο μηχανισμός μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής: Επισκόπηση της πρόσφατης βιβλιογραφίας”, τεύχος 5, Μάρτιος 1995.
- Κυριακόπουλος Παναγιώτης, Μόσχος Δημήτριος και Φιλίππιδης Αναστάσιος, “Μέσα άσκησης νομισματικής πολιτικής από την Τράπεζα της Ελλάδος”, τεύχος 6, Νοέμβριος 1995.
- Παπαγεωργίου Γιώργος, Χαραλαμπίδης Μιχάλης και Χαρδούβελης Γκίκας, “Μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα: Προκλήσεις και προοπτικές για τα πιστωτικά ιδρύματα”, τεύχος 6, Νοέμβριος 1995.
- Καράμπαλης Νίκος, “Η εναρμόνιση των Δεικτών Τιμών Καταναλωτή των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, τεύχος 7, Μάρτιος 1996.
- Διεύθυνση Εργασιών Δημοσίου, Γραφείο Μελέτης, Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εργασιών, “Αγορές κρατικών χρεογράφων”, τεύχος 7, Μάρτιος 1996.
- Saccomanni Fabrizio, “Ευκαιρίες και προκλήσεις κατά την πορεία προς την ευρωπαϊκή νομισματική ενοποίηση”, τεύχος 7, Μάρτιος 1996.
- Παπαδήμος Λουκάς, “Προκλήσεις για τη νομισματική πολιτική κατά την πορεία προς την ΟΝΕ”, τεύχος 8, Νοέμβριος 1996.
- Διεύθυνση Πληροφορικής και Οργάνωσης, “Εξελιξείς στα συστήματα πληρωμών στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Το διευρωπαϊκό σύστημα πληρωμών TARGET και το ελληνικό σύστημα ΕΡΜΗΣ”, τεύχος 8, Νοέμβριος 1996.
- Gibson Heather και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Νομισματική πολιτική, εισροές κεφαλαίων και αποκλιμάκωση του πληθωρισμού στην Ελλάδα”, τεύχος 9, Μάρτιος 1997.
- Σαμπεθαί Ισαάκ, “Από τις συμβατικές αποδοχές στο κόστος εργασίας: Εισοδηματική πολιτική, συλλογικές διαπραγματεύσεις και πληθωρισμός (1991-96)”, τεύχος 9, Μάρτιος 1997.
- Ζόνζηλος Νίκος και Hall S. G., “Δυνητική παραγωγή, τρέχουσα παραγωγή και πληθωρισμός στην Ελλάδα”, τεύχος 9, Μάρτιος 1997.
- Παντελίδης Ευάγγελος, “Η νέα μεθοδολογία κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών της Τράπεζας της Ελλάδος”, τεύχος 9, Μάρτιος 1997.
- Παπαδήμος Λουκάς, “Η παγκοσμιοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών και η άσκηση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής”, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1997.
- Καστρισιανάκης Ευστράτιος και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Λειτουργεί ο μηχανισμός μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής μέσω των πιστώσεων στην ελληνική οικονομία;”, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1997.
- Gibson Heather, “Η σχέση του χρηματοπιστωτικού συστήματος με την πραγματική οικονομία”, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1997.
- Παπαπέτρου Ευαγγελία και Χονδρογιάννης Γιώργος, “Η αιτιώδης σχέση τιμών καταναλωτή και τιμών χονδρικής πώλησης στην Ελλάδα”, τεύχος 10, Δεκέμβριος 1997.
- Hardy Daniel και Συμιγιάννης Γιώργος, “Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα”, τεύχος 11, Ιούνιος 1998.
- Gibson Heather και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Παρέχει η καμπύλη αποδόσεων πληροφόρηση για τον πληθωρισμό;”, τεύχος 11, Ιούνιος 1998.
- Πανταζίδης Στέλιος, “Πληθωρισμός, επενδύσεις και οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα”, τεύχος 11, Ιούνιος 1998.
- Μητράκος Θεόδωρος, “Η συμβολή των επιμέρους εισοδημάτων στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας”, τεύχος 11, Ιούνιος 1998.
- Γκαργκάνας Χ. Νικόλαος, “Ελλάδα και ΟΝΕ: προοπτικές και προκλήσεις”, τεύχος 12, Δεκέμβριος 1998.

- Βουμβάκη Φραγκίσκα, Μπρισίμης Σοφοκλής και Σιδέρης Δημήτρης, “Η ισοτιμία των αγοραστικών δυνάμεων ως μακροχρόνια σχέση: εμπειρική διερεύνηση για την Ελλάδα”, τεύχος 12, Δεκέμβριος 1998.
- Μανασσάκη Άννα, “Οι εισροές κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή και προοπτικές”, τεύχος 12, Δεκέμβριος 1998.
- Λαζαρέτου Σοφία, “Η δραχμή στα μεταλλικά νομισματικά καθεστώτα: διδάγματα από το παρελθόν”, τεύχος 13, Ιούλιος 1999.
- Χονδρογιάννης Γιώργος, “Η αιτιώδης σχέση δημόσιων δαπανών και δημόσιων εσόδων στην Ελλάδα”, τεύχος 13, Ιούλιος 1999.
- Μητράκος Θεόδωρος και Τσακλόγλου Πάνος, “Η αναδιανεμητική επίδραση των ειδικών φόρων κατανάλωσης”, τεύχος 13, Ιούλιος 1999.
- Ντέλλας Χάρης, “Η στρατηγική νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ και η μεταβλητότητα των μακροοικονομικών μεγεθών στην Ελλάδα”, τεύχος 13, Ιούλιος 1999.
- Παπάζογλου Χρήστος, “Πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία και οικονομική δραστηριότητα: είναι απαραίτητα συστατική η πολιτική της περιορισμένης διολίσθησης της δραχμής;”, τεύχος 14, Δεκέμβριος 1999.
- Gibson Heather και Λαζαρέτου Σοφία, “Πρόδρομοι δείκτες του πληθωρισμού στην Ελλάδα και αξιολόγηση της προβλεπτικής τους ικανότητας”, τεύχος 14, Δεκέμβριος 1999.
- Καραπαππάς Ανδρέας και Μηλιώνης Αλέξανδρος, “Εκτίμηση και ανάλυση του εξωτερικού χρέους του ιδιωτικού τομέα”, τεύχος 14, Δεκέμβριος 1999.
- Παπαδήμος Λουκάς, “Από τη δραχμή στο ευρώ”, τεύχος 15, Ιούλιος 2000.
- Ζόνζηλος Νίκος, “Η καμπύλη Phillips της ελληνικής οικονομίας και το διαχρονικά μεταβαλλόμενο NAIRU”, τεύχος 15, Ιούλιος 2000.
- Πανταζίδης Στέλιος, “Η διατηρησιμότητα του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών”, τεύχος 15, Ιούλιος 2000.
- Χονδρογιάννης Γιώργος, “Διερεύνηση της αιτιώδους σχέσης μεταξύ τιμών και μισθών στην Ελλάδα”, τεύχος 15, Ιούλιος 2000.
- Σαμπεθαί Ισαάκ, “Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, προβλήματα και πολιτικές (με έμφαση στην ευελιξία της αγοράς εργασίας και στην καταπολέμηση της ανεργίας σε συνθήκες μη πληθωριστικής ανάπτυξης)”, τεύχος 16, Δεκέμβριος 2000.
- Μπρισίμη Δήμητρα και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Το πρόβλημα της ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση”, τεύχος 16, Δεκέμβριος 2000.
- Μπαρδάκα Ιωάννα, “Χρηματοπιστωτική απελευθέρωση, περιορισμοί ρευστότητας και ιδιωτική κατανάλωση στην Ελλάδα”, τεύχος 16, Δεκέμβριος 2000.
- Λαζαρέτου Σοφία και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Δημοσιονομικοί κανόνες και σταθεροποιητική πολιτική στη ζώνη του ευρώ”, τεύχος 17, Ιούλιος 2001.
- Λώλος Σαράντης-Ευάγγελος, “Ευρωπαϊκοί διαρθρωτικοί πόροι: ο ρόλος τους στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας”, τεύχος 17, Ιούλιος 2001.
- Παπάζογλου Χρήστος, “Περιφερειακή οικονομική ενοποίηση και εισροή ξένων άμεσων επενδύσεων: η ευρωπαϊκή εμπειρία”, τεύχος 17, Ιούλιος 2001.
- Γκαργάνας Χ. Νικόλαος, “Το μέλλον της Ευρώπης και η ΟΝΕ”, τεύχος 18, Δεκέμβριος 2001.
- Μπρισίμης Σοφοκλής και Παπαδοπούλου Δάφνη-Μαρίνα, “Η εισαγωγή του ευρώ σε φυσική μορφή στην Ελλάδα”, τεύχος 18, Δεκέμβριος 2001.
- Ζόνζηλος Νίκος, “Ο μηχανισμός μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής: τα αποτελέσματα πειράματος της ΕΚΤ για την Ελλάδα”, τεύχος 18, Δεκέμβριος 2001.
- Καμπέρογλου Νίκος, Μπρισίμης Σοφοκλής και Συμιγιάννης Γιώργος, “Διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά των τραπεζών και η σημασία τους για τη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής”, τεύχος 18, Δεκέμβριος 2001.

- Τσαβέας Νίκος, “Συναλλαγματικά καθεστώτα και συναλλαγματική πολιτική στη Νοτιοανατολική Ευρώπη”, τεύχος 18, Δεκέμβριος 2001.
- Gibson Heather και Δεμέναγας Νίκος, “Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999”, τεύχος 19, Ιούλιος 2002.
- Χονδρογιάννης Γιώργος, “Ιδιωτική αποταμίευση στην Ελλάδα: οικονομικοί και δημογραφικοί προσδιοριστικοί παράγοντες”, τεύχος 19, Ιούλιος 2002.
- Γκατζώνας Ευθύμιος και Νόνικα Καλλιόπη, “Χαρακτηριστικά αποδεκτών τίτλων και διαχείριση ενεχύρου στο πλαίσιο της χρηματοδότησης των πιστωτικών ιδρυμάτων από τις κεντρικές τράπεζες”, τεύχος 19, Ιούλιος 2002.
- Βορίδης Ηρακλής, Αγγελοπούλου Ελένη και Σκοτίδα Ιφιγένεια, “Η νομισματική πολιτική μέσα από τα κείμενα της Τράπεζας της Ελλάδος 1990-2000”, τεύχος 20, Ιανουάριος 2003.
- Καπλάνογλου Γεωργία και Newbery David, “Οι αναδιανεμητικές επιδράσεις της έμμεσης φορολογίας στην Ελλάδα”, τεύχος 21, Ιούλιος 2003.
- Παπαπέτρου Ευαγγελία, “Μισθολογικές διαφορές μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στην Ελλάδα”, τεύχος 21, Ιούλιος 2003.
- Αθανάσογλου Παναγιώτης και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Η επίδραση των συγχωνεύσεων και εξαγορών στην αποτελεσματικότητα των τραπεζών στην Ελλάδα”, τεύχος 22, Ιανουάριος 2004.
- Λαζαρέτου Σοφία, “Νομισματικό σύστημα και μακροοικονομική πολιτική στην Ελλάδα: 1833-2003”, τεύχος 22, Ιανουάριος 2004.
- Καράμπαλης Νικόλαος και Κοντέλης Ευριπίδης, “Εναλλακτικοί τρόποι μέτρησης του πληθωρισμού”, τεύχος 22, Ιανουάριος 2004.
- Παπασπύρου Θεόδωρος, “Τα νέα κράτη-μέλη της ΕΕ και στρατηγικές για την ΟΝΕ: ο ρόλος του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II (ΜΣΙ ΙΙ)”, τεύχος 23, Ιούλιος 2004.
- Μητράκος Θεόδωρος, “Εκπαίδευση και οικονομικές ανισότητες”, τεύχος 23, Ιούλιος 2004.
- Παπαπέτρου Ευαγγελία, “Μισθολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα”, τεύχος 23, Ιούλιος 2004.
- Gibson Heather, “Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών: πρόσφατες εξελίξεις”, τεύχος 24, Ιανουάριος 2005.
- Αθανάσογλου Παναγιώτης, Ασημακόπουλος Ιωάννης και Γεωργίου Ευαγγελία, “Η επίδραση των ανακοινώσεων συγχωνεύσεων και εξαγορών στις αποδόσεις των μετοχών των τραπεζών στην Ελλάδα”, τεύχος 24, Ιανουάριος 2005.
- Ζωγραφάκης Σταύρος και Μητράκος Θεόδωρος, “Η αναδιανεμητική επίδραση του πληθωρισμού στην Ελλάδα”, τεύχος 24, Ιανουάριος 2005.
- Θεοδοσίου Ιωάννης και Πουλιάκας Κωνσταντίνος, “Κοινωνικοοικονομικές διαφορές ως προς την εργασιακή ικανοποίηση των υψηλά και των χαμηλά αμειβόμενων εργαζομένων στην Ελλάδα”, τεύχος 24, Ιανουάριος 2005.
- Γκαργκάνας Χ. Νικόλαος, “Η προσαρμογή στην ενιαία νομισματική πολιτική της ΕΚΤ”, τεύχος 25, Αύγουστος 2005.
- Μητράκος Θεόδωρος, Συμιγιάνης Γεώργιος και Τζαμουράνη Παναγιώτα, “Το χρέος των ελληνικών νοικοκυριών: ενδείξεις από μία δειγματοληπτική έρευνα”, τεύχος 25, Αύγουστος 2005.
- Νικολίτσα Δάφνη, “Κατά κεφαλήν εισόδημα, παραγωγικότητα και συμμετοχή στην αγορά εργασίας: οι εξελίξεις στην ελληνική οικονομία”, τεύχος 25, Αύγουστος 2005.
- Νικολίτσα Δάφνη, “Η συμμετοχή των γυναικών στην ελληνική αγορά εργασίας: εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες”, τεύχος 26, Ιανουάριος 2006.
- Ζόνζηλος Νίκος και Μητράκος Θεόδωρος, “Διερεύνηση των επιδράσεων των εξωγενών διαταραχών στην εμμονή και τη δυναμική του πληθωρισμού: μια μακροοικονομική προσέγγιση για την Ελλάδα”, τεύχος 26, Ιανουάριος 2006.

- Αθανάσογλου Παναγιώτης, Ασημακόπουλος Ιωάννης και Συριόπουλος Κωνσταντίνος, “Εξωτερική χρηματοδότηση, ανάπτυξη και κεφαλαιακή δομή των επιχειρήσεων του Χρηματιστηρίου Αθηνών”, τεύχος 26, Ιανουάριος 2006.
- Μητράκος Θεόδωρος και Νικολίτσα Δάφνη, “Η διάρκεια της ανεργίας στην Ελλάδα: εξελίξεις και χαρακτηριστικά”, τεύχος 27, Ιούλιος 2006.
- Καλφάογλου Φαίδων, “Άσκηση προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα”, τεύχος 27, Ιούλιος 2006.
- Παντελίδης Θ. Ευάγγελος και Κουβατσέας Α. Γεώργιος, “Έρευνα συνόρων για την ταξιδιωτική δαπάνη: μεθοδολογία – παρουσίαση και αξιολόγηση αποτελεσμάτων 2003-2005”, τεύχος 27, Ιούλιος 2006.
- Βλασόπουλος Θωμάς και Μπρισίμης Σοφοκλής, “Προσδιοριστικοί παράγοντες των τραπεζικών επιτοκίων και συγκρίσεις μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ”, τεύχος 28, Φεβρουάριος 2007.
- Συμιγιάννης Γεώργιος και Τζαμουράνη Παναγιώτα, “Δανεισμός και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών: αποτελέσματα από τις δειγματοληπτικές έρευνες της Τράπεζας της Ελλάδος”, τεύχος 28, Φεβρουάριος 2007.
- Παπαπέτρου Ευαγγελία, “Εκπαίδευση, αγορά εργασίας και μισθολογικές διαφορές στην Ελλάδα”, τεύχος 28, Φεβρουάριος 2007.
- Χριστοδουλάκης Γεώργιος, “Η εξέλιξη των πιστωτικών κινδύνων: φαινόμενα, μέθοδοι και διαχείριση”, τεύχος 28, Φεβρουάριος 2007.
- Καράμπαλης Νικόλαος και Κοντέλης Ευριπίδης, “Η μέτρηση του πληθωρισμού στην Ελλάδα”, τεύχος 28, Φεβρουάριος 2007.
- Καπόπουλος Παναγιώτης και Λαζαρέτου Σοφία, “Η παρουσία και ο ρόλος των ξένων τραπεζών: η εμπειρία των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στην περίοδο μετάβασης”, τεύχος 29, Οκτώβριος 2007.
- Νικολίτσα Δάφνη, “Η συμμετοχή των νέων στην ελληνική αγορά εργασίας: εξελίξεις και προσκόμματα”, τεύχος 29, Οκτώβριος 2007.
- Αλμπάνη Κ. Μαρία, Ζόνζηλος Γ. Νίκος και Μπραγουδάκης Γ. Ζαχαρίας, “Ένα λειτουργικό πλαίσιο για τη βραχυχρόνια πρόβλεψη του πληθωρισμού”, τεύχος 29, Οκτώβριος 2007.
- Ασημακόπουλος Γ. Ιωάννης, Μπρισίμης Ν. Σοφοκλής και Ντελής Δ. Μάνθος, “Η αποτελεσματικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες”, τεύχος 30, Μάιος 2008.
- Μπαλφούσια Χιόνα, “Χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση: το Χρηματιστήριο Αθηνών στην ευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική αγορά”, τεύχος 30, Μάιος 2008.
- Μητράκος Θεόδωρος, “Παιδική φτώχεια: πρόσφατες εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες”, τεύχος 30, Μάιος 2008.
- Ασημακόπουλος Ιωάννης, Λαλούντας Διονύσης και Συριόπουλος Κωνσταντίνος, “Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της επιβίωσης των επιχειρήσεων στο Χρηματιστήριο Αθηνών”, τεύχος 31, Νοέμβριος 2008.
- Πέτρουλας Παύλος, “Ξένες άμεσες επενδύσεις στην Ελλάδα”, τεύχος 31, Νοέμβριος 2008.
- Αναστασάτος Τάσος και Μάνου Κωνσταντίνα, “Κερδοσκοπικές επιθέσεις στη δραχμή και η μετάβαση στο ευρώ”, τεύχος 31, Νοέμβριος 2008.
- Μητράκος Θεόδωρος και Συμιγιάννης Γεώργιος, “Προσδιοριστικοί παράγοντες του δανεισμού και της χρηματοοικονομικής πίεσης των νοικοκυριών στην Ελλάδα”, τεύχος 32, Μάιος 2009.
- Παπάζογλου Χρήστος, “Είναι πράγματι χαμηλή η εξαγωγική επίδοση της Ελλάδος;”, τεύχος 32, Μάιος 2009.
- Ζόνζηλος Νίκος, Μπραγουδάκης Ζαχαρίας και Παύλου Γεωργία, “Ανάλυση των αναθεωρήσεων των προκαταρκτικών (flash) εκτιμήσεων των τριμηνιαίων εθνικών λογαριασμών”, τεύχος 32, Μάιος 2009.

Ράπανος Βασίλης και Καπλάνογλου Γεωργία, “Ανεξάρτητα δημοσιονομικά συμβούλια και ο πιθανός ρόλος τους στην Ελλάδα”, τεύχος 33, Μάιος 2010.

Μητράκος Θεόδωρος, Τσακλόγλου Πάνος και Χολέζας Ιωάννης, “Προσδιοριστικοί παράγοντες της πιθανότητας ανεργίας των νέων στην Ελλάδα, με έμφαση στους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”, τεύχος 33, Μάιος 2010.

Gibson Heather και Μπαλφούσια Χιόνα, “Πληθωρισμός και ονομαστική αβεβαιότητα: η περίπτωση της Ελλάδος”, τεύχος 33, Μάιος 2010.

Μηγιάκης Πέτρος, “Προσδιοριστικοί παράγοντες της συσχέτισης μετοχών-ομολόγων στην Ελλάδα”, τεύχος 33, Μάιος 2010.

Μητράκος Θεόδωρος, Τσακλόγλου Πάνος και Χολέζας Ιωάννης, “Προσδιοριστικοί παράγοντες του ύψους των μισθών στην Ελλάδα, με έμφαση στους μισθούς των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”, τεύχος 34, Σεπτέμβριος 2010.

Μπραγουδάκης Ζαχαρίας και Παναγιώτου Στέλιος, “Προσδιοριστικοί παράγοντες των εισπράξεων από θαλάσσιες μεταφορές: η περίπτωση της Ελλάδος”, τεύχος 34, Σεπτέμβριος 2010.

Gibson Heather και Μπαλφούσια Χιόνα, “Επιδράσεις της ονομαστικής και της πραγματικής αβεβαιότητας στα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη στην Ελλάδα”, τεύχος 34, Σεπτέμβριος 2010.

Μανεισιώτης Βασίλειος, “Αριθμητικοί δημοσιονομικοί κανόνες στην πράξη”, τεύχος 35, Ιούνιος 2011.

Βασαρδάνη Μελίνα, “Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση”, τεύχος 35, Ιούνιος 2011.

Καλφάογλου Φαίδων, “Η χρησιμότητα των ασκήσεων προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων (stress tests) για την ανάλυση της ευρωστίας των τραπεζών”, τεύχος 35, Ιούνιος 2011.

Νικολίτσα Δάφνη, “Η ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση στην Ελλάδα: μια συνοπτική εικόνα”, τεύχος 35, Ιούνιος 2011.

Παπασπύρου Θεόδωρος, “Η βιωσιμότητα της οικονομικής και νομισματικής ένωσης και οι προοπτικές των οικονομιών της περιφέρειας”, τεύχος 36, Απρίλιος 2012.

Κανελλόπουλος Κώστας, “Απασχόληση και ροές εργαζομένων στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης”, τεύχος 36, Απρίλιος 2012.

Καλφάογλου Φαίδων, “Το πλαίσιο της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών”, τεύχος 36, Απρίλιος 2012.

Μπραγουδάκης Ζαχαρίας και Σιδέρης Δημήτρης, “Είναι συμμετρική η προσαρμογή της λιανικής τιμής της βενζίνης στις μεταβολές της διεθνούς τιμής του πετρελαίου; Η περίπτωση της ελληνικής αγοράς καυσίμων”, τεύχος 37, Δεκέμβριος 2012.

Κανελλόπουλος Ν. Κώστας, “Μέγεθος και διάρθρωση της ανασφάλιστης εργασίας”, τεύχος 37, Δεκέμβριος 2012.

Μηγιάκης Μ. Πέτρος, “Επισκόπηση των προτάσεων για κοινές ομολογιακές εκδόσεις από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ υπό μακροχρόνια οπτική γωνία”, τεύχος 37, Δεκέμβριος 2012.

Καράμπαλης Νικόλαος και Κοντέλης Ευριπίδης, “Οι αυξήσεις των έμμεσων φόρων και η επίπτωσή τους στον πληθωρισμό κατά την περίοδο 2010-2012”, τεύχος 38, Νοέμβριος 2013.

Βουρβαχάκη Ευαγγελία, “Διαρθρωτική μεταρρύθμιση στις οδικές εμπορευματικές μεταφορές”, τεύχος 38, Νοέμβριος 2013.

Κανελλόπουλος Νικόλαος Κ., Μητράκος Θεόδωρος, Τσακλόγλου Πάνος και Χολέζας Ιωάννης, “Οι επιπτώσεις της τρέχουσας κρίσης στις ιδιωτικές αποδόσεις της εκπαίδευσης στην Ελλάδα”, τεύχος 38, Νοέμβριος 2013.

Παπαπέτρου Ευαγγελία και Μπάκας Δημήτριος, “Η ελληνική αγορά εργασίας στα χρόνια της κρίσης: ανεργία, απασχόληση και συμμετοχή στην αγορά εργασίας”, τεύχος 38, Νοέμβριος 2013.

Τζαμουράνη Παναγιώτα, “Η έρευνα για την οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών: περιγραφή της έρευνας του 2009 και κύρια αποτελέσματα για το εισόδημα, τον πλούτο και τη δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών στην Ελλάδα”, τεύχος 38, Νοέμβριος 2013.

Δημητροπούλου Δήμητρα, Κουτσομανώλη-Φιλιππάκη Αναστασία, Χαραλαμπάκης Ευάγγελος και Αγγέλης Γεώργιος, “Η χρηματοδότηση των ελληνικών επιχειρήσεων προ και κατά τη διάρκεια της κρίσης”, τεύχος 39, Ιούλιος 2014.

Κανελλόπουλος Ν. Κώστας, “Η αγορά εργασίας στον ιδιωτικό τομέα την περίοδο της κρίσης”, τεύχος 39, Ιούλιος 2014.

Καλφάογλου Φαίδων, “Ευρωπαϊκή τραπεζική ένωση: ‘εξευρωπαϊσμός’ του χρηματοοικονομικού πλέγματος ασφαλείας των τραπεζών”, τεύχος 39, Ιούλιος 2014.

Λαζαρέτου Σοφία, “Η έξυπνη οικονομία: ‘πολιτιστικές’ και ‘δημιουργικές’ βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;”, τεύχος 39, Ιούλιος 2014.

Χαιρέτη Αικατερίνη, “Η στεγαστική κατάσταση των κατοίκων της Ελλάδος στα χρόνια της κρίσης 2008-2012”, τεύχος 39, Ιούλιος 2014.

Ταγκαλάκης Αθανάσιος, “Πιθανά φορολογικά οφέλη από την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης”, τεύχος 40, Δεκέμβριος 2014.

Μπραγουδάκης Ζαχαρίας Γ., “Μια εμπειρική διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του μοναδιαίου κόστους εργασίας και της εξέλιξης των τιμών: η περίπτωση της Ελλάδος”, τεύχος 40, Δεκέμβριος 2014.

Μηγιάκης Πέτρος Μ., “Οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές ως πηγή χρηματοδότησης ελληνικών μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων”, τεύχος 40, Δεκέμβριος 2014.

Καλυβίτης Σαράντης, “Η ποιότητα των ελληνικών εξαγωγών: μια εκτίμηση ανεξάρτητη από την τιμολόγησή τους”, τεύχος 40, Δεκέμβριος 2014.

Κανελλόπουλος Κώστας Ν., “Οι επιδράσεις των ελάχιστων μισθών στους μισθούς και στην απασχόληση”, τεύχος 41, Ιούλιος 2015.

Γεωργίου Ευαγγελία, “Η χρήση των μετρητών και των ηλεκτρονικών τρόπων πληρωμής στην οικονομία”, τεύχος 41, Ιούλιος 2015.

Καλφάογλου Φαίδων, “Εναλλακτικές προσεγγίσεις για την εξυγίανση χαρτοφυλακίων μη εξυπηρετούμενων τραπεζικών δανείων. Ανάλυση περιπτώσεων”, τεύχος 41, Ιούλιος 2015.

Λαζαρέτου Σοφία, “Πώς η χρήση των ιστορικών μακροοικονομικών χρονολογικών σειρών στηρίζει την οικονομική ανάλυση και το σχεδιασμό πολιτικής; Η νέα ελληνική ιστορική στατιστική βάση 1833-1949 ως μέρος της μεγάλης στατιστικής βάσης των χωρών της ΝΑ Ευρώπης”, τεύχος 41, Ιούλιος 2015.

